

Редакційна колегія:

БОНДАР В.О. (голова)
ВОРОНОВА Л.В.
ГАЙДАР С.Т.
ГЕЄЦЬ В.М.
ГРЕБЕНІК Н.І.
ГРУШКО В.І.

ДОМБРОВСЬКИЙ Марек
ІЛАРІОНОВ А.М.

КАНДИКС О.М.
КІРЕСС О.І.
КРАВЕЦЬ В.М.
КРОТОК В.Л.
ЛІСИЦЬКИЙ В.І.
МАТВІІЧКО В.П.
МОРОЗ А.М.
ОСАДЕЦЬ С.С.
ПАТРИКАЦЬ Л.М.

(зав. редакцією — головний редактор)

РАЄВСЬКИЙ К.Е.
САВЛУК М.І.
СТЕПАНЕНКО А.І.
ФЕДОСОВ В.М.
ЧЕРНИК І.П.
ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено редакцією
періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦЬ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики
Редактор відділу ПАПУША А.В.

Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків
та інформаційно-програмного забезпечення

Редактор відділу КОМПАНІЄЦЬ С.О.

Відділ валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків

Редактор відділу БАКУН О.В.

Відділ економіки, законодавчого забезпечення,
банківського нагляду

та комерційних банків

Головний художник КОЗИЦЬКА С.Г.

Відділ реклами і розповсюдження

Редактор відділу В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.

Літературний редактор КУХАРЧУК М.В.

Коректори

СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.,
ШАПОВАЛОВА І.Ф.

Комп'ютерний набір

ЛИТВИНОВА Н.В.

Фотокореспондент

НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.

Черговий редактор

БАКУН О.В.

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-028, 252028, Україна
тел./факс: (044) 264-96-25
тел.: (044) 267-39-44

Реєстраційне свідоцтво КВ № 691

Передплатний індекс 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

Комп'ютерна верстка

СЕРЬОДКІН В.К.

Дизайн 1-ї сторінки обкладинки
РЯБЕЦЬ В.М.

Кольороподіл і друк

Інженерно-технічний центр НБУ

Підписано до друку 28.04.1999 р.

Формат 60×90/8. Друк офсетний.

Умовн. друк арк. 8.0. Умовн. фарбовідб. 114.4.
Обл.-вид. арк. 2.86

При передруку матеріалів,
опублікованих у журналі, посилення на "Вісник
Національного банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення,
не поділяючи думки автора.

Відповідальність за точність
викладених фактів несе автор.

Редакція не несе відповідальності
за зміст рекламних матеріалів.

© Вісник Національного банку України,
1999

ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України
Видається з березня 1995 року

№5 (39)

травень
1999

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА	3 Н.Гребеник	Основні засади грошово-кредитної політики на 1999 рік
	9 М.Савлук	Загострення проблеми фінансування бюджетного дефіциту в 1999 році
	11 О.Дзюблюк	Монетаристська теорія і реалії грошово-кредитної політики в умовах перехідної економіки
	15 В.Шевчук	Макроекономічний контроль фінансового та банківського секторів національного господарства України
ВАЛЮТНИЙ РИНОК	18 С.Михайличенко	Лібералізація валутного ринку України
	22 Т.Мусієнко	Особливості валутного регулювання в Україні
	25	Інформація за результатами торгів доларами США, німецькими марками та євро на Українській міжбанківській валютній біржі у березні 1999 року
	26	Офіційний курс гривні щодо інозем- ніх валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за березень 1999 року)
	28 В.Ричаківська, М.Олексієнко	Офіційний курс гривні щодо інозем- ніх валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за березень 1999 року)
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК	31	Про введення в обіг пам'ятної монети "Дмитро Вишневецький (Байда)"
МОНЕТИ УКРАЇНИ	32 Д.Кошовий	Спекулянти тут не ходять
	34	Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у березні 1999 р.
	34	Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень — березень 1999 р.
ФОНДОВИЙ РИНОК	34	Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 квітня 1999 р.)

НАГЛЯД ТА АУДИТ	35	I.Горячек	Ключові принципи ефективного банківського нагляду
ФІНАНСОВИЙ РИНОК	37	М.Пуховкіна, В.Клименко	Основні напрями регулювання кредитного ризику
	39		Темпи зростання грошової маси у січні — березні 1999 р.
	40		Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1999 р. та березні 1999 р.
	40		Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1999 р. та березні 1999 р.
	40		Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті у березні 1999 р.
	40		Розміри діючої облікової ставки Національного банку України у 1998—1999 рр.
ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ	41	В.Коломис	Нові аспекти в управлінні коштами державного бюджету України
	43	Н.Лапко	Симптом недуги — примусове регулювання черговості платежів
	45	І.Д'яконова	Дефіцит бюджету: система показників та джерела фінансування
ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ	47	І.Романова	Відкриття банківських рахунків
КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ	50	О.Спіркіна, Є.Полулях	Оцінка ефективності структурних підрозділів банку
	54	С.Полугаєва	Система матеріального заоочення як інструмент менеджменту
ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	56	С.Щокол	Сучасні банківські технології: стан і розвиток
НОВІ КНИГИ	57	М.Скржинська	Не лише для нумізматів
ІНВЕСТИЦІЇ	58	В.Мартиненко	Інвестиційна політика України: методологічні проблеми формування
ЛІТОПІС БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ	59	Л.Міхеєва	Український папір — для індійських рупій
МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ	60	О.Бакун	Швейцарські уроки оптимізму
ХРОНІКА	61		VISA — найкращий спосіб розрахунків
	62	П.Бурматов, Л.Савоськіна	“Україна сьогодні”: експозиція НБУ
БАНКІВСЬКЕ ПРАВО	63		Центр банківського права

Документи /

Розроблені НБУ Основні засади грошово-кредитної політики на 1999 рік є складовою частиною загальноекономічної політики України. Вони зорієнтовані на реалізацію її основних цілей і завдань та спрямовані на забезпечення стабільності національної валюти, стабільності цін і підвищення ефективності функціонування банківської системи держави.

Наталія
Гребеник

Директор емісійно-кредитного департаменту
Національного банку України

Основні засади грошово-кредитної політики на 1999 рік

1. ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ В ПЕРІОД РОЗРОБКИ ОСНОВНИХ ЗАСАД ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА 1999 РІК

Незважаючи на негативний вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників (зокрема триваючої світової фінансової кризи) на економіку країни, ситуація в Україні на макрорівні залишається в цілому керованою.

Валовий внутрішній продукт (ВВП)

Реальний ВВП в Україні за 1998 рік порівняно з попереднім роком скоротився на 1.7%. У 1997 році ВВП знизився на 3.0%.

Номінальний ВВП з початку року становив (за орієнтовною оцінкою) 103.9 млрд. грн.

Зниження 1998 року порівняно з 1997 роком індексу реального ВВП спричинило скорочення на 0.6 в.п. (відсоткового пункту) темпів приросту валової доданої вартості в галузях, які виробляють товари народного споживання (за рахунок зниження темпів приросту валової доданої вартості у будівництві та сільському господарстві на 0.3 в.п. у кожній із галузей; у промисловості темпи зростання збереглися на рівні минулого року). В галузях, які надають послуги, темпи приросту валової доданої вартості зросли з початку року на 0.1 в.п. (за рахунок зростання на 0.8 в.п. темпів приросту валової доданої вартості у сферах транспорту і зв'язку).

Інфляція

Ціни споживчого ринку за 1998 рік зросли на 20%, що на 9.9% більше, ніж у попередньому році (10.1%). Найвищі темпи інфляції з початку 1998 року спостерігались у жовтні — 6.2%. У грудні найбільше зростання цін спостерігалося на продовольчі товари — на 6%. Ціни на непродовольчі товари підвищилися на 0.9%, платні послуги — на 0.2%.

На продовольчому ринку у грудні найбільше подорожчало вершкове масло (на 48.8%). На 14.2—22.2% зросли ціни на овочі, яйця, картоплю, фрукти. На 4.1—8.9% подорожчали молоко і молочні продукти, оселедці. Разом із тим на 0.2—0.3% подешевшали борошно, крупи та бобові, макаронні вироби.

Серед непродовольчих товарів найсуттєвіше (на 2.3—5.8%) подорожчали медикаменти, хімтовари, перев'язочні матеріали, музичні інструменти, ювелірні вироби. Водночас знишилися ціни на бензин (на 5.4%).

У сфері платних послуг найбільше (на 0.9—1.6%) зросла вартість юридичних, медичних та побутових послуг. Поряд із цим знишилися ціни (тарифи) на послуги закладів культури (на 2.5%) і пасажирського транспорту (на 0.3%).

Оптові ціни на продукцію промисловості

Залежність вітчизняних виробників від імпортованих теплоносіїв і палива призвела до підвищення індексу цін виробників за грудень 1998 року на 2.9%, а в цілому з початку року — на 35.3% (у 1997 році — на 5%).

Протягом року найбільше зросли ціни в електроенергетиці (на 66.4%), кольоровій (на 55.2%) та чорній (на 50.7%) металургії.

Зниження цін спостерігалось у борошномельно-круп'яній (на 6.3%), шинній та нафтохімічній (відповідно на 5.6 і 2.7%), а також у нафтovidобувній (на 3.7%) промисловості.

Консолідований бюджет України

Дефіцит зведеного бюджету за 1998 рік становив 2832.3 млн. грн. (2.7% від ВВП).

На покриття дефіциту бюджету було залучено 1464.9 млн. грн. внутрішніх джерел фінансування та 1367.4 млн. грн. зовнішніх запозичень.

У дохідній частині зведеного бюджету, яка становила 28441.1 млн. грн. (27.4% від ВВП), податкові надходження становили 75.5% (21476.04 млн. грн.), неподаткові — 8.8% (2500.4 млн. грн.), інші надходження — 15.7% (4464.7 млн. грн.).

Найбільшою в загальній сумі доходів є питома вага податку на додану вартість — 25.4% (7238.2 млн. грн.), податку на прибуток підприємств — 19.8% (5620.1 млн. грн.) та прибуткового податку із громадян — 12.5% (3560.5 млн. грн.).

Надходження до державних цільових фондів становили 4403.0 млн. грн. (98.6%), в тому числі збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи — 1416.3 млн. грн. (32.2%).

Видатки зведеного бюджету становили 30560.4 млн. грн. (29.4% від ВВП).

Видатки Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи становили 1420.1 млн. грн., що на 3.8 млн. грн. менше від надходжень до нього.

Стан платіжного балансу України за 1998 рік

У 1998 році ускладнилася ситуація у зовнішньому секторі економіки. Незважаючи на поступове зниження від'ємного сальдо торгівлі товарами та послугами (на 21.4% за рік), потреби держави у зовнішньому фінансуванні зросли в 1.2 раза і становили 6.1 млрд. доларів США. До цього спричинилися відлив капіталу нерезидентів з ринку ОВДП та значне збільшення витрат на обслуговування зовнішнього боргу. Таким чином, підгрунтя проблеми зростання потреб у зовнішньому фінансуванні формувалося в основному у фінансовому рахунку платіжного балансу. Світова криза примусила нерезидентів вилучати кошти з ринків капіталу, передусім із новствореніх. Зазначимо, що

понад 90% фондового ринку України становили державні боргові зобов'язання, які пропонували інвесторам високі доходи. Криза практично зруйнувала український фондовий ринок, спричинивши значний відплів капіталу з країни, а відтак девальвацію гривні. За рік чисте погашення заборгованості за портфельними інвестиціями становило 1.4 млрд. доларів США. Частина боргу за державними цінними паперами (350 млн. доларів США) було реструктуризовано відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1455 від 16 вересня 1998 року.

Незважаючи на реструктуризацію частини державного боргу у зв'язку з підписанням угоди між урядами України та Росії про взаємні розрахунки, пов'язані з розподілом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, витрати на обслуговування зовнішнього боргу в 1998 році значно зросли. На погашення його основної суми та відсотків за рік витрачено коштів у 1.5 раза більше, ніж у 1997 році. Коефіцієнт обслуговування боргу (як відношення до експорту товарів та послуг) у 1998 році становив 12.5%, тоді як у попередньому році — 7.3%. Крім того, значно зросли виплати, пов'язані з нарахуванням відсотків за державними цінними паперами.

Протягом двох останніх років спостерігався чистий відплів коштів у короткостроковій формі, який у 1998 році становив 15% від загальних потреб у зовнішньому фінансуванні.

Структура фінансування дефіциту платіжного балансу у 1998 році зазнала значних змін. Щоб погасити заборгованість за ОВДП перед нерезидентами та підтримати національну грошову одиницю, потрібні були нові запозичення. На початку 1998 року Україна вийшла на зовнішній борговий ринок, на якому шляхом розміщення облігацій зовнішньої позики було залучено коштів на суму 1.1 млрд. доларів США. Уряд України емітував облігацій зовнішньої позики, номінованих у євро, на 500 млн. ЕКЮ. Згідно з умовами позики, термін погашення облігацій — два роки, купонний дохід — 14.75% річних в ЕКЮ, що приблизно дорівнює 17.5% річних у доларах. Проте, за оцінками лондонських аналітиків, розміщення українських облігацій, номінованих у євро, мало менший успіх, ніж здійснений у лютому продаж облігацій, номінованих у марках. Під час розміщення трирічних єврооблігацій України загальною вартістю 1 млрд. DM інвесторам було запропоновано 16.2% річних у марках. Значна частина цих цінних паперів дісталась інституційним інвесторам, що сприяло підвищенню ціни облігацій на вторинному ринку.

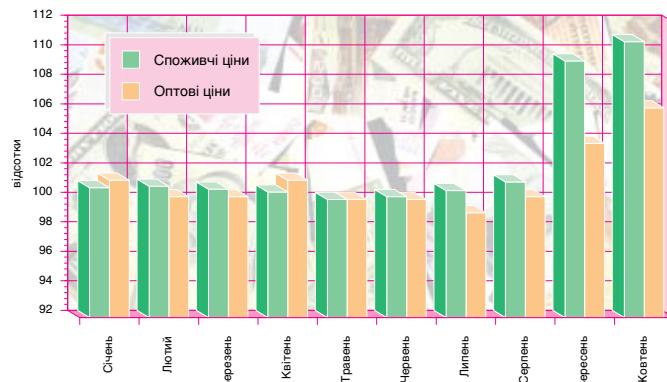
Традиційним джерелом фінансування дефіциту залишалися прямі інвестиції та приватні трансферти, завдяки чому дефіцит профінансовано відповідно на 12 і 13%. За рахунок залучених довгострокових кредитів (включаючи облігацій зовнішньої позики) профінансовано 46% загального дефіциту. Частина боргу за ОВДП та фідуціарною позикою (всього — 432 млн. доларів США) було реструктуризовано. Подальше стимулювання притягнення прямих інвестицій та подальше залучення коштів шляхом розміщення середньо- і довгострокових боргових зобов'язань мало б значний позитивний вплив на показники фінансового рахунку.

Решта дефіциту платіжного балансу фінансувалася з офіційного валютного резерву НБУ, за рахунок якого нині можна профінансувати обсяг імпорту на 2.9 тижня (на кінець 1997 року цей показник становив 5.6 тижня).

Зменшувалися можливості фінансування дефіциту за рахунок експортних надходжень. За 1998 рік обсяг експорту товарів знизився на 11%. Основна причина цього — згортання торговельних відносин із країнами СНД та Балтії. Росія все ще залишається основним торговельним партнером України — на неї припадає майже п'ята частина вітчизняного експорту. Тож причина зменшення загального обсягу експорту полягає насамперед у взаємовідносинах із нею. Кризована ситуація, що скла-

лася в Росії, прискорила скорочення експорту до цієї країни. **Надходження валютої виручки на коррахунки від експорту товарів знизилися за рік майже на 17%.** У ситуації, коли багато країн зазнали втрат від світової кризи, переорієнтація експортних потоків є проблематичною. Крім того, через дефіцит валютних коштів кількість бартерних операцій може зростати, внаслідок чого вірогідність подальшого зменшення експортної виручки — досить велика. У 1998 році питома вага бартерних операцій в експортних поставках становила 7%.

Співвідношення індексів оптових та споживчих цін у 1998 р.

На країни так званого далекого зарубіжжя припадає 62% експорту України, тому експортні поставки стають дедалі чутливішими до змін у внутрішньому попиті на українські товари у країнах за межами колишнього Радянського Союзу. На торгівлі з цією групою країн позначається вплив світової фінансової кризи, що почалася у жовтні 1997 року на азіатських ринках і поширилася на інші ринки світу. Тенденцію щодо нарощування експортних поставок до цієї групи країн у 1998 році утримати не вдалося. У ВВП поступово зменшується частка експорту товарів та послуг, що свідчить про відкритість економіки. У минулому році рівень відкритості економіки становив близько 41% порівняно з 42% у 1997 та 47% у 1996 роках.

Спостерігалося також суттєве скорочення обсягів імпорту товарів. **За 1998 рік імпортні поставки знизилися на 3.3 млрд. доларів США, або на 17%.** Значною мірою ситуація пояснюється впливом цінового фактора. З початку 1998 року сталися зміни у схемі розрахунків за імпорт природного газу; ціни на газ, який постачається в оплату за транзит російського газу до країн Європи, були знижені при одночасному зниженні вартості послуг за транзит газу. Це призвело до відповідного зменшення обсягів імпорту товарів та експорту послуг. За рахунок зниження цін на енергоносії обсяги імпорту зменшилися за рік на 653 млн. доларів США.

Імпортозалежність країни лишається досить високою, незважаючи на зменшення питомої ваги обсягів імпортованих товарів у ВВП. Різке падіння імпорту енергоносіїв, який становить майже третину від загального обсягу імпортних поставок, обумовлене насамперед безпрецедентним скороченням поставок газу — як за рахунок фізичних обсягів, так і за рахунок ціни.

Темпи скорочення імпорту товарів (на 17%) були значно вищими, ніж темпи падіння експорту (на 11%), чим і пояснюється зменшення від'ємного сальдо торгівлі товарами порівняно з попереднім роком. Коефіцієнт покриття імпорту експортом торік становив 84% порівняно з 79% у 1997 році.

2. ЗДІЙСНЕННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ У 1998 РОЦІ

Із початку року на грошово-кредитний ринок України продовжували впливати наслідки світової фінансової кризи 1997

року та фінансової кризи в Росії, яка поглибилася в середині серпня 1998 року (що збіглося зі значними виплатами уряду України за внутрішнім та зовнішнім боргом). Щоб запобігти неконтрольованому розвитку ситуації на вітчизняному фінансовому ринку, послабити безпосередній вплив російської кризи, а також забезпечити соціальний захист населення, Кабінет Міністрів та Національний банк України розробили антикризові заходи щодо фінансової стабілізації. З метою забезпечення стабільності функціонування грошово-кредитного ринку та національної валюти НБУ, враховуючи загострення фінансових проблем у державі, в оперативному режимі вживав відповідні монетарні заходи.

За станом на 01.01.1999 року Національним банком України через різні канали було введено в обіг **платіжних засобів** на суму 10431 млн. грн., а вилучено — 7749 млн. грн., тобто фактично в обіг додатково надійшло платіжних засобів на суму 2682 млн. грн. Вони вводилися через операції: на фондовому ринку (63% від загальної суми емісії); на валютному ринку (24%); підкріплення ліквідності комерційних банків через різні механізми рефінансування, переважно через операції РЕПО (13%).

Зростання **монетарної бази**, а через неї — і грошової маси обмежувалося відповідною політикою НБУ, завдяки чому вдалося запобігти додатковому тиску на курс гривні, імовірного в ситуації, що склалася після 17.08.1998 року. З початку року монетарна база збільшилася на 21.9% і за станом на 01.01.1999 року становила 8604.5 млн. грн. (в Основних напрямах грошово-кредитної політики на 1998 рік її зростання передбачалося на рівні 19%). Основним джерелом зростання грошової бази були вкладення у державні цінні папери. Крім того, на динаміку величини монетарної бази значною мірою впливали зміни обсягу коштів на депозитних рахунках уряду, які періодично спричинялися до її збільшення або зменшення.

Грошова маса зросла на 25.3%. Динаміка її структури та агрегатів протягом 1998 року свідчить про призупинення тенденції до збільшення питомої ваги готівки в обігу: за станом на 01.01.1998 року вона становила 48.9% від загальної грошової маси; на 01.07.1998 року — 47.5%; на 01.01.1999 року — 45.5%. У цілому готівка за рік зросла на 16.7% і на 01.01.1999 року становила 7157.7 млн. грн.

Рівень монетизації економіки збільшився з 11.84% на початку року до 13.6% наприкінці року.

Вереснева девальвація гривні сповільніла темпи зростання грошової маси в національній валюті та відповідно підвищила темпи її зростання в іноземній валюті. Тобто склалася негативна тенденція заміщення національної валюти іноземною — індекс доларизації зріс із 13.33% на 01.01.1998 року до 21.25% на 01.01.1999 року.

Крім того, зниження курсу гривні негативно позначилося на динаміці **депозитів фізичних осіб** — уповільнілися темпи їх зростання. Так, у жовтні 1998 року вперше після проведення грошової реформи депозити фізичних осіб зменшилися на 3.6%; в цілому з початку року їх сума зросла на 67.8%. Враховуючи, що питома вага строкових депозитів населення у загальній сумі строкових депозитів становить 72%, можна вважати, що саме населення дає банківській системі і народному господарству значну частку неємісійних кредитних ресурсів.

Формування обов'язкових резервів комерційними банками у минулому році здійснювалося на основі встановлених норм — 15% (до 31.08.1998 року) та 16.5% (із 01.09.1998 року). Причому у вересні — жовтні 1998 року комерційні банки були зобов'язані щоденно забезпечувати дотримання встановленої норми.

Із 1 листопада введено подекадний контроль за формуванням комерційними банками обов'язкових резервів, що деякою мірою поліпшило ситуацію з дотриманням вимог резервування. Так, якщо на 01.10.1998 року **результат формування обов'язкових резервів** становив 379.6 млн. грн., на 01.11.1998 року — 125.1 млн.

грн., у першій декаді листопада — 39.2 млн. грн., то починаючи з другої декади листопада і до кінця року спостерігалося зростання вільної ліквідності, що свідчить про певне оздоровлення банківської системи (за третю декаду грудня результат формування обов'язкових резервів дещо знизився і становив 13.5 млн. грн.). Зменшилася кількість комерційних банків, які порушують установлені норми формування обов'язкових резервів із 45 за першу половину листопада до 30 — за першу половину грудня, причому третина з них — це банки збиткові або ті, що перебувають у режимі фінансового оздоровлення.

Протягом 1998 року поступово зменшувалися обсяги зарахування ОВДП в обов'язкові резерви комерційних банків, а з 01.01.1999 року повністю скасовано таку можливість.

Процентна політика реалізувалася шляхом визначення облікової та ломбардної ставок. **Облікова ставка** Національного банку України за рік змінювалася 6 разів — із 35% річних у січні до 82% із 07.07.1998 року. З огляду на відносну стабільність ліквідності банківської системи, зниження вартості кредитних коштів на міжбанківському ринку, облікова ставка з 21.12.1998 року встановлено у розмірі 60% річних.

Високий рівень облікової ставки тривалий час підтримувався у зв'язку з необхідністю зменшення тиску на валютний ринок і прагненням знищити курс національної валюти та запобігти вибуху інфляції.

Відповідно до рівня облікової ставки змінювалися **процентні ставки** за кредитами НБУ та комерційних банків. Процентні ставки за кредитами комерційних банків клієнтам у першому півріччі коливалися у діапазоні 46—50% річних, за депозитами — 17—22% річних. Динаміка процентних ставок комерційних банків відповідала динаміці темпів інфляції, яка трималася на стабільно низькому рівні. Слід зазначити: якщо в минулі роки рівень процентних ставок комерційних банків здебільшого залежав від рівня інфляції, то протягом 1998 року — від зміни курсу долара та девальваційних очікувань.

На міжбанківському ринку в першому півріччі процентні ставки за міжбанківськими кредитами щомісяця знижувалися (34.2% річних у січні, 27.1% річних у червні), у тому числі — за кредитами “овернайт” із 30.7% річних (січень) до 29.0% річних (червень). Найнижчий рівень процентних ставок на грошово-кредитному ринку зафіксовано у травні 1998 року. Із цього місяця найдохіднішими були операції з придбання ОВДП. Процентні ставки на аукціонах із продажу державних цінних паперів із травня перевищували процентні ставки за кредитами. Середня ставка дохідності за ОВДП зросла з 51.4% річних у травні до 66.4% річних у липні, а на окремих аукціонах ставка дохідності становила 73.6% річних (серпень). Відповідно до високого рівня дохідності на ринку ОВДП облікова ставка підвищилася до 82% річних, дещо прискорилося падіння курсу гривні (0.022%), внаслідок чого зросли процентні ставки на міжбанківському ринку та за всіма операціями комерційних банків. Але завдяки своєчасно впровадженим антикризовим заходам процентні ставки за міжбанківськими кредитами поступово знижувалися і в грудні досягли 19.1% річних, у тому числі за кредитами “овернайт” — 15.3% річних.

Рефінансування комерційних банків. Рефінансування комерційних банків здійснювалося через операції РЕПО та ломбардне кредитування. На рефінансування комерційних банків із початку року надано кошти в сумі 1341 млн. грн., або 13% від загального обсягу здійсненої кредитної емісії.

Депозитні операції. Одним із інструментів регулювання грошово-кредитного ринку є депозитні операції Національного банку України.

Для оперативного управління ліквідністю банківської системи, нейтралізації надлишкової ліквідності Національний банк України залучав кошти комерційних банків на депозитні рахунки.

Протягом 1998 року в цих операціях брали участь 28 комерційних банків. На депозитні рахунки в Національному банку України було мобілізовано загалом 445.7 млн. грн.

Ситуація на валютному ринку України характеризувалася посиленням тиску на валютний курс гривні. За 1998 рік девальвація становила 80%, тоді як за 1997 рік обмінний курс майже не змінився.

Зміна тенденції в курсовій політиці минулого року пояснюється рядом внутрішніх і зовнішніх негативних факторів, які зумовлювали значний девальваційний тиск на гривню. Серед найважливіших факторів зазначимо витрати на обслуговування зовнішнього державного боргу, дефіцит торговельного балансу, виведення капіталу нерезидентів із ринку ОВДП. Одним із головних чинників була подальша дестабілізація міжнародних фінансових ринків, що негативно впливало на вітчизняний валютний ринок. Це постійно провокувало підвищення попиту на іноземну валюту, а також призвело до значного відпливу коштів нерезидентів із ринку ОВДП.

Унаслідок поглиблення кризи у Росії в середині серпня негативний вплив зовнішніх факторів на курсову політику істотно посилився.

Кількісні показники економічної взаємозалежності Росії та України визначаються значним обсягом товарообороту між ними (у I півріччі 1998 року він становив близько 34% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України) та відповідними обсягами розрахункових операцій.

В умовах валютно-фінансової кризи девальвація обмінного курсу російського рубля за період із 17 серпня по 17 листопада становила 170% (з початку 1998 року — 185%), що дестабілізувало банківську систему, споживчий ринок, економіку Росії. Масштабна російська криза негативно вплинула на ситуацію в Україні. Цей вплив виявився передусім у посиленні негативних очікувань щодо девальвації обмінного курсу гривні, що призвело до стрімкого зростання попиту на іноземну валіту, а відтак — до прискореного зниження курсу.

Зважаючи на те, що обмінний курс гривні на початку вересня досягнув верхньої межі валютного коридору, уряд та НБУ, аби створити експортерам сприятливі умови для торгівлі з Росією, а також зберегти резерви Національного банку України, оголосили про розширення валютного коридору в межах 2.5—3.5 грн. за долар США.

Щоб стабілізувати ситуацію, НБУ застосував комплекс цілеспрямованих заходів, скоординованих із урядовою програмою антикризових заходів (спільна постанова Кабінету Міністрів та Національного банку України № 1413 від 10.09.1998 року), які було спрямовано на нейтралізацію можливого негативного впливу кризи на валютному та фондовому ринках Росії, запобігання відпливу іноземної валюти та безпідставного підвищення попиту на неї. Основні з них:

- здійснення безготікових операцій суб'єктів валютного ринку України та їхніх клієнтів із купівлі-продажу вільно конвертованих іноземних валют виключно на упорядкованому біржовому ринку (Українській та Кримській міжбанківських валютних біржах);

- заборона попередньої оплати за операціями з нерезидентами та поширення застосування акредитивної та інкасової форм розрахунків із залученням у разі потреби гарантійних інструментів українських уповноважених банків;

- документальне підтвердження клієнтом фактичного надходження товарів та отримання послуг;

- запровадження обов'язкового продажу 50% надходжень в іноземній вільно конвертованій валуті на користь резидентів — юридичних осіб.

Комерційні банки як агентів валютного контролю зобов'язано аналізувати відповідність заявок клієнтів на придбання іноземної валюти поточним платежам, гарантованим Україною із

приєднанням до Статті VIII Статуту МВФ.

Слід зазначити, що йдеться про заходи тимчасові, які не мають обмежувального характеру, а спрямовані на впорядкування дій клієнтів щодо купівлі іноземної валюти і посилення функцій комерційних банків як агентів валютного контролю.

У результаті цих заходів НБУ за підтримки міжнародних фінансових організацій вдалося поліпшити ситуацію: темпи девальвації гривні значно знизилися, а з кінця вересня стабілізувалися.

На фондовому ринку протягом 1998 року ситуація складалася під впливом негативних наслідків фінансових криз на іноземних ринках капіталу та проблем фінансування видаткової частини бюджету, в зв'язку із чим виникли суттєві проблеми із залученням до державного бюджету коштів від розміщення державних облігацій та погашенням заборгованості за ними.

На первинних аукціонах із розміщення ОВДП, які проводилися у 1998 році, було продано облігацій на суму 8164.3 млн. грн. З усього обсягу розміщених облігацій внутрішньої державної позики Національним банком придбано 72.4%; комерційними банками — 19.2%; клієнтами комерційних банків (резидентами) — 1.3%; нерезидентами — 7.2%.

Сума погашення за ОВДП протягом року становила 8498 млн. грн., 23.1% від якої виплачено Національному банку; 36.2% — комерційним банкам; 6.6% — клієнтам комерційних банків (резидентам) та 34.1% — нерезидентам.

Протягом року продавалися переважно річні облігації. Слід зазначити: якщо в першому півріччі вагому частку розміщених ОВДП становили три-, дев'ятимісячні облігації, то із серпня строк розміщених ОВДП збільшився. Переважну більшість становили облігації терміном понад рік.

З огляду на загострення фінансових проблем у державі нерезиденти продовжували залишати ринок державних цінних паперів, посилюючи тиск на валютний ринок. Попит на ОВДП знизився, незважаючи на суттєве підвищення ставки дохідності за облігаціями у травні — липні (з 51.4 до 66.4% річних).

Щоб віправити становище, яке склалося з обслуговуванням зовнішнього боргу, послабити тиск на видаткову частину державного бюджету та подовжити строк обігу державних облігацій, уряд із серпня 1998 року здійснив конверсію середньострокових облігацій внутрішньої державної позики 1997 року та облігацій внутрішньої державної позики випуску 1997 і 1998 років.

У результаті конверсії державних облігацій, термін погашення яких частково припадав на 1998—1999 роки, їх строк було подовжено від 3 до 5.5 року, а нерезидентам ОВДП були замінені на зовнішні платіжні зобов'язання з терміном погашення у вересні 2000 року. За підсумками технічних аукціонів, які проводилися із серпня по грудень, замінено державні боргові зобов'язання за номінальною вартістю на загальну суму 1873.4 млн. грн.; із них: ОВДП — на суму 1383.5 млн. грн. і СОВДП — на суму 489.9 млн. грн., на конверсійні ОВДП (КОВДП та СКОВДП) — на суму 724.9 тис. грн. і державні боргові зобов'язання на суму 349.6 тис. доларів США. Ставка купона за КОВДП протягом перших 12 місяців становитиме 40% річних.

Необхідно зазначити, що із часу проведення конверсії державних боргових зобов'язань ринок державних цінних паперів зазнав іші більш негативних змін. Склалася ситуація, за якої ринковий попит на облігації внутрішньої державної позики значно знизився. Починаючи з вересня 1998 року нерезиденти не брали участі в аукціонах із первинного розміщення ОВДП; комерційні банки з вересня до кінця року придбали державних облігацій лише на 1 млн. грн., резиденти — на 100 тис. грн.

Протягом 1998 року Національний банк в оперативному режимі контролював граничні значення основних монетарних показників, визначених як *критерій ефективності згідно з Меморандумом економічної політики уряду*. Проведення НБУ грохо-

во-кредитної політики, адекватної ситуації у вітчизняній економіці, в цілому сприяло утриманню критеріїв ефективності в межах визначених параметрів.

У зв'язку з економічними процесами, що відбувалися в 1998 році, необхідно зазначити, що основні засади грошово-кредитної політики на 1999 рік формувалися у складних економічно-фінансових умовах.

3. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА 1999 РІК

Основні засади грошово-кредитної політики розроблено на основі даних макроекономічних показників, передбачених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, Меморандумом економічної політики Кабінету Міністрів України на 1999 рік і Державного бюджету України на 1999 рік.

Основні засади грошово-кредитної політики в 1999 рік спрямовані на:

- підтримання стабільності національної валюти в контексті Основних заходів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення досягнення фінансової стабільності, що передбачено і в Меморандумі економічної політики Кабінету Міністрів на 1999 рік;
- здійснення економічних, структурних та бюджетних реформ;
- зміцнення стабільності функціонування банківської системи та ефективнішого управління грошово-кредитним ринком.

Національний банк України зазначає, що в процесі управління грошово-кредитним ринком у 1999 році він керувається такими:

- при визначенні обсягу грошової маси, необхідного для обслуговування економіки, зважатиме на такі параметри економічного та соціального розвитку, як розмір валового внутрішнього продукту, рівень цін, розмір дефіциту державного бюджету, джерела його покриття тощо;
- сприятиме ефективнішому спрямуванню коштів кредитної емісії, а саме: через комерційні банки в конкретну економіку, що має привести до зниження вартості кредитів;
- усі зусилля спрямовуватиме на забезпечення стабілізації внутрішніх цін та відповідної стабільності грошово-кредитного ринку.

4. ЦІЛІ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Головна мета грошово-кредитної політики в 1999 році, як і в попередні роки, полягає у **виконанні Національним банком України основної функції, покладеної на нього Конституцією України (стаття 99)**, а саме: забезпечення стабільності національної валюти.

Цілями грошово-кредитної політики є досягнення макроекономічної стабілізації, дотримання нормативно передбачених темпів інфляції, забезпечення стабільності курсу національної валюти, досягнення врівноваженого платіжного балансу, створення умов для позитивних структурних зрушень, подолання кризових явищ в економіці.

Кількісні та цільові орієнтири грошово-кредитної політики на 1999 рік

Кількісні та цільові орієнтири грошово-кредитної політики на 1999 рік визначено відповідно до таких узгоджених із урядом на 1999 рік макроекономічних показників:

- номінальний ВВП — 124.1 млн. грн.; падіння реального

ВВП — 1%;

- дефіцит бюджету — 1% від ВВП, або 1240 млн. грн.; його покриття за рахунок зовнішніх джерел у сумі 630 млн. грн., внутрішніх — 610 млн. грн.;

- інфляція — до 19%.

Передбачені монетарні параметри наведено в таблиці:

Параметри монетарних показників України			
Назва показника	1998 р.	1999 р.	Зміни, %
Монетарна база, млн. грн.	8604	9371	9
Грошова маса, млн. грн.	15718	17247	10

Монетарні параметри можуть змінюватися протягом 1999 року залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку.

Досягнення визначених монетарних параметрів Національний банк України планує забезпечити шляхом:

- поліпшення структури кредитної емісії, зокрема продуктивнішого її спрямування;
- здійснення кількісного контролю динаміки грошової маси, що відповідав би приросту прогнозованого рівня ВВП та помірному рівню інфляції (приріст грошової маси 10%);
- стимулювання процесів збільшення обсягів вкладів населення у банківську систему шляхом підвищення гарантованості їх повернення через запровадження механізмів страхування депозитів та орієнтацію комерційних банків на забезпечення позитивних реальних процентних ставок за депозитами;
- сприяння у відновленні довіри інвесторів як внутрішнього, так і зовнішнього ринку до подальшого розвитку та функціонування фондового ринку державних цінних паперів як одного з основних сегментів руху капіталів та ефективного інструменту управління грошово-кредитним ринком;
- збільшення кредитної підтримки вітчизняних виробників шляхом інтенсифікації кредитної активності комерційних банків, а також підтримання Національним банком України ліквідності комерційних банків за допомогою системи рефінансування;
- стимулювання інвестиційної діяльності банків, насамперед збільшення обсягів довгострокового кредитування завдяки забезпеченню фінансової стабілізації і на цих засадах — сприяння зростанню обсягів депозитних вкладів довгострокового характеру суб'єктів господарювання та населення;
- захисту економічних інтересів суб'єктів грошово-кредитного ринку.

Сфера валютного регулювання

Валютно-курсова політика у 1999 році реалізовуватиметься в не дуже сприятливих умовах, які характеризуються значним попитом на іноземну валюту, наявністю від'ємного сальдо торговельного балансу, значними платежами за зовнішніми зобов'язаннями, спекулятивним попитом на готівковому та безготівковому ринках, зменшенням зовнішніх надходжень, зменшенням наявних резервів Національного банку України.

Такий економічний фон ускладнює вирішення завдання щодо забезпечення стабільності національної валюти.

Національний банк при проведенні валютно-курсової політики за таких умов передбачає:

- збереження на деякий період мораторію на операції на міжбанківському валютному ринку та обов'язкового 50-відсоткового продажу валютної виручки на міжбанківській валютній біржі;
- проведення валютних операцій у межах визначеного валютного коридору;
- передбачає, що досягнення проголошеної верхньої межі коридору не є обов'язковим, а лише максимально можливим значенням валютного курсу протягом року;

- введення у разі потреби окремих елементів регулятивного управління валютним ринком;
- створення сприятливих умов для вкладення коштів резидентами і нерезидентами України в національну економіку;
- підтримання проголошених меж валутного коридору всіма наявними інструментами монетарної політики та, при необхідності, нормативними методами валутного контролю;
- забезпечення такого рівня купівельної спроможності національної валюти, який давав би змогу збалансувати як державні інтереси, так і інтереси суб'єктів національної економіки, включаючи зовнішньоекономічну діяльність та утримання визначеного рівня інфляції;
- приведення Національним банком України обсягів золотовалютних резервів до рівня, який би забезпечував належну підтримку національної валюти за умов короткострокових кон'юнктурних коливань економіки;
- сприяння процесу дедоларизації української економіки шляхом підвищення привабливості гривневих активів порівняно із вкладеннями в активи в іноземній валюта;
- стимулювання експорту;
- створення для імпортерів таких умов, які б сприяли розвитку виробництва національних імпортозамінюючих товарів і виробництв;
- стимулювання надходження в Україну і скорочення відливу за кордон іноземної валюти;
- забезпечення ефективного функціонування національної валютної системи через збалансованість платіжного балансу, гармонізацію інтересів імпортерів та експортерів;
- здійснення поточного регулювання системи валютних обмежень та економічних нормативів;
- удосконалення структури внутрішнього валутного ринку з урахуванням міжнародної практики та запровадження нових видів міжнародних розрахунків, які є ефективнішими та зручнішими для учасників зовнішньоторговельних угод.

Сфера готівкового обігу та розрахунків

У сфері готівкового обігу та розрахунків ключовими є такі питання:

- забезпечення потреб економічного розвитку країни в готівковій масі в необхідних обсягах та оптимального купюрного складу банкнот і монет в обігу;
- продовження політики раціонального обмеження готівкових розрахунків між суб'єктами господарювання при одночасному посиленні контролю з боку відповідних органів за дотриманням ними касової дисципліни;
- подальше розширення сфери і нарощування обсягів безготівкових розрахунків населення за товари і послуги та вдосконалення їх форм на основі поступового впровадження елементів національної системи масових електронних платежів із застосуванням електронних платіжних засобів;
- ведення бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів як одного з інструментів надійності та достовірності інформації банківської системи.

5. ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ

Національний банк України планує регулювати грошово-кредитний ринок за допомогою політики обов'язкових резервів та процентної політики, проведення депозитних операцій та операцій на кредитному, валютному та фондовому ринках.

Політика обов'язкових резервів

Політика обов'язкових резервів здійснюватиметься з вико-

ристанням уніфікованої ставки резервування залучених коштів комерційними банками як у національній, так і у вільно конвертованій валютах. Формування обов'язкових резервів здійснюватиметься виключно в національній валюти.

Норма обов'язкових резервів та періодичність контролю за формуванням комерційними банками мінімальних обов'язкових резервів може змінюватися за окремими постановами Правління Національного банку України як у бік зменшення, так і в бік збільшення протягом року залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку.

Процентна політика

Основою процентної політики є використання облікової ставки Національного банку України та процентних ставок за його операціями як базової ціни національної валюти та одного з важелів стабілізації грошово-кредитного ринку.

Процентна політика Національного банку полягатиме в регулюванні процентних ставок за всіма операціями НБУ на грошово-кредитному ринку з метою підтримання необхідного рівня купівельної спроможності гривні та ліквідності банківської системи. При цьому Національний банк сприятиме зниженню процентних ставок у реальному обчисленні.

Враховуючи, що врегулювання ситуації на міжбанківському кредитному ринку потребує часу, Національний банк за допомогою процентної політики даватиме змогу одним комерційним банкам поповнювати свою ліквідність за рахунок кредитів НБУ та нейтралізуватиме надлишкову ліквідність у інших комерційних банках. З метою запобігання спекулятивних дій комерційних банків на операціях із Національним банком особлива увага приділятиметься визначенню співвідношення між процентними ставками за кредитними та депозитними операціями НБУ.

Процентні ставки комерційних банків за кредитними та депозитними операціями визначаються головним чином залежно від наявності грошової маси в обігу та ефективності посередницької діяльності банківської системи на фінансових ринках. При цьому необхідно мати на увазі, що рівень процентних ставок включає кредитні ризики, які передебувають поза сферою впливу Національного банку України.

Зважаючи на це, вплив Національного банку на процентні ставки за операціями комерційних банків обмежується регулюванням грошової маси в обігу та забезпеченням стабільності функціонування банківської системи.

Проведення депозитних операцій

Із метою вилучення надлишкової ліквідності Національний банк при необхідності планує здійснювати операції із зачленення коштів комерційних банків шляхом випуску в обіг депозитного сертифіката Національного банку.

Депозитні сертифікати Національного банку залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку випускатимуться на строк від 1 до 180 днів і реалізовуватимуться через депозитні аукціони.

Депозитні сертифікати Національного банку перебуватимуть в обігу між комерційними банками як застава наданого кредиту.

Проведення операцій на кредитному, валютному та фондовому ринках

Із метою оперативного регулювання грошово-кредитного ринку, спрямованого на забезпечення стабільності національної валюти, стабільного функціонування банківської системи, Національний банк передбачає:

- здійснювати рефінансування комерційних банків за допо-

могою діючих механізмів (операції РЕПО, ломбардне кредитування, кредитні аукціони), в окремих випадках під розроблені програми надавати комерційним банкам стабілізаційні кредити;

- брати участь на фондовому ринку державних цінних паперів. При цьому Національний банк вважає, що його участь на первинному ринку державних цінних паперів повинна бути обмежена сумою визначеного дефіциту державного бюджету, який підлягає фінансуванню за рахунок внутрішніх джерел, тобто в сумі 610 млн. грн. На вторинному ринку державних цінних паперів Національний банк за відповідних умов здійснюватиме операції з метою регулювання грошової маси в обігу та формування реальної вартості цінних паперів.
- здійснювати операції на валютному ринку шляхом купівлі та продажу іноземної валюти.

6. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОNUВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Забезпечити стабільність національної валюти можна лише за умови стабільності функціонування банківської системи.

З метою досягнення стабільності банківської системи в період кризових явищ Національний банк України вживав і планує здійснити додаткові заходи, спрямовані на підвищення платоспроможності і надійності функціонування банківської системи, а саме:

- підвищити рівень капіталізації банків;
- вдосконалити систему реєстрації банків і порядку надання ліцензій на здійснення банківських операцій;
- розробити стратегію роботи з великими профільними комерційними банками, що має зменшити ризик виникнення кризи банківської системи;
- запровадити систему страхування комерційними банками вкладів населення;
- ширше використовувати рейтинг комерційних банків за системою CAMEL;
- встановити жорсткіший контроль за формуванням комерційними банками фондів страхування кредитних ризиків;
- ефективніше використовувати систему раннього реагування, яка дає змогу виявляти проблеми в діяльності банків на початкових стадіях їх виникнення.

Компетентна сумка /

Загострення проблеми фінансування бюджетного дефіциту в 1999 році

Автор – відомий український економіст, член редколегії “Вісника НБУ” розглядає проблему джерел фінансування дефіциту державного бюджету в 1999 році, пропонує низку заходів, які могли б певною мірою її пом’якшити

Kонверсія короткострокових ОВДП у довгострокові проведена урядом України наприкінці 1998 – на початку 1999 років, по суті, в односторонньому порядку за своїми наслідками рівнозначна оголошенню дефолту внутрішнім кредиторам. Основний її негативний наслідок – втрата довіри до кредитоспроможності уряду, що спричиняє руйнацію ринку державних цінних паперів. На жаль, це не дістало належної оцінки в країні. А бити на сполох є причини. Адже у справі створення ринку державних цінних паперів ми відступили на рубіж 1992 року.

Якщо на початку 1995 р., коли було розпочато випуск ОВДП, в Україні ще жевріла надія щодо спроможності уряду (а він для переважної більшості інвесторів був найнадійнішим позичальніком) подолати спад виробництва і вирішити фінансові проблеми, то сьогодні його кредитоспроможність поставлено під сумнів. Уряд не лише не зупинив економічного спаду, не ліквідував фінансову розбалансованість, а й істотно посилив останню, значно збільшивши державні борги та зобов’язання щодо їх обслуговування. Причому позички в основному використано

на споживчі потреби, тому вони не стали поштовхом до економічного зростання, не привели до посилення потоку інвестицій. Нині навіть “безнадійні” оптимісти уже зрозуміли, що в Україні не створено економічних передумов для погашення дедалі зростаючих державних боргів. Навпаки, ці передумови навіть погіршилися. Сподіватися, що за таких умов уряд зможе розрахуватися бодай за старими зобов’язаннями, немає достатніх

Конверсія ОВДП похитнула довіру комерційних банків до кредитоспроможності уряду

підстав, не кажучи вже про нові позички, небайдні для фінансування бюджетного дефіциту 1999 року.

Недовіра до кредитоспроможності уряду посилюється цілім рядом додаткових обставин:

- ◆ уряд, який відмовився платити за своїми зобов’язаннями, не зазнав ніякого покарання (крім недовіри кредиторів, яку можна вважати своєрідним покаранням), жодного урядовця не відправлено у відставку. Цей крок уряду не одержав належної оцінки ні з боку

**Михайло
Савлук**

Доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки

Президента, ні з боку парламенту, ні з боку НБУ. Ніби так і повинно бути, ніби це звичайне, буденне явище. Таким чином створено прецедент для аналогічної поведінки у майбутньому;

- ◆ незважаючи на неодноразові обіцянки, уряд не в змозі не лише погасити, а навіть зупинити зростання заборгованості із соціальних виплат населенню, продовжує і надалі ту ж економічну та фінансову політику, яка спричинила зазначену заборгованість. Безперспективність такої політики очевидна. Вона викликає недовіру до кредитоспроможності уряду з боку його потенційних кредиторів;

- ◆ мільйони людей ще добре пам’ятають “урок безвідповідальності”, влаштований урядом незалежної України, який відмовився від індексування (на рівні інфляції) вкладів населення в державному Ощадному банку. А це, по суті, теж державний борг, зобов’язання за яким уявя на себе уряд України;

- ◆ нині в Україні існує імовірність приходу до влади лівих політичних сил, які відкрито можуть відмовитися від відповідальності за фінансовими зобов’язаннями попереднього

уряду, а втрати кредиторів назвати покаранням за фінансову підтримку політики по-передників, яку вони вважають помилковою. Ця обставина насторожує навіть найдовірливіших інвесторів, які могли б погодитися позичити кошти урядові.

Отже, в Україні немає передумов для швидкого відновлення ринку державних цінних паперів, унаслідок чого істотно загострилася проблема фінансування бюджетного дефіциту в 1999 р. та обслуговування державного боргу попередніх років.

Законом "Про Державний бюджет України на 1999 рік" бюджетний дефіцит затверджено в сумі 1.24 млрд. грн. Передбачено його покриття: із джерел внутрішнього фінансування — на суму 0.61 млрд. грн.; із джерел зовнішнього фінансування — на су-

У 1999 році НБУ може виявитись єдиним кредитором уряду, що неприпустимо

му 0.63 млрд. грн. Обсяг затвердженого дефіциту становить близько 1% від ВВП, що, на перший погляд, свідчить про досить низький його рівень. Проте насправді рівень та обсяг дефіциту виявиться значно вищим¹. Нереальними є і джерела покриття. За обставин, які викладено вище, мобілізувати на внутрішньому ринку заплановані 610 млн. грн. уряд не зможе, якщо, звичайно, не порушить принципу добровільності у своїх відносинах із кредиторами.

Не менші труднощі чекають на уряд і в сфері фінансування дефіциту за рахунок зовнішніх джерел. Недовіра до урядових цінних паперів на внутрішньому ринку автоматично знижує їх рейтинг і на зовнішніх ринках. Не випадково міжнародне рейтингове агентство Moody's 22 лютого 1999 р. зниило рейтингову оцінку гривневих зобов'язань уряду України з рівня "В3" до рівня "Сa", який є одним із найнижчих показників. За таких умов мобілізувати на зовнішніх ринках заплановані 630 млн. грн. для покриття бюджетного дефіциту буде вкрай важко.

Труднощі з фінансуванням бюджетного дефіциту із передбачених законом джерел спонукатимуть уряд залучати до вирішення цієї проблеми Національний банк України. Тож ідеться до того, що саме на НБУ буде переведено весь тягар безнадійного фінансування з внутрішніх і зовнішніх джерел бюджетного дефіциту. Причому не лише офіційно затвердженого Верховною Радою, а й того, що фактично сформується. Про вірогідність такого розвитку подій свідчить той факт, що Кабінет Міністрів України своєю постановою уже збільшив обсяг випуску в 1999 році облігацій внутрішньої державної позики до

¹ На нереальність показників затвердженого на 1999 р. Державного бюджету, зокрема, на штучність заниження обсягу дефіциту, відкрито вказує Президент України Л. Кучма (див.: Урядовий кур'єр. — 1999. — 23 лютого. — С. 3).

2 млрд. 988 млн. грн., що в 2.4 раза перевищує обсяг бюджетного дефіциту, а обов'язки генерального агента з випуску, обслуговування та погашення всього обсягу емісії поклав на НБУ. За умов, що склалися, НБУ із простого агента з розміщення ОВДП перетвориться на єдиного покупця і трамча всієї кількості цих облігацій.

До чого може привести такий розвиток подій у сфері фінансування бюджетного дефіциту?

По-перше, НБУ перетвориться на прямого і єдиного кредитора уряду, який фінансуватиме дефіцит державного бюджету, що заборонено Законом "Про банки і банківську діяльність".

По-друге, НБУ остаточно втратить змогу виконувати свою ключову функцію "кредитора в останній інстанці" щодо комерційних банків; зменшиться участь банківської системи у фінансуванні реальної економіки.

По-третє, ще більше обмежиться вплив НБУ на процеси, які відбуваються на грошовому ринку, зокрема валютному. Оскільки переважна частина емісійних коштів НБУ через бюджетні канали буде спрямована на задоволення споживчих потреб населення, вона набуде готівкової форми, а отже, вийде зі сфери банківського обороту.

По-четверте, якщо всі ОВДП (у сумі 2.988 млрд. грн.) НБУ викупить за рахунок емісії, то грошова база в 1999 році лише завдяки цьому фактору зросте в 1.35 раза, тобто

Застосування на фінансовому ринку нового інструменту — депозитного сертифікату НБУ — дасть змогу центральному банкові одержувати неемісійним шляхом додаткові ресурси для фінансування бюджетного дефіциту

значно істотніше, ніж прогнозується на цей рік². Відповідно зміниться й інші макроекономічні показники, зокрема, зменшаться кредити в економіці, інфляція перевищить прогнозований рівень, неможливо буде втримати курс гривні у межах затвердженого валютного коридору.

Щоб послабити можливі негативні наслідки, необхідно негайно вжити низку дієвих заходів.

1. Слід застосувати на фінансовому ринку новий інструмент — депозитний сертифікат Національного банку України (ДС НБУ) терміном від 7 днів до 12 місяців.

Основне призначення ДС НБУ:

◆ з'явувати вільні резерви комерційних банків на вигідних для них умовах;

◆ давати змогу Національному банку Ук-

² Прогнозні показники розвитку монетарної сфери на 1999 рік такі: монетарна база + (16.0 — 20.0)%; широкі гроші (M3)+(18.0 — 21.9)%; кредити в економіці + 24.4%; кредити уряду — 8.9%; інфляція +19.1% (див.: В. Ющенко. Здобутки і втрати минулого року // Вісник НБУ. — 1999. — № 2. — С. 4).

райни одержувати неемісійні ресурси для фінансування бюджетного дефіциту шляхом придбання ОВДП.

Основні вимоги до депозитних сертифікатів НБУ:

◆ ДС НБУ повинні реалізовуватися лише комерційним банкам на регулярних сертифікатних аукціонах, які Національному банку слід проводити не рідше одного разу на день. Усі комерційні банки повинні мати до них вільний доступ;

◆ рівень дохідності за ДС НБУ має бути дещо вищим (на 1—2%), ніж рівень дохідності за ОВДП. Різницю в рівнях дохідності слід покривати за рахунок загальних доходів НБУ;

◆ депозитні сертифікати НБУ можна продавати на вторинному ринку, але лише комерційним банкам. Не можна дозволити їх продаж небанківським комерційним структурам та фізичним особам;

◆ ДС НБУ можна використовувати як заставу на ринку МБК та під ломбардні кредити НБУ. Ставки за ломбардними кредитами НБУ повинні перевищувати ставки дохідності за ДС НБУ;

◆ депозитні сертифікати не реалізовуються нерезидентам безпосередньо, проте не виключено їх придбання нерезидентами у ході здійснення обмінних операцій на валютному ринку;

◆ комерційні банки мають купувати ДС НБУ за рахунок вільних резервів ліквідності. Накопичені ними запаси депозитних сертифікатів не можна зараховувати до нормативних обов'язкових резервів; у разі відсутності вільних резервів заявка банку на придбання ДС не може бути прийнятою.

2. НБУ має купувати ОВДП лише в межах доходів, одержаних від розміщення своїх депозитних сертифікатів серед комерційних банків; будь-яке авансування таких купівель за рахунок кредитної емісії чи обов'язкових резервів комерційних банків не допускається.

3. НБУ повинен гарантувати комерційним банкам погашення зобов'язань за ДС та виплату доходів за ними (передусім за рахунок надходжень від погашення зобов'язань уряду за ОВДП, а в разі недостатності цих надходжень — за рахунок емісійних коштів).

4. Слід організувати продаж ОВДП для фізичних осіб та небанківських комерційних структур (як окремий сектор ринку державних цінних паперів). Рівень дохідності має бути таким, за яким ці ОВДП купуватиме НБУ. Агентом із реалізації держоблігацій на новоствореному сегменті ринку має бути Державне казначейство або Ощадний банк, але не НБУ.

Реалізація цих пропозицій дасть змогу запобігти значному використанню емісійних ресурсів НБУ для фінансування бюджетного дефіциту та розширити можливості центрального банку в регулюванні ліквідності комерційних банків.

Точка зору науковця /

Олександр
Дзюблук

Доцент кафедри грошового обігу і кредиту Тернопільської академії народного господарства.
Кандидат економічних наук

Нині в академічних та деяких політических колах України поширилася думка, що наша сучасна державна економічна політика ґрунтуються в основному на монетаристській теорії. Причому остання сприймається як основна причина обраного (самостійно чи нав'язаного ззовні) курсу реформ та занепаду вітчизняної економічної системи. Для прикладу наведемо хоча б таке твердження: “Вирішальний складник подальшої деградації української економіки — дотримання монетаристського ухилу в здійсненні необхідних реформ, яке супроводжується нарощуванням злиденності народу”¹.

Погодиться із таким твердженням — означає визнати, що всі невдачі у проведенні реформ спричинені провалом практичної реалізації ідей монетаризму, який більшість учених вважає ідеологічною основою ринкових перетворень. Однак наскільки обґрунтованими можна вважати подібні міркування з огляду передусім на основні засади самої монетаристської теорії? Чи можна беззастережно ототожнювати монетаризм із жорсткою політикою у сфері грошово-кредитних відносин?

Відповіді на ці запитання залежать від об'єктивного розгляду власне монетаристської теорії, яка полягає у специфічному підході до регулювання економіки в рамках неоконсерватизму як концепції захисту традиційних ринкових цінностей — свободи підприємництва, вільної конкуренції, приватної власності.

З ІСТОРІЇ МОНЕТАРИЗМУ

Историчні витоки монетаризму беруть початок ще у працях представників класичної школи економічної теорії — А. Сміта, Ж.-Б. Сея, Д. Юма та інших учених, які розглядали ринок як само-

¹ Коломойцев В. “Новий курс” для України // Голос України. — 1999. — № 11. — С. 3.

Монетаристська теорія і реалії грошово-кредитної політики в умовах перехідної економіки

У статті розглядається суть та основні засади монетаристської теорії, аналізується грошово-кредитна політика в Україні у світлі положень монетаристської концепції

регульовану систему та обґруntовували переваги вільної конкуренції.

Основою формування монетаристської концепції була класична кількісна теорія грошей, яка визначає причинний зв'язок між змінами кількості грошей в обігу та рівнем товарних змін. Найбільш грунтовним вираженням цієї залежності стало рівняння обміну американського економіста І. Фішера ($MV=PQ$), на основі якого і почалося становлення монетаристської теорії.

Вважається, що монетаризм виник у 50-х роках ХХ ст., коли група вчених Чиказького університету на чолі з М. Фрідменом виступила проти кейнсіанських постулатів державного регулювання економіки. У 1956 р. було опубліковано першу значну наукову працю з монетаризму — “Дослідження в галузі кількісної теорії грошей” за ре-

Ототожнення монетаризму із жорсткою грошово-кредитною політикою не завжди віправдане

дакцією М. Фрідмена. Сам термін “монетаризм” уперше запропонував у 1968 р. американський дослідник К. Бруннер. Цією назвою він прагнув наголосити, що кількість грошей в обігу справляє вирішальний вплив на стан ринкової економіки.

Однак визнання в академічних колах монетаристська теорія отримала лише у 1970-х рр., коли її рекомендації прислужилися у боротьбі промислового розвинутих країн зі стагфляцією, пояснити яку домінуюча на той час кейнсіанська теорія була неспроможна.

Пропонована кейнсіанцями політика дефіцитного фінансування, спрямована на стимулювання економічного зростання за рахунок збільшення бюджетних витрат, урешті-решт призвела до втрати контролю над інфляцією, яка до середини 1970-х рр. супроводжувалася спадом виробництва і високим безробіттям. Тому, на противагу кейнсіанству, саме ідеї монетаризму щодо стиму-

лювання вільного підприємництва, обмеження державного втручання в економіку і пріоритетності грошово-кредитної політики здобули підтримку як урядових, так і наукових кіл розвинутих країн.

Необхідність боротьби з інфляцією потребувала всебічного аналізу ролі грошових факторів в економіці. Це стало можливим завдяки модернізації основоположниками монетаризму класичної кількісної теорії грошей.

Важливим постулатом монетаризму, який ґрунтуються на кількісній теорії, є висновок про те, що величина ВВП, відображаючи рівень ділової активності, змінюється відповідно до динаміки грошової маси. Цей висновок, зроблений на основі рівняння обміну, визначає вплив грошей M на рівень цін P при постійній швидкості грошового обігу V і максимальному завантаженні виробничих потужностей Q .

Для обґрунтування даного твердження необхідно було довести, що швидкість обігу грошей у довготривалому періоді постійна. Засновники монетаристської теорії довели це шляхом дослідження природи попиту на гроши, оскільки саме попит є вирішальним фактором, який визначає швидкість обігу грошової маси.

Як зазначав Фрідмен, “кількісною теорією є теорія попиту на гроши”². Він розглядав попит на гроши окремих індивідів, кожен із яких формує власний портфель активів, залежно від трьох факторів:

- обсягу капіталу;
- дохідності кожного виду вкладення капіталу;
- смаків і переваг споживачів.

Загальний попит на гроши при цьому визначає цілий ряд змінних:

- 1) рівень доходу;
- 2) рівень цін;

² Фридмен М. Количественная теория денег. — М.: Эльф пресс, 1996. — С. 19.

- 3) дохідність облігацій;
- 4) дохідність акцій;
- 5) рівень інфляції;
- 6) інвестиції в людський капітал;
- 7) дохідність грошей у формі депозитів;
- 8) інші фактори, включаючи зміну смаків і переваг економічних агентів.

Зростання рівня цін і доходів збільшує попит на гроші, а підвищення дохідності акцій, облігацій та інших активів — знижує.

Функціональний зв'язок між попитом на гроші і зазначеними вище змінами, на думку монетаристів, є постійним, а сама функція — стабільною, оскільки зміна якогось одного компонента компенсується змінами інших.

Це означає, що й швидкість обігу грошей стабільна, тобто її зміни не зважаючи, а фактори, що їх обумовлюють, прогнозовані. Крім того, швидкість обігу грошей не залежить від зміни грошової пропозиції.

Пропозиція грошей згідно з монетаристською теорією є екзогенно заданою величиною, не пов'язаною безпосередньо з функціонуванням економіки. А тому основним результатом її зміни за умови стабільного попиту на гроші є відповідна зміна рівня цін, тобто номінального ВВП.

У даному разі йдеться ось про що. При стабільному попиті на гроші і розподілі багатства індивіда між різними видами активів певна частина доходів перебуває в формі готівки. Зростання пропозиції грошей збільшує сукупний попит, оскільки люди витрачають більше готівки для того, щоб зменшити її частку у своєму портфелі до звичного для себе рівня. Наслідком же зростання цих витрат стає підвищення загального рівня цін.

На підставі цього монетаристи зробили важливий висновок: **для забезпечення рівноваги в економіці та уникнення сплесків інфляції необхідно забезпечувати стабільний рівень грошової пропозиції, тобто ставити темпи зростання грошової маси в залежність від темпів зростання обсягів виробництва.**

Монетаризм розглядає ринкову економіку як стійку систему, якій притаманне плавне зростання. Кризові явища в ній, на думку монетаристів, зумовлені дією екзогенних факторів, основним серед яких є зміна грошової пропозиції.

Оскільки попит на гроші є стійким і не зазнає різких коливань унаслідок зміни господарської кон'юнктури, головним джерелом порушення рівноваги в економіці стають різкі, непередбачувані зміни у пропозиції грошей. Такі коливання грошової маси зумовлені

урядовими заходами зі стимулювання сукупного попиту (що пропонується кейнсіанцями) та некомпетентною грошово-кредитною політикою центрального банку.

Монетаристи виділяють дві фази ділового циклу в економіці — пожавлення і спад виробництва. При цьому різкі коливання грошової маси призводять до несподіваних змін попиту і позначаються на циклічності розвитку економіки.

На основі аналізу емпіричних даних прихильники монетаристської теорії доходять важливого висновку: кожному спадові виробництва передує зменшення обсягів грошової маси, а кожному підйому, навпаки, — збільшення. Інакше кажучи, зміни обсягів грошової маси обов'язково випереджають аналогічні зміни господарської кон'юнктури, причому термін такого випередження зазвичай становить у середньому 12–18 місяців.

На підтвердження цього висновку М. Фрідмен та А. Шварц провели аналіз

Монетарне правило передбачає передусім автоматичне регулювання грошової маси

стану грошового обігу в США майже за сто років. У своїй книзі “Монетарна історія Сполучених Штатів, 1867–1960” вони на основі статистичних матеріалів доводять, що всім виробничим спадам в американській економіці передували відповідні зниження темпів зростання грошової маси. Передусім це стосується Великої депресії 1929–1933 рр., за час якої внаслідок помилкових дій Федеральної резервної системи (ФРС) зменшення обсягу грошової маси досягло 34%.

Статистичні дослідження підтвердили зроблений монетаристами висновок: у будь-яких ділових циклах максимальні темпи зростання грошової маси спостерігаються безпосередньо перед вершиною циклу — підйомом, а мінімальні — перед циклічним спадом, тобто “дном”.

На цій основі монетаристами сформульовано важливий постулат: грамотна, виважена грошова політика запобігає затяжній депресії або надмірному перегріву в економіці. Тому М. Фрідмен пропонує відмовитися від кейнсіанської політики “підлаштовування під цикл”, тобто стимулюючої під час спаду (нарощування обсягів грошової маси) та обмежувальної під час підйомів (стримування темпів зростання маси грошей в економіці). Грошова політика дає результати з певним часовим лагом, тому вони можуть виявитися іншими, ніж очікувалося. Натомість у процесі ре-

алізації грошово-кредитної політики М. Фрідмен запропонував використовувати метод автоматичного регулювання грошової маси, який він назав монетарним правилом. Суть його полягає в тому, що центральний банк повинен підтримувати помірні і стійкі темпи зростання грошової маси незалежно від зміни фаз ділового циклу. Розмір такого зростання М. Фрідмен визначає на рівні 3–5% за рік, що має відповідати темпам нарощування реального ВВП у довготривалій перспективі.

Що це дає? На думку монетаристів, перевагою монетарного правила є усунення небажаних і непередбачуваних коливань величини сукупного попиту, які негативно позначаються на розвитку економіки. Крім того, стабільність грошово-кредитної політики, заснованої на монетарному правилі, виключає можливість посилення інфляції, зокрема внаслідок інфляційних очікувань, які стимулюють зростання цін.

Згідно з монетаристською теорією зміна обсягу грошової маси може впливати на динаміку реальних обсягів виробництва і зайнятості лише в короткостроковому плані (протягом 6–8 місяців), після чого впливає лише на зростання цін, тобто на інфляцію.

Саму ж інфляцію М. Фрідмен розглядає як суто грошове явище, зумовлене тим, що темп зростання грошової маси перевищує темп зростання обсягів реального ВВП. Тому на перший план монетаристи висувають єдину для економічної політики мету — боротьбу з інфляцією, на що і спрямоване монетарне правило.

Ідеї монетаризму почали знаходити втілення в економічній політиці розвинутих країн у 1970-х рр., коли зростаюча інфляція, нестабільність валютних курсів, підвищення процентних ставок разом із посиленням виробничого спаду та зростанням безробіття внаслідок надмірного втручання держави в господарські процеси стали серйозно загрожувати економіці цих країн.

У 1974 р. західнонімецький Бундесбанк визначив орієнтири зростання банківських резервів і готівки на 12-місячний період. Тоді ж Швейцарія запровадила гранично допустимий рівень зростання грошової маси M1.

У 1975 р. Конгрес США зобов'язав ФРС публікувати дані щодо динаміки зростання грошових агрегатів. Приклад Сполучених Штатів наслідували Великобританія, Франція та інші європейські країни.

1979–1980 рр. вважаються періодом, коли монетаристські ідеї отримали офіційне визнання, особливо з приходом до влади в Великобританії і США

консервативних урядів на чолі з М. Тетчер і Р. Рейганом.

Наприкінці 1970-х рр. інфляція у США характеризувалася двозначними числами (у 1979 р. індекс споживчих цін становив 11.1%, оптових — 12.4%), а безробіття охопило 8% активного населення.

Комплекс заходів програми оздоровлення американської економіки, прийнятий адміністрацією Р. Рейгана у 1979—1980 рр., включав три основні напрями:

- антиінфляційну грошово-кредитну політику на основі монетаристської теорії;
- фінансову політику стимулювання бізнесу за допомогою податкових пільг;
- скорочення державного втручання в економіку (скасування цілій низки державних витрат і субсидій).

Ключовою засадою грошово-кредитної політики стала орієнтація Федеральної резервної системи США на дотримання встановлених параметрів зростання грошової маси шляхом регулювання банківських резервів.

І хоча політику ФРС не можна вважати суто монетаристською, оскільки ліміти зростання грошової маси часто переглядалися, а інструменти грошової політики доповнювалися іншими заходами (наприклад, реструктуризацією та оздоровленням кредитної системи), — саме в період “рейганоміки” зафіксовано позитивні результати антиінфляційного регулювання. Індекс споживчих цін знизився з 13.5% у 1980 р. до 2.0% у 1986 р.

У Великобританії уряд М. Тетчер, що прийшов до влади 1979 року, офіційно заявив про прихильність до ідей монетаризму і залучив до участі у розробці своєї програми американських економістів М. Фрідмена і К. Бруннера.

Складові монетаристської програми консерваторів:

- обмежувальна грошово-кредитна політика;
- лібералізація валутного регулювання;
- скорочення державних витрат і ліквідація бюджетного дефіциту;
- погашення державного боргу.

У ході реалізації програми Банк Англії почав встановлювати межі приросту грошової маси не на рік, як раніше, а на п'ятиріччя. Жорсткі антиінфляційні заходи дали змогу знизити темпи зростання цін із 18% у 1980 р., до 3—4% у 1986—1987 рр.

Попри те, що цей результат був отриманий не лише завдяки заходам грошової політики (важливе значення мали також зміни у бюджетній сфері, структурна перебудова економіки, зокрема

широкомасштабна приватизація), монетаристські рекомендації загалом спровоцирували позитивний вплив на британську економіку.

Отже, серед положень монетаристської теорії основними є такі:

1. Ринкова економіка — це стійка система, яка має внутрішній потенціал самоврегулювання і відновлення рівноваги.
2. Кризи в економіці — результат по-милкових регулюючих заходів держави, а відтак державне втручання в господарські процеси має бути зведене до мінімуму й обмежене в основному заходами грошово-кредитної політики.

3. Кількість грошей в обігу безпосередньо впливає на обсяг ВВП, оскільки збільшення грошової маси в коротко-строковому періоді призводить до зростання виробництва, а після повного

На перший план монетаристи висувають боротьбу з інфляцією, на що і спрямоване монетарне правило

завантаження виробничих потужностей — до зростання цін.

4. Однією з головних причин скорочення виробництва є невідповідність обігу грошової маси потребам ВВП, а тому з метою пом'якшення негативних явищ ділового циклу необхідно підтримувати на стабільному рівні темпи зростання маси грошей в економіці.

5. Позаяк зміна грошової маси позначається на економічній системі не відразу, а з певним часовим лагом, монетарна політика має бути стабільною й орієнтованою на довгострокову перспективу, оскільки часті зміни у ній через відставання результатів у часі можуть дати ефект, протилежний очікуваному.

Природно, що, викладаючи основні постулати монетаризму, ми припускаємося деяких спрощень та робимо узагальнення, оскільки неможливо у рамках однієї статті розкрити таку складну й багатогранну економічну доктрину. Водночас розглянуті аспекти дають змогу зробити висновки щодо обґрунтованості оцінки монетаристської концепції як теоретичної основи ринкового реформування економічної системи України.

ЗАСТОСУВАННЯ МОНЕТАРИЗМУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ, ЗОКРЕМА УКРАЇНСЬКІЙ

Идеється передусім про принципову можливість реалізації ідей монетаризму в умовах переходної економіки, адже ця теорія розроблялася для розвинutoї ринкової економічної системи, у якій на зміну спадам прихо-

дять підйоми, і навпаки. Економіка ж України протягом усього переходного періоду перебуває у стані перманентного спаду в усіх секторах господарства. Зокрема, зниження ВВП за роки реформ становить понад 50% у реальному вимірі.

Чи можна за подібних обставин порівнювати виробничий спад у переходний період із рецесією розвинутої ринкової економіки? Звісно, що ні.

Циклічна криза в економіці ринкового типу містить внутрішні передумови для переходу до економічного зростання, а саме: припиняється функціонування неконкурентоспроможних, технологічно відсталих виробництв, у результаті чого витісняється морально застаріле обладнання, знижуються виробничі витрати і наступний цикл розпочинається на якісно новій основі, при більш ефективному виробництві.

Під час переходного періоду економічні агенти змушені діяти в особливих умовах, пов'язаних передусім із трансформаційним спадом, суть якого полягає у глибокій кризі економіки, зумовленій ліквідацією планових механізмів організації господарської діяльності і слабкістю (чи відсутністю) ринкових інститутів. Їх створення і дієздатність потребують глибоких інституційних і структурних зрушень в економіці, оскільки криза переходного періоду не містить внутрішніх імпульсів для зростання економічного зростання. Вона має здебільшого системний характер, при якому висока інфляція поєднується зі спадом виробництва, зростанням безробіття (у тому числі прихованого) і падінням життєвого рівня населення.

Зрозуміло, що без створення інститутів приватної власності, вільної конкуренції та ефективного антимонопольного регулювання, дієвого механізму банкрутства, а також припинення згубної практики державного субсидування збиткових підприємств про результативність структурної перебудови економіки, а відтак і про подолання трансформаційного спаду нічого й говорити. За таких обставин монетаристська версія теорії ділових циклів та розроблена на цій основі фундаментальна концепція реалізації грошово-кредитної політики (монетарне правило), звісно, не можуть бути застосовані.

У цих умовах сама ідея монетарного правила стосовно забезпечення стабільних темпів зростання грошової маси відповідно до зростання реального ВВП сприймається як недостатньо адекватна щодо існуючих умов. У переходній економіці як попит на гроші, так і грошова пропозиція зазнають суттєвих коливань, що не узгоджується з концепцією,

запропонованою М. Фрідменом.

Це зумовлено такими факторами:

1. Лібералізація цін спричинилася до переведення інфляції з прихованої форми у відкриту, що стимулювало різке підвищення попиту на гроші для поточних трансакцій.

2. Високі темпи зростання грошової пропозиції, які спочатку спостерігалися лише після підвищення цін, самі почали генерувати високий рівень інфляції.

3. Інфляційні очікування, породжені нестабільною грошовою пропозицією, зумовили деформацію структури індивідуальних активів суб'єктів ринку, головна частка яких стала належати не касовим залишкам чи доходним інвестиціям (акціям, облігаціям тощо), а вкладенням у товарні та валютні цінності, тобто стала засобом страхування проти інфляції.

У результаті надмірна пропозиція грошей за виробничого спаду і зниження попиту на реальні касові залишки (втеча від грошей — класичний показник інфляційних очікувань) сформувала так зване “грошове нависання”, яке виявилося суттєвим чинником інфляції та дестабілізації економіки загалом.

Таким чином, положення монетаристської теорії про те, що сумарний попит на гроші є стабільним і не може слугувати причиною інфляції, не підтверджується в умовах вітчизняної економічної системи. Принаймні таке підтвердження важко знайти, зважаючи на нерегулярні виплати зарплат і пенсій (заборгованість держави у цій сфері — близько 12 млрд. грн.), а також зростання взаємної заборгованості між підприємствами, обсяг якої вже перевищив загальний обсяг ВВП (кредиторська заборгованість — понад 120 млрд. грн.).

Інфляційні чинники за таких обставин діють не лише з боку пропозиції грошей, а й із боку попиту, який накопичує у собі значний інфляційний потенціал, позаяк економічні агенти не схильні підтримувати структуру власних портфелів активів на стабільному рівні і вже при першій слушній нагоді прагнуть конвертувати касові залишки у валютно-товарні цінності.

У світлі монетаристської теорії необхідно проаналізувати і таку ланку грошово-кредитної політики, як формування пропозиції грошей. Її також важко назвати монетаристською, оскільки у нашій сфері грошово-кредитного регулювання практично не діє монетарне правило.

Монетарне таргетування у класичному розумінні (як визначення цільових орієнтирів зростання грошової маси) в

Україні хоча і планувалося в основних напрямах грошово-кредитної політики, на практиці не завжди виконувалося. А емісійне покриття кредитами Національного банку бюджетних видатків призвело до сплесків інфляції, особливо у 1992 і 1993 роках. Індекс цін споживчого ринку у цей час сягнув відповідно 2100 і 10256%. Наприклад, середньомісячні темпи зростання грошової маси у 1993 році планувалися на рівні 8–13%, а фактично вона зросла у 26 разів.

У 1993—1994 рр. грошово-кредитна політика в Україні базувалася не на монетарному, а на бюджетному правилі, позаяк дефіцит державного бюджету практично повністю покривався за рахунок прямих кредитів НБУ. Зрозуміло, що монетаризм і пряме фінансування центральним банком потреб уряду — явища несумісні уже за визначенням.

Гіперінфляція 1993 року спричинила найбільший спад виробництва, який у наступному, 1994 році становив 22.9%. Зауважимо: грошово-кредитна політи-

Грошово-кредитну політику в Україні можна вважати монетаристською лише настільки, наскільки вона є антиинфляційною

ка, за якої уся первинна емісія Національного банку спрямовувалася на покриття державних витрат і підтримку неефективних підприємств (що давало їм змогу уникати банкрутства та зволікати зі структурними реформами), якісь “звинувачень у монетаризмі”, звичайно, не викликала.

Ситуація змінилася у 1994 році, коли НБУ взяв курс на гальмування темпів інфляції і досягнення фінансової стабілізації.

Для цього було вжито ряд обмежувальних заходів:

- підвищено облікову ставку;
- відсотки за кредитними і депозитними операціями банків виведено на позитивний відносно темпів інфляції рівень;
- підвищено норми обов’язкового резервування;
- замість централізованого розподілу кредитних ресурсів запроваджено кредитні аукціони, внаслідок чого розподіл коштів між банками набув ринкового характеру;
- запроваджено операції з державними цінними паперами як основне джерело покриття бюджетного дефіциту.

Усі ці заходи позитивно вплинули на динаміку інфляційних процесів в Україні. Якщо в 1994 році темпи інфляції становили 400%, то в 1997 році — 10.1%; значно уповільнилися і темпи вироб-

ничого спаду — з 22.9 до 3.2%.

Однак навіть цей етап грошово-кредитної політики НБУ можна вважати монетаристським лише умовно. Зазначені вище аспекти цієї політики спрямовувалися передусім на обмеження грошової пропозиції. Загальні темпи зростання грошової маси M2 справді знизились — із 7 разів у 1994 році до 1.38 раза у 1997 році. Отже, грошово-кредитну політику Національного банку України можна вважати монетаристською лише тією мірою, якою вона має антиинфляційне спрямування.

Монетаризм у класичному розумінні передбачає також стабільність попиту на гроші, чого у вітчизняній економіці ще не спостерігається, оскільки в реальному секторі економіки не сталося суттєвих якісних зрушень, спрямованих на його структурне реформування. За таких обставин нестача обігових коштів у підприємств має пояснюватися не “жорсткою політикою НБУ” і тим більше не “монетаризмом”, а іншою неконкурентоспроможністю в умовах гнучкої системи цін, нездатністю діяти в умовах ринкової кон’юнктури, невмінням працювати у конкурентному середовищі. Без належних інституційних перетворень, а також без змін у оподаткуванні, фінансовій системі (передусім — у сфері бюджетних витрат) говорити про досягнення макроекономічної стабілізації передчасно.

Отже, оцінка грошово-кредитної політики в Україні переходного періоду з наукової точки зору на концептуальному рівні не дає підстав для висновку про її відповідність основним постулатам монетаристської теорії. Навіть під загальну стабілізаційну спрямованість політики НБУ — це не монетаризм у чистому вигляді. Щоправда, у чистому вигляді він не застосовувався і в розвинутих країнах, про що йшлося вище. Однак у згаданих країнах відповідні заходи грошово-кредитної політики супроводжувалися необхідними структурними зрушеннями у реальному секторі економіки та фінансовій сфері. До того ж у них не було потреби заново створювати усі ринкові інститути.

Тож якщо грошово-кредитну політику як засіб реформування економіки розглядати однобоко, без урахування взаємозалежності всіх складових економічної реформи, вона і надалі оцінюватиметься з крайніх точок зору: або як “панacea” для подолання усіх кризових явищ, або як причина провалу реформ. І перша, і друга оцінки будуть такими ж далекими від істини, як і ототожнення нинішньої грошово-кредитної політики в Україні з монетаризмом.

Дослідження /

Макроекономічний контроль фінансового та банківського секторів національного господарства України

Одна з головних складових державно-правової реформи, яку має провести Україна, – створення ефективної системи контролю, зокрема – фінансового. У статті розглядаються основні аспекти цієї проблеми.

КОНТРОЛЬ – ВИЗНАЧАЛЬНА ФУНКЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

Нинішні суспільно-господарські трансформації в Україні вимагають одночасного розв'язання цілої низки завдань. Найперше – необхідно відмовитися відrudиментів командно-адміністративної системи, оновивши ті економічні засоби, які залишаються прийнятними у сучасних умовах, та запровадивши нові, адекватні нинішньому вимогам механізми. По-друге, подолання кризи та перехід на шлях економічної стабілізації потребують удосконалення контролю, оскільки позитивні результати реформ значною мірою залежать від реорганізації його інфраструктури. По-третє, нагальним завданням є запровадження дієздатної системи контролю як складової державно-правової реформи, зокрема, розробка законодавства України про фінансовий контроль, на чому наголошував Президент України при поданні Річного послання до Верховної Ради України в березні 1997 р. [1].

Оскільки нинішні реформи безпосередньо зачіпають контролюючий механізм, зростає потреба в його своєчасній адаптації до змін економічного середовища. Разом із тим сам цей механізм відповідно впливає на суспільно-господарський розвиток, позаяк контроль є визначальною функцією менеджменту в усіх секторах економіки, особливо у фінансовому та банківському. Порівняно з іншими складниками управлінської системи контролю посідає центральне місце серед функцій менеджменту і відіграє інтегруючу роль, оскільки є, з одного боку, результатом прогнозування (індикативного планування) та обліку (статистики, національного рахівництва), з другого – передумовою аналізу та регулювання фінансових і грошово-кредитних процесів.

У контексті проблематики, яка тут розглядається, досить важливим є управлінський аспект, у якому контроль можна трактувати як функцію, підсистему

му та елемент процесу менеджменту в фінансовому та банківському секторах національного господарства. Водночас навіть найпростіший підхід повинен передбачати розгляд контролю як системи, що містить принаймні три елементи, тобто контролюючі суб'єкти, підконтрольні об'єкти та контрольні дії. Удосконалювати існуючу систему контролю у фінансовому та банківському секторах національного господарства України слід, керуючись цими концептуальними засадами.

СУБ'ЄКТИ КОНТРОЛЮ

Визначальним компонентом при реформуванні досліджуваної системи є контролюючі суб'єкти, оскільки саме від них найбільшою мірою залежить вибір підконтрольних об'єктів, процедур та векторів здійснення контролю. Згідно з чин-

Контроль слід трактувати як систему, яка складається щонайменше з трьох елементів: контролюючого суб'єкта, підконтрольного об'єкта, контролльної дії

ними конституційними положеннями слід окреслювати три складові соціально-економічного буття сучасної України, а саме: державну владу, місцеве самоврядування та громадянське суспільство. У свою чергу це дає змогу вести мову про три різновиди контролю, здійснюваного відповідними інституціями, а саме: державний контроль, суб'єктами якого є парламент, Президент України, органи виконавчої і судової влади; муніципальний контроль, суб'єктами якого є органи місцевого самоврядування; громадянський контроль, суб'єктами якого є громадяни, створюовані ними організації та об'єднання, що репрезентують народ як єдине в Україні джерело влади.

Удосконалення цих сфер та механізмів контролю у складі кожної з них є принципово новою проблемою

Володимир
Шевчук

Провідний науковий співробітник
Науково-дослідного фінансового інституту
при Міністерстві фінансів України.
Докторант Київського державного
торговельно-економічного університету

для становлення України як суверенної держави з демократичним устроєм. У зв'язку із цим започатковано комплексну реформу, яку доречно назвати суспільно-правовою, оскільки її проведення передбащає реалізацію низки реформ, зокрема державно-правової, яка в свою чергу охоплює парламентську, адміністративну та судову реформи, а також реформування муніципальної сфери та громадянського суспільства.

У ході проведення цих реформ, кожна з яких більшою чи меншою мірою стосується контролю у фінансовому та банківському секторах, необхідно дотримуватися усталених принципів організації контролю, сформованих міжнародним співовариством у процесі соціально-економічної еволюції та апробованих світовою господарською практикою. У фінансовій сфері особливо актуальною є Лімська декларація керівників принципів фінансового контролю, прийнята 1977 року IX Конгресом Міжнародної організації контролюючих органів, у банківській – принципи, сформульовані Базельським комітетом 1997 року.

КОНТРОЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІНІСТЕРСТВА ФІНАНСІВ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Зростання ролі Міністерства фінансів та Національного банку України – ключових інститутів державного впливу на економічний розвиток – зумовлюється:

- реалізацією повноважень, які випливають зі статусу Міністерства фінансів та Національного банку України як основних суб'єктів контролю в національному господарстві;
- розвитком методології і технології контролюючих дій через удосконалення інформаційного забезпечення, урізноманітнення форм та різновидів, процедур та векторів здійснення контролю у

фінансовому і банківському секторах та в економіці загалом.

Контрольний потенціал цих інститутів державної влади порівняно з повноваженнями інших контролюючих суб'єктів — унікальний, проте він не сповна реалізований, а отже, потребує подальшого розкриття.

Особливість статусу Міністерства фінансів України як суб'єкта контролю зумовлюється його роллю в ініціюванні та виконанні функцій фінансового менеджменту. Насамперед йому належить ключова роль у підготовці та виконанні державного бюджету України, який, власне, і є конституційно врегульованою нормою контролю. Такою ж важливою є роль Мінфіну в організації обліку і звітності як інформаційної основи забезпечення контролю релевантною фактичною інформацією. Наявність норм та фактичної інформації становить передумову здійснення процесу контролю, виконавцями якого є Державна контролально-ревізійна служба та Головне управління державного казначейства, що входять до системи Міністерства фінансів України.

Специфічний характер повноважень Національного банку України як суб'єкта контролю зумовлюється кількома обставинами. Найістотнішою є конституційна унормованість статусу НБУ — йому належить таке винятково важливе повноваження щодо формування норм контролю, як право законодавчої ініціативи.

Особливий характер повноважень Національного банку України як суб'єкта контролю випливає з його конституційного права законодав- чої ініціативи

вания норм контролю, як право законодавчої ініціативи. Його, крім НБУ, надано лише Верховній Раді, Президентові та уряду України. Іншим суттєвим аспектом є конституційно визначені повноваження Ради НБУ стосовно контролю за розробкою та проведенням грошово-кредитної політики держави. Саме ці повноваження обумовлюють роль НБУ як суб'єкта державного контролю за мережею існуючих комерційних і державних банків, а також гіпотетичних муніципальних банків, поява яких в Україні залежатиме від темпів просування муніципальної реформи.

Прагнення контролюючих суб'єктів сприяти суспільно-господарському розвиткові та задоволенню національних економічних інтересів спонукає до взаємодії між ними. Виникає нагальна потреба координації контрольних дій на кількох ієрархічних рівнях — суспільства загалом, держави та її владних гілок, насамперед виконавчої, а також

місцевого самоврядування. Найприятнішим розв'язком цього завдання, очевидно, було б створення на загальнонаціональному, державному, муніципальному рівнях та у сфері громадянського суспільства гнучких координаційних структур, які б узгоджували спільні зусилля суб'єктів фінансового та банківського контролю.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ

Іідвищення ефективності контролюючої системи вимагає розгляду порушеної проблематики через призму необхідності та достатності, а саме: об'єктивної необхідності дотримання умов, про які йшлося вище, та їх одночасної достатності для досягнення позитивних результатів контролю. Маємо на увазі нагальність усвідомлення того, що контроль разом із регулюванням та іншими управлінськими функціями і системою фінансового, банківського та економічного менеджменту загалом є лише механізмами, використання яких може бути не тільки сприятливим, а й індиферентним чи навіть руйнівним із точки зору їх кінцевого впливу на суспільно-господарський розвиток. Тому характер впливу контролюючого механізму на цей розвиток значною мірою залежить від правильної ідентифікації ключових сфер фінансово-економічної діяльності, які підлягають контролю.

Необхідність з'ясування глибинної сутності об'єктів фінансового та банківського контролю вимагає дотримання методологічного принципу, адекватного реаліям суспільно-господарського розвитку кінця ХХ — початку ХХІ століття. Основу цього принципу може скласти новітня економічна парадигма, сформована на концептуальних засадах, відмінних від існуючих. З огляду на це нинішній етап суспільно-господарського розвитку потребує нових підходів до формування макроекономічної політики та її найважливіших складових. У контексті досліджуваної проблематики йдеться насамперед про модифікацію фіiscalної і монетарної політики та про їх обґрунтування на загальнодержавному рівні відповідно до конституційних вимог.

Результати наукового аналізу взаємодії зазначених компонентів макроекономічної політики свідчать про те, що вплив кожного з них на соціально-економічний розвиток зумовлюється їх предметним "наповненням", яке у свою чергу залежить від новітніх концептуальних засад. Одним із напрямів оп-

тимізації такого впливу є приведення фіiscalної та монетарної політики у відповідність зі сформульованою ще 1992 року 179 країнами — учасницями Конференції ООН "Навколоінше середовище й розвиток" стратегією сталого розвитку (sustainable development), що полягає у виживанні людства та задоволенні поточних потреб без створення загрози для існування прийдешніх поколінь [2].

Світовий господарський досвід підтверджує, що негативний вплив господарської діяльності на довкілля може зменшитись, якщо концептуальні положення сталого розвитку будуть конкретизовані таким чином, що дозволяє до корінно змінити цільові орієнтири, структуру та результати цієї діяльності, насамперед у фінансовому та банківському секторах. Тому вкрай необхідним є контроль за дотриманням фіiscalної та монетарної політики. І та, й інша мусить стати модифікованими параметрами сталого розвитку. З огляду на це дедалі більшої актуальності набуває контроль у фінансовому та банківському секторах, оскільки саме вони є безпосередньо дотичними до інвестиційного забезпечення цього розвитку.

Отже, потрібна така фіiscalна та монетарна політика, яка, по-перше, враховуває б новітні тенденції суспільно-господарського розвитку, по-друге, сприяла б їх конструктивній матеріалізації у вигляді потоків інвестицій для подолання кризового стану та забезпечення стабілізації національного господарства. Відтак доцільно вести мову про конкретизацію концепції сталого розвитку шляхом конструювання моделі екологічно та соціально орієнтованої ринкової економіки (ECOPE), яка є реальним проявом втілення новітньої економічної парадигми і має становити основу фіiscalної та монетарної політики.

Концептуальна цінність такої модифікації фіiscalної та монетарної політики полягає в тому, що вона дає змогу ідентифікувати реальні джерела зростання національного господарства, а також виявляти способи сприяння фінансового та банківського секторів цьому зростанню. Зокрема, екологічна та соціальна орієнтація оподаткування та кредитування діяльності суб'єктів господарювання не спричинить збіднення надр та погіршення довкілля, якщо ґрунтуючись на засадах пріоритетного використання поновлюваних ресурсів та інтелектуальних надбань.

Прикладна цінність концепції сталого економічного розвитку в досліджуваному контексті зумовлюється тим, що вона диктує необхідність подальшої модифікації ключових пріоритетів, зазна-

чених у Зверненні Президента України з Річним посланням до народу та Верховної Ради у травні 1998 року [3]. Тому, керуючись викладеними концептуальними засадами, вважаємо за необхідне: у фінансовій сфері — прийняття та реалізацію державного бюджету сталого економічного розвитку України вже на 2000 рік; у грошово-кредитній сфері — вироблення монетарної політики сталого економічного розвитку.

Фінансова та банківська сфера може стати визначальним чинником економічного зростання національного господарства в разі реструктуризації напрямів інвестування ключових макроекономічних секторів відповідно до вимог концепції сталого розвитку та параметрів моделі ЕСОРЕ. Окреслену концептуальну сутність фіскальної та монетарної політики слід розглядати як предметну галузь, що відіграє роль сучасного "наповнення" фінансового та банківського менеджменту і його функцій, у тому числі контрольних.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКОВОГО МАКРОЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Eфективне функціонування контролюючої інфраструктури досягається за умови її забезпечення необхідними фактичними даними. Особливо важливим є удосконалення збору даних, релевантних для здійснення фінансового та банківського контролю. Подальший розвиток підсистеми контролю у фінансовому та банківському секторах пов'язаний із поліпшенням якості на самперед тих масивів фактичних даних, які отримуються завдяки державній обліковій політиці. В Україні нині існує кілька центрів у структурі виконавчої влади, які диктують реалізацію облікової політики.

Визначальним місце серед них належить Міністерству фінансів України, яке тривалий час було і залишається провідним методологічним центром, що визначає, відстежує і спрямовує реалізацію облікової політики для підприємств, організацій і установ усіх форм власності та галузей національного господарства України.

Крім того, зростатиме роль такого центру, як Держкомстат України, що, зокрема, зумовлюється запровадженням системи національного рахівництва (СНР) та використанням при цьому міжнародного досвіду. Методологічна роль статистичного відомства особливо підвищуватиметься з удосконаленням СНР та первинної облікової інформації,

на якій ґрунтуються ця система.

Дедалі більшого значення набуває Національний банк України, якому теж притаманна роль центру, що формує облікову політику. Враховуючи безпосередній вплив НБУ на мережу комерційних банків, чисельність яких має об'єктивну тенденцію до збільшення, та опосередкований вплив через цю ме-

чергу повинна бути адекватною вимогам сталого економічного розвитку. Практичне здійснення таких модифікацій сame у банківській сфері полегшується тим, що вона є найбільш наближеною до макроекономічного рівня управління національним господарством.

Доцільно відновити єдність того блоку облікової політики, який визначають Міністерство фінансів та Державна податкова адміністрація України, і привести його у відповідність із концепцією сталого економічного розвитку.

Отже, слід удосконалити роботу існуючих координаційних органів із питань бухгалтерського обліку, статистики і національного рахівництва, до складу яких, крім працівників Міністерства фінансів, Держкомстату, Національного банку та Державної податкової адміністрації України, повинні входити фахівці недержавних організацій, що представляють інтереси громадянського суспільства (Асоціації бухгалтерів та аудиторів України, Спілки аудиторів України, Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів України тощо), а також науковці та викладачі вищих навчальних закладів.

* * *

Метою створення інфраструктури та функціонування системи контролю є виявлення відхилень фактичного перебігу економічних процесів у фінансовому та банківському секторах від встановлених норм та вжиття відповідних заходів. Взаємозв'язок між функціями контролю та регулювання дає змогу формувати засади стратегії регулювання. Ці стратегії зумовлюються характером відхилень, виявлених унаслідок контролю. Залежно від цього проводиться класифікація стратегій, ідентифікація їх основних варіантів і вибір найприйнятнішого з них.

Література.

1. Виступ Президента України Л. Кучми при поданні Річного послання до Верховної Ради України 21 березня 1997 року // Урядовий кур'єр. — 1997. — 22 березня.
2. Конференция ООН по окружжающей среде и развитию. — ЭКОС-информ. — 1994. — №№ 3—4; Декларация Рио по окружжающей среде и развитию. — Ойкумена. — 1992. — № 3.
3. Звернення Президента України Л.Д. Кучми з Річним посланням до народу, Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. — 1998. — 14 травня.
4. Радемахер В., Штамер К. Процесс с идеей измерения благосостояния (Статистическая оценка показателей в интегрированном экологico-экономическом учете) // Вопросы статистики. — 1997. — № 6.

Аналіз фахівця /

Адміністративні обмеження, запроваджені на валютному ринку України після серпневої фінансової кризи 1998 року, допомогли захистити вітчизняний ринок від руйнівного зовнішнього впливу й утримати стабільність національної валюти. Та водночас накопичувалися і негативні наслідки обмежувальних заходів. Тому, тільки-но було створено відповідні умови, Національний банк України перейшов до лібералізації валютної і монетарної політики.

ОБМЕЖЕННЯ — ІНСТРУМЕНТ ДВОГОСТРИЙ

Наприкінці 1998 — на початку 1999 р. на валютному ринку України діяла обмежувальна модель валютного регулювання, запроваджена після серпневої російської кризи, яка вельми негативно вплинула і на Україну. Основні причини, особливості та наслідки впровадження цієї моделі різnobічно розглянуті в дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних економістів, наприклад, в [1, 2, 3].

Основні елементи механізму валютного регулювання того періоду: припинення операцій із ВКВ на міжбанківському валютному ринку і зосередження їх виключно на УМВБ, обмеження щодо відхилень обмінних курсів при операціях комерційних банків на безготівковому та готівковому валютних ринках, уведення обов'язкового продажу 50% валютних надходжень експортерів, запровадження нового порядку допуску клієнтів на біржу, зниження ліміту відкритої валютної позиції комерційним банкам тощо.

Обмежувальні заходи дали позитивні результати. Вдалося дотриматися нового, оголошеного у вересні 1998 року, валютного коридору, стабілізувати курс гривні, відсікти чи значно обмежити спекулятивний попит на валюту, який виник у серпні минулого року [3], скротити дефіцит торговельного балансу, запобігти втраті резервів НБУ, а головне — не допустити розвитку подій за російським сценарієм.

Однак діюча у той період система валютного регулювання поряд із позитивними мала ряд негативних наслідків [1, 2]. Серед найсерйозніших недоліків, які мали суттєве значення на початку 1999 року, зазначимо такі:

- ◆ сумніви як усередині країни, так і в закордонних інвесторів щодо реальності курсу, який визначався на УМВБ

Лібералізація валютного ринку України

Сергій
Михайличенко

Начальник управління прогнозування курсової політики департаменту валютного регулювання Національного банку України

і який був фактично зафікований;

- ◆ ускладнення умов щодо задоволення заявок клієнтів порівняно з тими, в яких банки діяли впродовж 1995—1998 років при відкритому міжбанківському ринку;
- ◆ існування паралельного нелегального готівкового ринку з обмінними курсами, які суттєво відрізнялися від офіційного;
- ◆ неможливість обґрунтовано визнати курс на перспективу та складність його використання як у прогнозних розрахунках державних програм і бюджету, так і в зовнішньоекономічних контрактах підприємств та організацій.

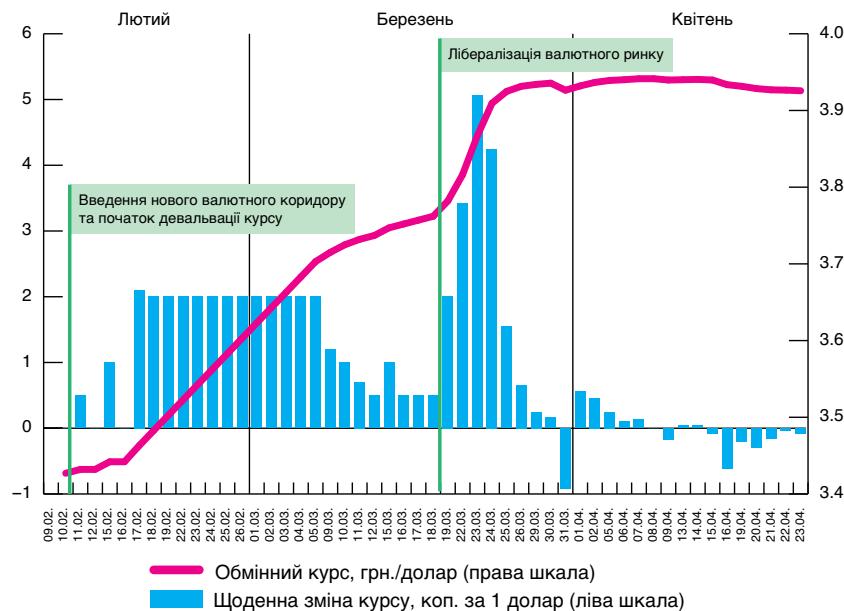
Необхідно зазначити, що попри накопичення негативного ефекту від певлічених недоліків обмежувальних заходів, поступово все вагоміше проявляється позитивні результати їх запровадження. Для ілюстрації порівнямо динаміку зміни ряду монетарних та валютних чинників протягом **двох періодів: першого — із 17 серпня до початку листопада 1998 року**, тобто перших двох “шокових” місяців після серпневої кризи, та

другого — з початку листопада 1998-го до початку лютого 1999 року (до введення нового валютного коридору).

Перший період характеризувався підвищеним попитом на валюту, внаслідок чого показник доларизації економіки зріс із 14.6 до 20.6%, тобто загалом на 37.4%, або на 11.2% у середньому за місяць. При зростанні грошової бази на 7.2% грошова маса в національній валюті зменшилася майже на 4%, кредити в народне господарство у національній валюті знизилися на 3.4%, депозити населення в національній валюті скоротилися на 18.6%, в іноземні — на 24%. Ці показники переконують, що за таких умов скасовувати обмеження було неможливо.

Протягом другого періоду, коли банки та їхні клієнти адаптувалися до нових умов і звикли працювати без арбітражних операцій, Національний банк України проводив зважену монетарну та валютно-курсову політику. Ситуація кардинально змінилась, ажіотажний попит на валюту вищих. Значно уповільнілися темпи зростання доларизації — з

Графік 1. Динаміка обмінного курсу та його щоденної зміни у лютому — квітні 1999 р.

20.6 до 21.98%, тобто загалом на 9.6%, або на 3.1% в середньому за місяць. Зростання грошової бази за цей період становило 5.5% і призвело не до скорочення, а до підвищення монетарних показників у національній валюті, в тому числі грошової маси — на 5.3%, заборгованості за кредитами — на 7.6%. Депозити населення у національній валюті збільшилися на 6%, в іноземній — на 4.3%. Важливо те, що зовнішні активи комерційних банків упродовж цього часу також значно збільшилися. Зокрема, залишки на рахунках “Ностро” зросли на 10.4%, а чисті зовнішні активи (різниця між валовими активами та пасивами) — на 49%.

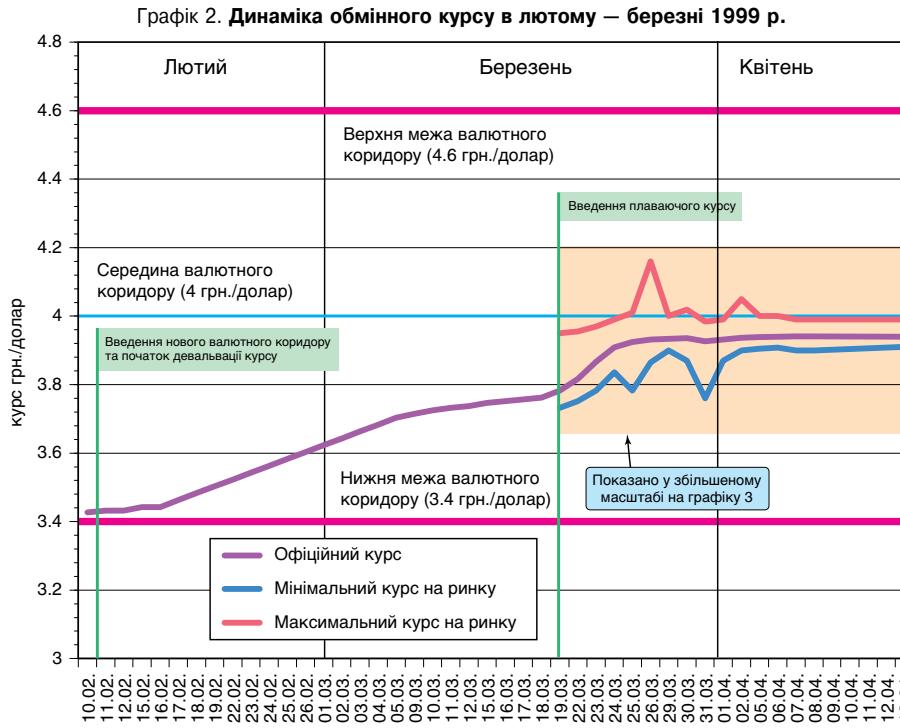
Нормалізація ситуації дала змогу Національному банку дещо лібералізувати монетарну та валютну політику. Зокрема, облікову ставку НБУ було зменшено з 82 до 60%, норматив обов'язкового резервування — з 16.5 до 15%, банки одержали дозвіл надавати кредити в іноземній валюті тощо.

Таким чином, на початку 1999 року склалася ситуація, коли, з одного боку, сповна проявилася позитивні сторони валютних обмежень, у результаті чого розвиток подій вдалося втримати під контролем і кон'юнктура ринку почала відчутно поліпшуватися, а з іншого — подальше застосування обмежень лише посилювало б їх негативні наслідки: це спонукало відмовитися від них та лібералізувати валютний ринок.

ПІДГРУНТЯ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

Після аналізу ситуації, яка виникла на початку 1999 року, постало питання про підготовку до скасування діючих валютних обмежень. Зважаючи, що лібералізація валютного ринку значно змінює умови функціонування ринку і може дещо його дестабілізувати, спричинивши сплеск девальвації, Національний банк здійснив комплекс підготовчих заходів у кількох напрямках:

- ◆ на початку лютого введено новий, розширеніший валютний коридор (3.4—4.6 гривні за один долар) та визначено перспективи валютної політики із пріоритетом стабільноти курсу;
- ◆ здійснено поступову керовану девальвацію курсу (в період із 10.02.1999 по 18.03.1999 року — на 9.8%) для збалансування ринкового попиту і пропозиції на безготівковому ринку;
- ◆ розширено допустимі межі відхилення готівкового курсу від офіційного (з 5 до 10%) для забезпечення збалансованості ринкового попиту і пропозиції на готівковому ринку та його легалізації;
- ◆ з'явлено надлишкову ліквідність комерційних банків шляхом підвищен-

ня нормативу обов'язкового резервування (до 17%) та відновлення депозитних аукціонів НБУ, щоб зменшити попит на іноземну валюту;

◆ спільно з урядом вжито відповідних заходів, щоб отримати кредити за програмою EFF, яка забезпечує збільшення резервів НБУ;

◆ проведено інформаційно-консультативну роботу з банками щодо нормалізації ситуації та дій уряду і НБУ, спрямовані на забезпечення стабільності;

◆ через засоби масової інформації проведено роз'яснювальну роботу щодо стабілізації валютного ринку та контролюваності Національним банком ситуації.

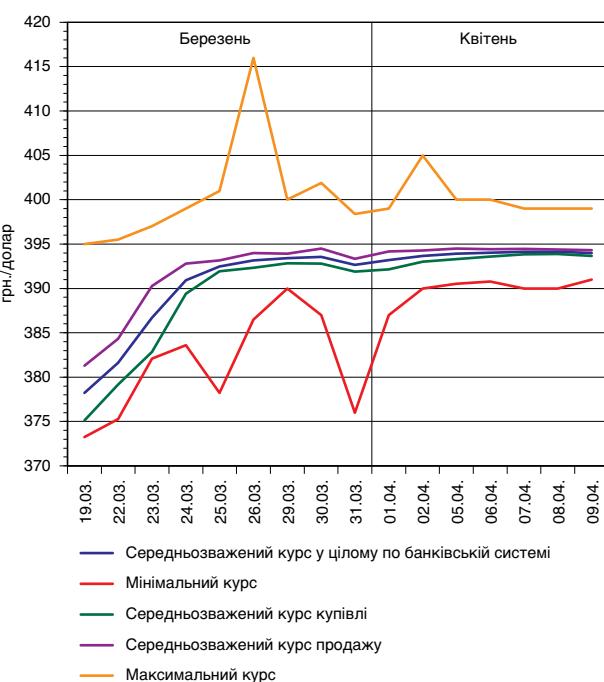
У результаті цих заходів на грошовому та валютному ринках відбулося подальше суттєве поліпшення ситуації. Темпи зростання доларизації зі шомісячними 11.2% у період до листопада та 3.1% — до лютого знизилися до 2.5%. Уперше після серпневої кризи зросла монетизація економіки — із 12.45 на кінець січня до 12.52% на початок березня.

За період із початку листопада до 18.03.1999 року при збільшенні грошової бази на 6.1% за-

боргованість за кредитами в національній валюті зросла на 11.1%, грошова маса в національній валюті — на 6.9%, депозити населення у національній валюті — на 7.8%, в іноземній — на 7.3%. Продовжилося нарощування ресурсів іноземної валюти банків — залишки на рахунках “Ностро” за цей період зросли на 28.6%, а чисті зовнішні активи — на 70.7%.

Крім того, готівковий ринок поступово переміщувався у легальний сек-

Графік 3. Обмінний курс гривні щодо долара після лібералізації валютного ринку в 1999 р.

тор (спостерігалося значне зростання обігу готівки через обмінні пункти — щоденні обороти збільшилися майже на 50%) та підвищувалася збалансованість між попитом і пропозицією на готівковому ринку, про що свідчило значне скорочення різниці між купівлею та продажем готівки.

Усе це відбувалося на фоні загальної фінансової стабільноті та сповільнення темпів інфляції, яка з 6.2% у жовтні поступово (3.2% — у листопаді, 3% — у грудні, 1.5% — у січні) знизилася до 1% у лютому та березні. Відтак інфляційні та девальваційні очікування у суспільстві та ділових колах значно знизилися.

Таким чином, завдяки послідовній політиці Національного банку та комплексу вжитих ним попередніх заходів в Україні було створено **необхідні умови для лібералізації валютного ринку**: стабілізовано ситуацію, зменшено попит на долар, підвищено збалансованість між попитом та пропозицією на валютному ринку, збільшено валютні ресурси комерційних банків.

ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

3 огляду на сприятливі умови **19.03.1999 року** в Україні здійснено лібералізацію валютного ринку, а саме:

- ◆ відновлено операції на міжбанківському ринку;
- ◆ призупинено торги на УМВБ з метою активізації міжбанківського ринку;
- ◆ скасовано обмеження на відхилення від офіційного курсу в безготівкових операціях;

- ◆ скасовано обмеження на граничні відхилення від офіційного курсу в готівкових операціях (із 13.04.1999 року);
- ◆ введено нові правила курсоутворення, згідно з якими офіційний курс визначається як середньозважений за операціями комерційних банків, та ряд інших заходів.

Після лібералізації на валютному ринку спостерігалися дві тенденції:

- ◆ **певна початкова дестабілізація**, що зазвичай спостерігається після суттєвої зміни умов роботи ринку; вона проявилась у значному зростанні темпів девальвації, яка досягла піку 23 та 24 березня, коли щоденне падіння курсу перевищувало 4–5 копійок;
- ◆ **заспокоєння та стабілізація ситуації**. Банки та їхні клієнти поступово адаптувалися до нових умов діяльності на валютному ринку; девальвація значно уповільнилася, робота ринку нормалізувалася.

Про це свідчили такі показники третього тижня по лібералізації (з 5 по 9 квітня).

1. Динаміка курсу (див. графіки 1–3):

- ◆ **курс на внутрішньому міжбанківському ринку стабілізувався** — рівень девальвації знизився до 0.078%, або до 0.31 коп. за тиждень (у попередні тижні він становив відповідно 0.01%, або 0.05 коп. та 4%, або 15 коп.), а після 15.04.1999 р. навіть почав зростати;
- ◆ **маржа (різниця) між середньозваженими курсами купівлі та продажу на внутрішньому міжбанківському ринку скоротилася** до 0.16% (із 0.32% у попередній тиждень та 1.65% — на початку лібералізації);

- ◆ **готівковий курс гривні укріпився** — з 29.03.1999 р. по 07.04.1999 р. він зрос із 4.27 до 4.15 гривні за один долар США, тобто на 12 коп., або майже на 3%;

- ◆ **відхилення готівкового курсу від офіційного зменшилося** із 7.2% на початку лібералізації до 5.2%.

2. Резерви НБУ:

- ◆ **валютні резерви НБУ поповнилися** за рахунок придбання на ринку пропозиції долара, що перевищує попит. Крім того, у резерви НБУ надійшло понад 300 млн. долларів від МВФ і Світового банку. Наприкінці I кварталу резерви НБУ приблизно на 100 млн. долларів були менші від рівня початку року, що відповідає прогнозним розрахункам.

3. **Валютний безготівковий ринок** (див. графік 4):

- ◆ **зріс середньоденний загальний обсяг продажу валюти на міжбанківському ринку** — він перевищує рівень до 18.03.1999 року на 37%;

- ◆ **значно зрос обсяг вільного продажу** — середньоденний обсяг вільного продажу після лібералізації перевищує рівень до 18.03.1999 року на 67%;

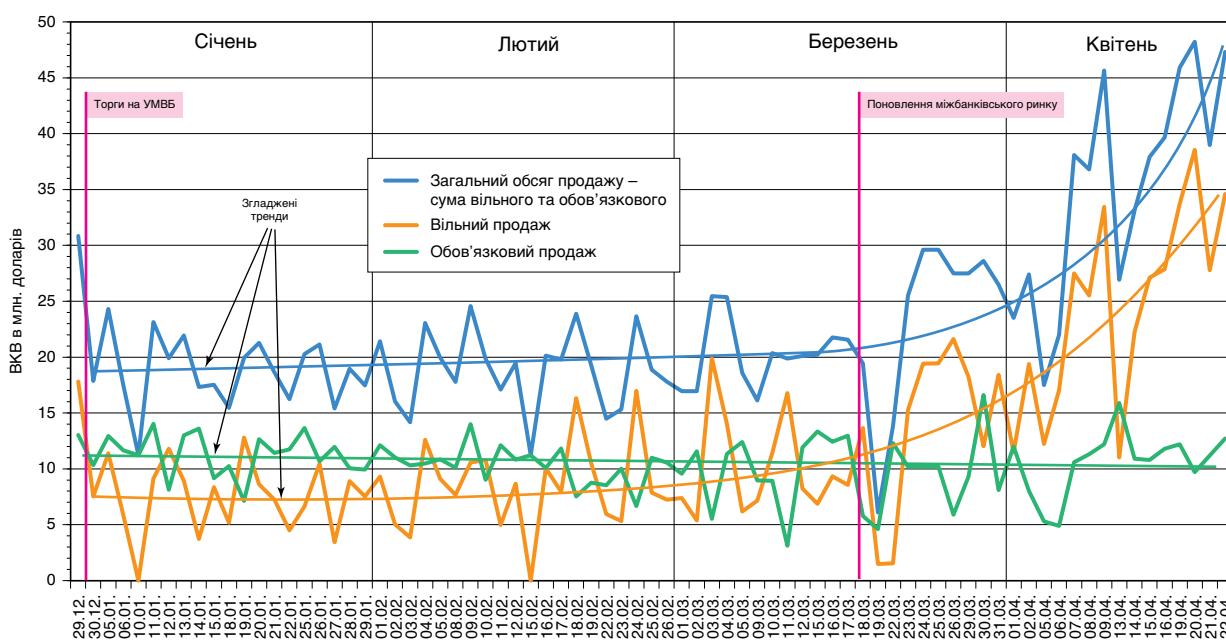
- ◆ **зросла питома вага вільного продажу в загальному обсязі продажу валюти** — до лібералізації 45%, після лібералізації — 61%;

- ◆ **пропозиція валюти на ринку перевишила попит** — за 3 тижні перевищення становить 4.1%.

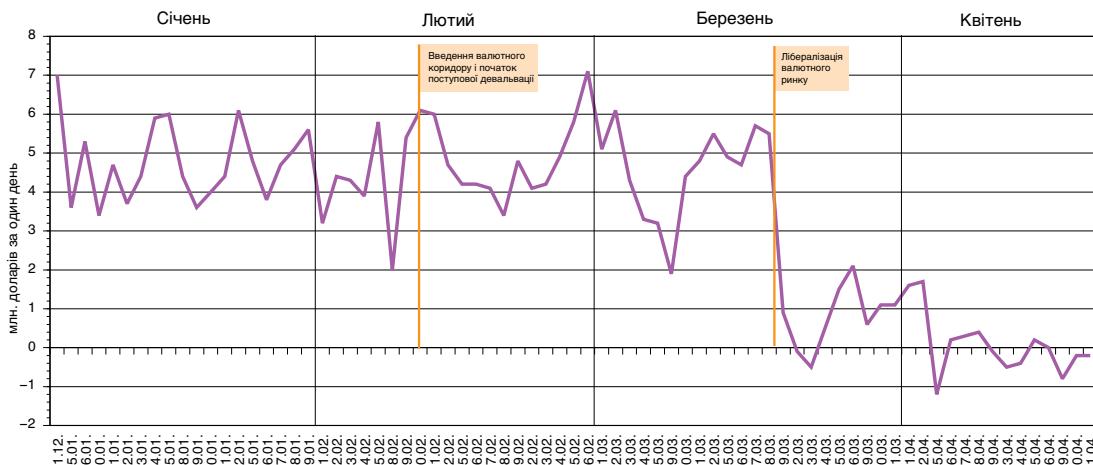
4. **Валютний готівковий ринок** (див. графік 5):

- ◆ **спав ажотаж; звужується та поступово зникає нелегальний ринок** — загальний обсяг середньоденних операцій із купівлі та продажу готівки зменшився

Графік 4. Динаміка обсягів обов'язкового та вільного продажу валюти у 1999 р. (операції тільки у ВКВ)

Графік 5. Щоденні обсяги різниці між продажем та купівлею комерційними банками готівки іноземної валюти у населення в 1999 р.

на 60%; знову з'явила можливість купити готівку в обмінних пунктах;

- ◆ **значно знизився попит на іноземну**
готівку — середньоденні обсяги прода-
жу населенню зменшилися на 64% при
наявності готівки в обмінних пунктах;

◆ **підвищилася збалансованість між по-**

◆ **підвищилася збалансованість між по-
питом та пропозицією на готівковому рин-
ку** — значно зменшилися обсяги чисто-
го продажу (продаж мінус купівля)
готівки населенню — середньоденна
різниця скоротилася майже у 30 разів —
а з 13.04.1999 р. обсяги купівлі готівки у
населення перевищують продаж.

5. Грошовий ринок:

- ◆ **позитивні тенденції на валютному ринку спостерігаються на фоні лібералізації монетарної політики** — із 60 до 57% знизилася облікова ставка НБУ; на 7% порівняно з початком лібералізації зросла ліквідність банків, зі 100% (на початку лібералізації) до 30% упали міжбанківські ставки.

Перші позитивні результати лібералізації свідчать, що завдяки послідовним діям НБУ, упереджуvalьним заходам та попередній поступовій керованій дe-
вальвації вдалося перебороти перше шокове враження від дe-регуляції валютного ринку, заспокоїти його, збити ажіотаж і забезпечити сприятливі стартові умови для розвитку після змін, що відбулися 19.03.1999 року.

ДО СТАБІЛЬНОСТІ –
СПІЛЬНИМИ ЗУСИЛЛЯМИ

Оцінка перспектив розвитку ситуації повинна базуватися на тому, що у поточному році, порівняно з по-переднім, обсяги виплат нерезидентам за ОВДП майже у 8 разів менші, розмір обслуговування зовнішнього державного боргу — на 20% менший, а очікуваних

надходжень від міжнародних фінансових організацій — на 80% більше. Варто та-кож врахувати перші позитивні резуль-тати лібералізації валютного ринку. Тобто є підстави сподіватися, що грив-ня збереже стабільність у межах оголо-шеного валютного коридору. Згідно з прогнозними розрахунками, зробленими на основі урядової програми та до-мово-вленостей із МВФ і Світовим банком, міжнародні резерви НБУ можна зберег-ти на рівні початку року. Однак ре-алізація цього плану потребує значних зусиль — як НБУ, так і уряду України.

Національний банк доклав значних зусиль, щоб забезпечити фінансову стабільність доступними йому засобами. Зокрема, поряд із переліченими заходами щодо лібералізації, у системі валютного та монетарного регулювання діяти-муть чинники, які дозволяють стимулювати дестабілізаційні тенденції:

- ◆ обмеження на арбітражні операції банків із валютою;
 - ◆ обмеження на спекулятивні операції клієнтів із валютою (банки як агенти валютного контролю зобов'язані перевіряти наявність у клієнтів документів, які обґрунтують купівлю валюти);
 - ◆ нормативи валютної позиції банків та інші нормативи;
 - ◆ обов'язковий 50-процентний продаж валютних надходжень експортерів;
 - ◆ регулювання гривневої ліквідності банків шляхом використання різних monetарних засобів та інструментів

Ці елементи валютного та монетарного регулювання НБУ є потужними факторами впливу на ситуацію та забезпечення стабілізації курсу. Проте, як і для всіх грошових регуляторів, їх коригуючий вплив ϵ , як правило, короткостроковим. Постулат монетарної теорії щодо нейтральності грошей як середньо- та довгострокового фактора впливу на еко-

номічні чинники у даному разі необхідно враховувати сповна. Середньо- та довгостроковий вплив на стабільність може мати лише економічна політика уряду — структурна, промислова, сільськогосподарська, інвестиційна, фінансова, податкова, соціальна, зовнішньоекономічна, експортно-імпортна тощо.

на стабільність курсу впливають насамперед заходи у сфері зовнішньоекономічної, експортно-імпортної та політики зовнішніх запозичень, які визначають рух потоків капіталу в серед-

токів капіталу в серед-
ньо- та довгостроковій перспективі. З
огляду на це стабільність обмінного курсу
за межами короткотермінового
періоду залежить передусім від дій уряду,
спрямованих, зокрема, на:

- ◆ недопущення подальшого зростання зовнішнього боргу;
 - ◆ забезпечення скорочення від'ємного сальдо торговельного балансу;
 - ◆ створення привабливих умов для залучення зовнішніх інвестицій;
 - ◆ реструктуризацію зовнішнього державного боргу.

Дестабілізувати ситуацію в Україні можуть різні фактори — такі як незапланована емісія з різних непередбачених причин і в першу чергу через зростання дефіциту бюджету, погіршення внутрішньо- чи зовнішньоекономічних умов, дестабілізація міжнародних ринків, не-гаразди в Росії тощо. Ризиків у сучасних умовах багато. Уряд та Національний банк України мають вирішувати кожен своє специфічне завдання. Це буде запорукою забезпечення спільноНі політики стабільного обмінного курсу, що є однією з обов'язкових умов виходу з кризи та поступового економічного зростання України.

Jimenamyna.

- Література.
1. Домбровськи М., Ковальов П., Лепетюк В., Маркевич М. Причини фінансової кризи в Україні і можливі методи її подолання // Вісник НБУ. — 1998. — № 12. — С. 6—9.

- 2. Маркевич М., Гурські У. Стратегія державного валютового ринку. — К.: Центр соціологічних та економічних досліджень — Гарвардський інститут міжнародного розвитку, 1998. — 9 с.*

3. Михайличенко С. Проблеми та перспективи розвитку валютно-курсової політики в Україні // Вісник НБУ. — 1999. — № 2. — С. 10—15.

Актуальний коментар /

Особливості валютного регулювання в Україні

Сьогодні у світі практично немає країн, які б не опікувались обмінним курсом національної валюти – рівнем валютного курсу та його динамікою. Мабуть, останнім прикладом “байдужого ставлення” до цього питання була американська економічна політика початку 1979 – середини 1985 років. Механізми взаємного коригування обмінних курсів провідних світових валют – євро, долара та єни – поряд із посиленням контролю за рухом капіталів розглядаються сьогодні як основні заходи попередження кризи міжнародної фінансової і валютної систем.

ЗОВНІШНІЙ ВПЛИВ ТА ЕКОНОМІЧНІ РЕГУЛЯТОРИ

Високий рівень відкритості вітчизняної економіки (експорт України становить понад 40% від ВВП, тоді як експорт провідних країн Заходу не перевищує 10%) зумовлює відчутний негативний вплив зовнішніх шоків (через канали двосторонньої торгівлі, взаємозалежність “портфелів” кредиторів та потоки капіталів) на фінансову ситуацію в Україні.

Світова фінансова криза спричинилася до втрати Україною важливих ринків збуду, насамперед у країнах СНД, зокрема у Російській Федерації, на яку припадає понад 30% від загального обсягу зовнішнього товарообороту України. Дисбаланс цін, обумовлений різними темпами девальвації валют та інфляційних процесів, привів до скорочення товарообігу між Україною і Росією. Девальвація курсу російського рубля за 1998 рік становила 246.5%, гривні – 80.5% при інфляції відповідно 84.3% та 20%. Відтак, з одного боку, знизилася конкурентоспроможність українського експорту в РФ, а з другого – скоротився внутрішній попит у Росії. Втрати за провідними позиціями вітчизняного експорту (металургійна, хімічна, сільськогосподарська продукція), які становлять понад 2/3 експортного потенціалу, внаслідок обвалного падіння цін сягнули у 1998 році близько 1.3 млрд. доларів США при загальному падінні експорту товарів на 1.6 млрд. доларів.

Україні, на відміну від Російської Федерації, вдалося зберегти свою банківську систему та уникнути відпливу коштів із неї. Однак через девальвацію гривні реально знизився капітал українських банків при номінальному зростанні його обсягів. Так, загальний статутний капітал комерційних банків у 1998 році збільшився

на 461 млн. гривень і становив на кінець року 2 млрд. 97 млн. гривень, тоді як його еквівалент у доларах зменшився з 861 млн. до 612 млн. доларів.

Відплив короткострокових іноземних інвестицій з України привів також до втрати резервів НБУ та зростання вартості фінансування дефіциту державного бюджету.

Усе це потребує коригування системи економічних регуляторів для забезпечення стабільності обмінного курсу гривні, стимулювання економічної активності та вітчизняного споживання (внутрішнього

Ринковий механізм курсоутворення має забезпечувати рівний доступ до ринку іноземної валюти всіх його суб’єктів. Однак він не виключає можливості регулювання динаміки обмінного курсу із застосуванням інструментів впливу на попит і пропозицію валюти

попиту), особливо з огляду на скорочення експортної компоненти ВВП. Шоб вирішити цю проблему, необхідно насамперед провести структурні реформи, що стосуються як видатків, так і надходжень до бюджету.

У розпорядженні країн, які встановлюють курс національної валюти на підставі ринкового попиту та пропозиції на іноземну валюту, незалежно від діючого курсового режиму, не так уже й багато інструментів впливу на його рівень і динаміку. Слід зазначити, що ринковий механізм встановлення обмінного курсу передбачає лише забезпечення рівного доступу до ринку іноземної валюти всіх його суб’єктів. Це аж ніяк не виключає можливості та необхідності регулювання динаміки обмінного курсу із застосуванням інструментів прямого та опосередкованого (через вплив на дохідність за різними ак-

тивами, адекватна торговельна політика тощо) впливу на попит та пропозицію іноземної валюти залежно від зміни внутрішньої та зовнішньої кон’юнктури. Ринкові засади встановлення обмінного курсу лише не допускають застосування будь-яких дискримінаційних валютних угод та використання практики множинних валютних курсів.

Основними інструментами впливу на паритет вітчизняної валюти є:

- ◆ інтервенції центрального банку на валютному ринку для згладжування короткотермінових коливань обмінного курсу;
- ◆ заяви уряду щодо динаміки валютних паритетів та економіко-політичних заходів, які він має намір запровадити для її забезпечення з метою формування очікувань;
- ◆ заходи грошово-кредитної політики, спрямовані на контроль за ліквідністю комерційних банків через цінову (операції ЦБ на відкритому ринку, механізми рефінансування комерційних банків, встановлення облікової ставки) та кількісну (пропозиція національних грошей, норми резервування) стратегію;
- ◆ валютний контроль та регулювання товарної конвертованості.

АНТИКРИЗОВІ ДІЇ УРЯДУ ТА НБУ

Загострення боргової кризи у 1998 році на фоні структурної нереформованості економіки України привело до знецювлення валютних резервів НБУ, тому вони не можуть сьогодні активно використовуватися для забезпечення курсової політики.

Так, основними складовими валових витрат із резервів Національного банку в 1998 році були платежі за зобов’язаннями державного бюджету, які становили 2.8 млрд. доларів, або майже 88% від загальної суми витрат (3.1 млрд. доларів), у тому числі платежі з обслуговування державного зовнішнього боргу – 1.4 млрд. доларів – та нерезидентам за ОВДП – 1.4 млрд. доларів.

Зважаючи на хронічний дефіцит торговельного балансу (за прогнозною оцінкою у 1999 році він становитиме 1.1 млрд. доларів, зокрема у торгівлі товарами – 2.8 млрд. доларів), падіння кредитного рейтингу України, кризу на світових фінансових ринках та значний борговий тягар (дефіцит у зовнішньому фінансуванні цього року становитиме 2.2 млрд. доларів) відчутне поповнення резервів НБУ в найближчому майбутньому є проблематичним.

Щоб запобігти можливим втратам резидентів (зокрема, експортерів), зумовленим фінансовою кризою в Росії, та з огляду на обмежені резерви 4 вересня 1998 р. оголо-

шений урядом та НБУ на 1998 рік валютний коридор (1.8—2.5 гривні за долар), було розширене до 2.5—3.5 гривні за долар.

Завдяки запровадженню НБУ узгоджених із урядом антикризових заходів (концентрація безготівкових операцій купівлі-продажу ВКВ на біржовому ринку, введення вимоги обов'язкового 50-процентного продажу валютних надходжень від експорту, посилення контролю за готівковим сегментом валютного ринку тощо) ситуацію на валютному ринку вдалося стабілізувати. Темпи девальвації гривні значно скоротилися, а з початку листопада

Валютний контроль — невід'ємний елемент економічної політики перехідного періоду. Обмежуючи рух капіталів, країна отримує можливість маневру для встановлення процентної ставки в інтересах реальної економіки

да минулого року її обмінний курс утримувався на рівні 3.427 гривні за долар. Девальвація курсу гривні за період від початку кризи до кінця року становила 59.9%, при цьому було дотримано меж валютного коридору. Ліквідність комерційних банків у ВКВ зросла у цей період на 13.6%, залишки вкладів фізичних осіб на поточних та строкових вкладах в іноземній валюті у банківській системі України за час кризи суттєво не змінилися.

У 1999 році Кабінет Міністрів та Національний банк (з огляду на те, що фундаментальною передумовою нормальної ділової активності експортерів та інвесторів є забезпечення стабільності внутрішніх цін) мають намір підтримувати обмінний курс у межах нового валютного коридору 3.4—4.6 гривні за долар, що фіксує досягнутий рівень стабільності.

За відсутності форвардного валютного ринку в Україні заяви уряду та НБУ щодо динаміки обмінного курсу дають змогу суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності планувати свою активність.

МОНЕТАРНІ ЗАХОДИ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ І ГРОШОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА

Щоб стабілізувати фінансові ринки, запобігти ажіотажному попиту на іноземну валюту та її безпідставному відливу, Національний банк України ще наприкінці 1997 року вживив більш жорстких монетарних заходів, а саме: підвищив ставку рефінансування з 23% у листопаді 1997 року до 82% у листопаді 1998 року (знизивши її у грудні 1998 р. до 60% та у квітні 1999 р. — до 57%); підняв із вересня минулого року норму обов'язкових резервів від пасивів

банку з 15 до 16.5%. Крім того, НБУ припинив кредитні аукціони, тимчасово призупинив операції РЕПО та видачу ломбардних кредитів. Із вересня 1998 року НБУ застосував депозитний механізм для комерційних банків за фіксованими ставками, а з початку 1999 року почав випускати власні сертифікати. Накладаючись на негативний вплив фіскальної політики, яка “заганяє” суб'єктів господарювання у бартерні схеми (торік рівень бартеризації сягнув 45%) та неплатежі (150% від ВВП), така монетарна політика привела до зниження у 1998 році кредитної активності в економіці. Реальні обсяги заборгованості за кредитами, наданими комерційними банками у 1998 р. в національній валюті, скоротилися на 1.8%, в іноземній (з урахуванням девальвації курсу гривні) — на 1%.

Спостерігалася стала тенденція до зростання обсягу наданих комерційними банками кредитів у іноземній валюті у структурі кредитних вкладень. Так, на 1 січня 1999 року кредити суб'єктам господарювання в національній валюті становили 57.6%, а в іноземній — 42.4% від загального обсягу заборгованості за кредитними вкладеннями (у попередньому році — відповідно 71.25 і 28.8%). Протягом перших трьох місяців поточного року частка кредитів у національній валюті ще зменшилася до 54%, а в іноземній валюті відповідно зросла до 46%. Така зміна у структурі активів комерційних банків

Ніякий валютний контроль не в змозі цілковито ізолювати фінансовий ринок країни, коли кризові явища спричиняють відлив капіталу через нелегальні канали

(кредитний портфель складає понад 40% від сумарних активів), враховуючи деградацію ринку ОВДП та несформованість корпоративного сектора ринку цінних паперів (інвестиційний портфель комерційних банків скоротився до 8.9% і потребує реструктуризації) приводить до зростання гривневої ліквідності (з початку минулорічної серпневої кризи залишки на коррахунках зросли з 0.6 млрд. до 1.5 млрд. грн.) та відповідно підвищує ризик створення штучного “навису” надлишкового попиту на іноземну валюту. Насправді ж ніякий валютний контроль не в змозі цілковито ізолювати фінансовий ринок країни, коли кризові явища спричиняють відлив капіталу через нелегальні канали.

Такі негативні тенденції поряд зі зростанням доларизації економіки (за 1998 рік — із 13.3 до 21.3%, за перший квартал 1999 року — до 24%), низьким рівнем монетизації (13.9%), обумовленими відсутністю структурних змін в економіці,

призводять до руйнування національної грошово-кредитної системи та зменшення її керованості засобами, які є у розпорядженні НБУ.

При цьому деформується сигнальна функція облікової ставки щодо встановлення ефективного рівня короткострокових процентних ставок за вкладами та кредитами через зміну витрат на рефінансування. Додатковим негативним чинником виступає монополізація урядом пропозиції гривні та відсутність механізму регулювання дохідності за ОВДП (при'язки її до дохідності за кредитами, наданими комерційними банками суб'єктам господарювання). В результаті у попередні роки склалася ситуація, яка може повторитися після відновлення ринку державних цінних паперів (у 1999 році Міністерство фінансів планує збільшити випуск ОВДП до 3 млрд. грн.), коли рівень процентних ставок фактично встановлюється МФ.

Водночас, якщо система фінансових взаємовідносин не буде орієнтована на реальну економіку, це призведе до подальшого гальмування цих структурних зрушень.

З огляду на те, що можливості ефективного застосування НБУ монетарних інструментів вичерпано, валютний контроль (регулювання) та обмеження товарної конвертованості мають збалансувати вплив монетарних заходів валютої політики та позбавити перекосів, що виникли в ході антикризових дій.

ПРИНЦИПИ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ

Валютний контроль — це комплекс адміністративних заходів, спрямованих на стримування вивезення і стимулювання повернення валютних коштів у країну. Валютний контроль може поширюватися як на всі операції, передбачені платіжним балансом країни, так і на їх частину. Як правило, він поширюється на рух капіталів для захисту стабільності грошової системи та валютних резервів у період реформування економіки і є одним із невід'ємних елементів перехідної економічної політики. Валютний контроль як інструмент стабілізації руху капіталів у малих відкритих економіках обмежує коливання процентних ставок та обмінних курсів, доки не буде сформовано розвинуту ринкову інфраструктуру і не стане можливим регулювати рух капіталів, а відтак і динаміку обмінного курсу через вплив на рівень процентних ставок.

Обмежуючи рух капіталів, країна отримує можливість маневру для встановлення процентної ставки в інтересах реальної економіки, а не виключно для забезпечен-

ня цілей курсової політики або залежно від рівня процентних ставок за кордоном.

До основних принципів валютного контролю належить:

- ◆ монополія банків на здійснення валютних операцій;
- ◆ необхідність виконання валютних операцій, яка має бути доведена;
- ◆ репатріація та обов'язковий продаж резидентами надходжень в іноземній валюти;
- ◆ обов'язкова декларація закордон-

Статут МВФ не суперечить принципам валютного контролю. Стаття VIII стосується лише зовнішніх платежів резидентів нерезидентам. Країна має право регулювати надходження в іноземній валюті та операції, які в подальшому можуть стати підставою для проведення зворотних платежів

них авуарів;

- ◆ заборона на експорт та імпорт платіжних засобів;
- ◆ ізоляція внутрішнього ринку національної валюти від зовнішнього (резидентам забороняється надавати та брати позики в національній валюті у нерезидентів);
- ◆ заборона компенсацій та арбітражних операцій;
- ◆ контроль за грою на термінах на валютному ринку;
- ◆ контроль за валютними позиціями комерційних банків.

Слід зазначити, що валютний контроль має сенс тільки тоді, коли проводиться комплексно: ефективність контролю залежить від міцності його найслабшої ланки.

ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ І МВФ

Ведення Україною внутрішньої конвертованості національної валюти та взяте нею 24 вересня 1996 року зобов'язання згідно зі статтею VIII Статуту МВФ не встановлювати обмежень на операції поточного рахунку платіжного балансу дещо звужують перелік заходів валютного контролю, які вона має право застосовувати. Однак ці заходи можуть бути досить дієвими, якщо запроваджувати їх послідовно та забезпечити виконання.

Статут МВФ не суперечить принципам валютного контролю. Стаття VIII вимагає, щоб країни — члени МВФ не застосовували обмежень на поточні міжнародні операції, тобто стосується лише зовнішніх платежів резидентів нерезидентам. Країна-член має право регулювати надходження в іноземній валюті як самих резидентів, так і отримання платежів резидентами від

нерезидентів та операції, пов'язані з таким отриманням, які в подальшому могли б стати підставою для проведення зворотних платежів. Наприклад, країна може встановлювати зобов'язання щодо продажу резидентами іноземної валюти, отриманої від експорту, та репатріювати її протягом певного терміну, регулювати умови отримання резидентами кредитів від нерезидентів тощо.

В умовах вільного руху капіталів приватний сектор може вдатися до дорогих зовнішніх запозичень, що ще більше ускладнить ситуацію. До встановлення НБУ обмежень на дохідність у серпні 1998 року (у березні 1999 року їх було скасовано) понад 10% кредитів (405 млн. доларів) резидентам України було надано іноземними інвесторами за ставкою від 21.5 до 60%. Найбільш безпечних — прямих інвестицій Україні бракує через відстрочку реальних реформ.

Зобов'язання за статтею VIII Статуту МВФ не стосуються організації внутрішнього валютного ринку та його структури, якщо не порушуються вимоги щодо незастосування практики множинності валютних курсів. За відсутності строкових угод міжбанківський валютний ринок України є неглибоким та непрогнозованим. Тому

Валютний контроль не може замінити економічну політику і забезпечити довготермінову стабільність обмінного курсу. Це під силу лише бюджетним програмам за умови досягнення зовнішньоторговельної рівноваги

після його лібералізації у березні 1999 року залишається актуальним питання щодо встановлення НБУ обмежень на відхилення курсу купівлі-продажі від офіційного курсу з метою запобігти його різким коливанням. Це ж стосується і правил торгівлі на УМВБ після відновлення її роботи, оскільки можливості НБУ щодо здійснення валютних інтервенцій обмежені. Потребує регламентації також відхилення готівкового курсу від офіційного.

Однак проблема у тому, що часом досить складно провести межу між поточними та капітальними операціями, а також між операціями, які підлягають регулюванню відповідно до статті VIII Статуту МВФ, і тими, які не є предметом такого регулювання. Статут МВФ має рамковий характер і дає змогу Фонду (XXX стаття) широко трактувати поняття поточних операцій. За визнанням ряду країн (зокрема США, які поряд із іншими обстоюють ідею реформування МВФ), це призводить до того, що фактична практика Фонду не закріплена в його нормативних документах. Так, спірним є визнання такими, що суперечать нормам статті VIII Статуту

МВФ, обмежень або встановлення певних вимог, наприклад, щодо депонування для здійснення резидентами України попередньої оплати імпортних постівок та заборони надавати вітчизняним комерційним банкам резидентам кредити у гривнях для подальшої їх конвертації в іноземну валюту (скасовано у березні поточного року), які було введено серед інших антикризових заходів.

ПЕРСПЕКТИВИ

Через неузгодженість між гілками влади щодо проведення економічної політики уряд України недостатньо використовує такий інструмент регулювання платіжного балансу, як тарифне та нетарифне (квоти, ліцензії, вимоги щодо сертифікації та стандартизації тощо) обмеження імпорту. Ці обмеження опосередковано впливають на попит на іноземну валюту на стадії формування зобов'язань резидентів щодо зовнішніх платежів нерезидентам. Вимоги статті VIII Статуту МВФ стосуються лише фінансової, а не товарної конвертованості.

Таким чином, цілі курсової політики підтримуються переважно Національним банком, хоча відповіальність за їх забезпечення згідно з Декретом про валютне регулювання поряд з НБУ несе також уряд України. Незбалансоване застосування урядом усього комплексу інструментів для забезпечення фінансової рівноваги, зокрема стабільності обмінного курсу, позбавляє НБУ можливості ефективніше використовувати власні інструменти.

Насамкінць слід зазначити, що валютний контроль як такий не може замінити економічну політику і забезпечити довготермінову стабільність обмінного курсу. Такого результату можна чекати лише від бюджетних програм та при досягненні країною зовнішньоторговельної рівноваги. Однак валютний контроль може знижити ризик спекулятивних атак проти національної валюти та відповідно — девальвації.

Скасування валютного контролю стойть останнім у списку заходів лібералізації і має відбутися після створення умов, коли національні накопичення можна буде утримати всередині країни за допомогою сучасних конкурентоспроможних фінансових механізмів. На нинішньому етапі економічного розвитку Україні слід не скасовувати систему валютного контролю, а вдосконалювати його форми.

Тетяна Мусієнко,

начальник відділу міждержавних відносин
департаменту валютного регулювання
Національного банку України.

**ІНФОРМАЦІЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТОРГІВ
ДОЛАРАМИ США, НІМЕЦЬКИМИ МАРКАМИ
ТА ЄВРО НА УКРАЇНСЬКІЙ
МІЖБАНКІВСЬКІЙ ВАЛЮТНІЙ БІРЖІ
у березні 1999 року**

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків
Долар США					
За 100 USD					
01.03.1999 р.	362.3	16950	17270	16950	75
02.03.1999 р.	364.3	19170	19170	18970	68
03.03.1999 р.	366.3	25450	25820	25450	78
04.03.1999 р.	368.3	25370	25630	25370	82
05.03.1999 р.	370.3	18570	18840	18570	67
09.03.1999 р.	371.5	16120	16490	16120	67
10.03.1999 р.	372.5	20350	20740	20350	83
11.03.1999 р.	373.2	19880	19980	19880	81
12.03.1999 р.	373.7	20110	20330	20110	74
15.03.1999 р.	374.7	20210	20420	20210	75
16.03.1999 р.	375.2	21750	21870	21750	73
17.03.1999 р.	375.7	21550	21750	21550	73
18.03.1999 р.	376.2	19440	19700	19440	72
Німецька марка					
За 100 DEM					
01.03.1999 р.	215.5	2736	2753	2736	43
02.03.1999 р.	215.5	3920	3934	3920	44
03.03.1999 р.	215.5	3192	3209	3192	43
04.03.1999 р.	215.5	1918	1918	1814	34
05.03.1999 р.	215.5	1852	1852	1852	25
09.03.1999 р.	215.5	2151	2151	2151	36
10.03.1999 р.	215.5	5489	5489	5489	45
11.03.1999 р.	215.5	1652	1670	1652	34
12.03.1999 р.	215.5	2021	2045	2021	40
15.03.1999 р.	215.5	2312	2327	2312	42
16.03.1999 р.	215.5	1590	1594	1590	34
17.03.1999 р.	215.5	1593	1613	1593	31
18.03.1999 р.	215.5	2060	2060	2060	41
Євро					
За 100 EUR					
01.03.1999 р.	421	841	841	841	20
02.03.1999 р.	421	1366	1366	1366	19
03.03.1999 р.	421	941	941	941	23
04.03.1999 р.	421	554	554	554	27
05.03.1999 р.	421	515	515	515	21
09.03.1999 р.	421	397	397	397	25
10.03.1999 р.	421	607	607	607	25
11.03.1999 р.	421	442	442	442	23
12.03.1999 р.	421	393	393	393	24
15.03.1999 р.	421	434	434	434	23
16.03.1999 р.	421	329	329	329	21
17.03.1999 р.	421	778	778	778	26
18.03.1999 р.	421	300	300	300	20

Примітка. Торги білоруськими та російськими рублями, італійськими лірами, французькими франками та англійськими фунтами стерлінгів у березні не проводилися.
3.19.03.1999 р. торги на УМВБ тимчасово не проводяться.

**ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ
ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ,
ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ
БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ
(за березень 1999 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.1638
2	100 BGL	1000 болгарських левів	2.0524
3	986 BRL	100 бразильських реалів	186.6839
4	051 AMD	10000 вірменських драмів	66.4932
5	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	2.9913
6	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	2.5954
7	381 GEL	100 грузинських лари	147.0012
8	344 HKD	100 доларів Гонконгу	46.4969
9	818 EGP	100 єгипетських фунтів	105.5731
10	218 ECS	1000 еквадорських сукре	0.4610
11	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	88.4715
12	356 INR	1000 індійських рупій	84.9364
13	364 IRR	1000 іранських ріалів	1.2010
14	368 IQD	100 іракських динарів	1158.8935
15	417 KGS	100 киргизьких сомів	11.7896
16	414 KWD	100 кувейтських динарів	1185.5874
17	422 LBP	1000 ліванських фунтів	2.3893
18	434 LYD	100 лівійських динарів	800.6667
19	470 MTL	100 малтійських лір	922.6633
20	484 MXN	100 мексиканських нових песо	36.3096
21	496 MNT	10000 монгольських тугриків	40.9046
22	554 NZD	100 новозеландських доларів	195.3375
23	586 PKR	100 пакистанських рупій	7.1740
24	604 PEN	100 перуанських нових солів	106.0954
25	408 KPW	100 північнокорейських вон	163.7727
26	642 ROL	10000 румунських лейів	2.9039
27	682 SAR	100 саудівських ріялів	96.0365
28	760 SYP	100 сирійських фунтів	8.0067
29	705 SIT	100 словенських толарів	2.1207
30	901 TWD	100 нових тайванських доларів	11.0947
31	762 TJR	1000 таджицьких рублів	3.6102
32	952 XOF	1000 франків КФА	6.0944
33	152 CLP	1000 чилійських песо	7.2619
34	191 HRK	100 хорватських кун	53.1408
35	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	43.5213
36	255	100 доларів США за розрахунками із Індією	288.2400

* Курс встановлено з 01.03.1999 року.

Матеріали підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валютах Національним банком України щоденний

№ п/п	Код валют	Назва валюти						
			01.03.1999 р.	02.03.1999 р.	03.03.1999 р.	04.03.1999 р.	05.03.1999 р.	06.03.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	222.7838	224.0362	226.7399	228.7329	228.7612	231.5096
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	28.8496	28.9254	28.8230	29.0132	29.0833	29.1551
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	577.5914	582.8420	586.3593	593.8277	592.0917	595.4921
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	9.2054	9.2565	9.3076	9.3587	9.4074	9.4585
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	98.4084	98.6673	98.3179	98.9666	99.2057	99.4507
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	12.3304	12.3706	12.3115	12.4139	12.4323	12.4610
7	208 DKK	100 данських крон	53.3975	53.5358	53.3477	53.6997	53.8301	53.9776
8	840 USD	100 доларів США	360.3000	362.3000	364.3000	366.3000	368.3000	370.3000
9	233 EEK	100 естонських крон	25.3716	25.4383	25.3482	25.5155	25.5771	25.6403
10	352 ISK	100 ісландських крон	4.9805	5.0380	5.0324	5.0656	5.0755	5.0934
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	504.0588	505.3847	503.5951	506.9180	508.1426	509.3974
12	724 ESP	1000 іспанських песет	23.8589	23.9217	23.8369	23.9942	24.0522	24.1116
13	380 ITL	10000 італійських лір	20.5022	20.5562	20.4834	20.6185	20.6683	20.7194
14	124 CAD	100 канадських доларів	237.9397	240.0765	238.8518	240.2831	240.9506	243.3034
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.2190	4.2177	4.2410	4.2643	4.2875	4.3108
16	428 LVL	100 латвійських латів	613.7990	617.2061	620.6133	622.9592	626.3605	629.7619
17	440 LTL	100 литовських літів	90.0750	90.5750	91.0750	91.5750	92.0750	92.5750
18	498 MDL	100 молдовських лейів	41.2638	41.5087	41.7392	41.9809	42.1946	42.4238
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	180.1410	180.6149	179.9753	181.1628	181.6005	182.0489
20	280 DEM	100 німецьких марок	202.9719	203.5058	202.7852	204.1232	204.6163	205.1216
21	578 NOK	100 норвезьких крон	45.6481	46.0275	45.8407	46.1671	46.4506	46.7579
22	985 PLN	100 польських злотих	93.7110	94.2312	92.3447	92.8517	93.3587	93.8657
23	620 PTE	100 португальських ескудо	1.9801	1.9853	1.9783	1.9914	1.9962	2.0011
24	810 RUR	10 російських рублів	1.5761	1.5828	1.5915	1.5975	1.6006	1.6037
25	702 SGD	100 сінгапурських доларів	211.0721	212.2437	211.5563	212.7178	213.8792	215.0407
26	703 SKK	100 словацьких крон	9.1644	9.2153	9.1045	9.1545	9.2045	9.2545
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.1033	0.1038	0.1027	0.1033	0.1039	0.1044
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	6.9288	6.9673	7.0058	7.0442	7.0827	7.1212
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	15.9108	15.9991	15.8151	15.9019	15.9887	16.0755
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.1993	3.2170	3.2348	3.2525	3.2703	3.2666
31	246 FIM	100 фінських марок	66.7670	66.9426	66.7056	67.1457	67.3079	67.4741
32	250 FRF	100 французьких франків	60.5190	60.6782	60.4633	60.8623	61.0093	61.1600
33	203 CZK	100 чеських крон	10.5688	10.6274	10.5772	10.6353	10.6933	10.7514
34	752 SEK	100 шведських крон	44.0965	44.2223	44.1417	44.4083	44.6646	44.8977
35	756 CHF	100 швейцарських франків	249.8292	249.8574	249.2543	250.6784	251.9642	252.1261
36	392 JPY	1000 японських єн	30.2276	30.3533	30.1906	30.2035	29.8831	30.1211
37	978 EUR	100 євро	396.9785	398.0228	396.6134	399.2304	400.1948	401.1830
38	960 XDR	100 СПЗ	491.0105	493.3070	493.0770	504.7045	499.3422	499.7988
			16.03.1999 р.	17.03.1999 р.	18.03.1999 р.	19.03.1999 р.	20.03.1999 р.	21.03.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	236.8017	235.5344	235.3975	237.2960	238.4016	238.4016
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	29.8147	29.7236	29.9407	30.1063	30.0005	30.0005
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	608.7832	610.1828	610.9025	612.8276	615.4088	615.4088
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	9.5611	9.5739	9.5866	9.5994	9.6507	9.6507
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	101.7006	101.3898	102.1303	102.6952	102.3345	102.3345
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	12.7647	12.7297	12.8275	12.8876	12.8383	12.8383
7	208 DKK	100 данських крон	55.1980	55.0316	55.4372	55.7408	55.5495	55.5495
8	840 USD	100 доларів США	374.7000	375.2000	375.7000	376.2000	378.2100	378.2100
9	233 EEK	100 естонських крон	26.2203	26.1402	26.3311	26.4768	26.3838	26.3838
10	352 ISK	100 ісландських крон	5.2049	5.1982	5.2351	5.2620	5.2786	5.2786
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	520.9215	519.3299	523.1227	526.0162	524.1685	524.1685
12	724 ESP	1000 іспанських песет	24.6571	24.5817	24.7613	24.8982	24.8108	24.8108
13	380 ITL	10000 італійських лір	21.1881	21.1234	21.2776	21.3953	21.3202	21.3202
14	124 CAD	100 канадських доларів	245.4877	245.5310	246.9240	247.6515	249.5413	249.5413
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.3069	4.3126	4.3184	4.3241	4.3472	4.3472
16	428 LVL	100 латвійських латів	637.2449	638.0952	643.3219	644.1781	647.6199	647.6199
17	440 LTL	100 литовських літів	93.6750	93.8000	93.9250	94.0500	94.5525	94.5525
18	498 MDL	100 молдовських лейів	42.8650	42.7812	42.5221	42.2170	42.2326	42.2326
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	186.1674	185.5986	186.9541	187.9882	187.3278	187.3278
20	280 DEM	100 німецьких марок	209.7621	209.1212	210.6485	211.8136	211.0696	211.0696
21	578 NOK	100 норвезьких крон	48.1101	47.8285	48.2427	48.8585	48.8453	48.8453
22	985 PLN	100 польських злотих	95.2708	95.8365	95.9642	96.0920	96.6054	96.6054
23	620 PTE	100 португальських ескудо	2.0464	2.0401	2.0550	2.0664	2.0591	2.0591
24	810 RUR	10 російських рублів	1.6109	1.6069	1.6049	1.5907	1.5972	1.5972
25	702 SGD	100 сінгапурських доларів	216.9030	216.5907	216.8793	217.1679	218.3282	218.3282
26	703 SKK	100 словацьких крон	9.2637	9.1646	9.1768	9.1891	9.2382	9.2382
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.1041	0.1037	0.1038	0.1039	0.1045	0.1045
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	7.2058	7.2154	7.2250	7.2346	7.2733	7.2733
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	16.0574	16.2024	16.2240	16.2456	16.3324	16.3324
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.2946	3.2990	3.3034	3.3078	3.3255	3.3255
31	246 FIM	100 фінських марок	69.0006	68.7898	69.2922	69.6755	69.4307	69.4307
32	250 FRF	100 французьких франків	62.5436	62.3525	62.8079	63.1553	62.9334	62.9334
33	203 CZK	100 чеських крон	10.8635	10.8438	10.8582	10.8727	10.9308	10.9308
34	752 SEK	100 шведських крон	46.2081	45.6021	45.8891	46.3495	46.1918	46.1918
35	756 CHF	100 швейцарських франків	256.2517	255.7084	257.7048	259.3248	258.2361	258.2361
36	392 JPY	1000 японських єн	31.8400	31.7921	31.6479	31.9211	32.2538	32.2538
37	978 EUR	100 євро	410.2590	409.0055	411.9926	414.2714	412.8162	412.8162
38	960 XDR	100 СПЗ	512.6546	511.3215	515.7160	516.5215	513.7060	513.7060

НОЗЕ МНІХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ ДЕНЬ ІЩОДЕННО (за березень 1999 року)

Офіційний курс

05.03.1999 р.	06.03.1999 р.	07.03.1999 р.	08.03.1999 р.	09.03.1999 р.	10.03.1999 р.	11.03.1999 р.	12.03.1999 р.	13.03.1999 р.	14.03.1999 р.	15.03.1999 р.
228.7612	231.5096	231.5096	231.5096	231.5096	235.6557	236.6997	237.0813	236.8695	236.8695	236.8695
29.0833	29.1551	29.1551	29.1551	29.1551	29.3279	29.6505	29.5380	29.6889	29.6889	29.6889
592.0917	595.4921	595.4921	595.4921	595.4921	597.5133	604.8017	607.1887	611.0213	611.0213	611.0213
9.4074	9.4585	9.4585	9.4585	9.4585	9.4891	9.5147	9.5228	9.5356	9.5356	9.5356
99.2057	99.4507	99.4507	99.4507	99.4507	100.0400	101.1404	100.7568	101.2717	101.2717	101.2717
12.4323	12.4610	12.4610	12.4610	12.4610	12.5466	12.6984	12.6384	12.7050	12.7050	12.7050
53.8301	53.9776	53.9776	53.9776	53.9776	54.2938	54.8903	54.6843	54.9637	54.9637	54.9637
368.3000	370.3000	370.3000	370.3000	370.3000	371.5000	372.5000	373.2000	373.7000	373.7000	373.7000
25.5771	25.6403	25.6403	25.6403	25.6403	25.7922	26.0759	25.9770	26.1098	26.1098	26.1098
5.0755	5.0934	5.0934	5.0934	5.0934	5.1410	5.1579	5.1979	5.2305	5.2305	5.2305
508.1426	509.3974	509.3974	509.3974	509.3974	512.4161	518.0522	516.0877	518.7246	518.7246	518.7246
24.0522	24.1116	24.1116	24.1116	24.1116	24.2545	24.5212	24.4283	24.5531	24.5531	24.5531
20.6683	20.7194	20.7194	20.7194	20.7194	20.8422	21.0714	20.9915	21.0988	21.0988	21.0988
240.9506	243.3034	243.3034	243.3034	243.3034	245.3702	245.6791	245.0573	245.2448	245.2448	245.2448
4.2875	4.3108	4.3108	4.3108	4.3108	4.2948	4.3064	4.3145	4.3202	4.3202	4.3202
626.3605	629.7619	629.7619	629.7619	629.7619	631.8027	633.5034	634.6939	635.5442	635.5442	635.5442
92.0750	92.5750	92.5750	92.5750	92.5750	92.8750	93.1250	93.3000	93.4250	93.4250	93.4250
42.1946	42.4238	42.4238	42.4238	42.4238	42.5754	42.7164	42.7531	42.8103	42.8103	42.8103
181.6005	182.0489	182.0489	182.0489	182.0489	183.1277	185.1420	184.4399	185.3823	185.3823	185.3823
204.6163	205.1216	205.1216	205.1216	205.1216	206.3372	208.6067	207.8157	208.8775	208.8775	208.8775
46.4506	46.7579	46.7579	46.7579	46.7579	47.1422	47.7555	47.8123	47.9016	47.9016	47.9016
93.3587	93.8657	93.8657	93.8657	93.8657	94.1698	94.7114	94.8894	95.0165	95.0165	95.0165
1.9962	2.0011	2.0011	2.0011	2.0011	2.0130	2.0351	2.0274	2.0377	2.0377	2.0377
1.6006	1.6037	1.6037	1.6037	1.6037	1.6131	1.6210	1.6198	1.6163	1.6163	1.6163
213.8792	215.0407	215.0407	215.0407	215.0407	215.7375	215.6295	216.0347	216.3242	216.3242	216.3242
9.2045	9.2545	9.2545	9.2545	9.2545	9.2845	9.2094	9.2267	9.2390	9.2390	9.2390
0.1039	0.1044	0.1044	0.1044	0.1044	0.1048	0.1035	0.1037	0.1038	0.1038	0.1038
7.0827	7.1212	7.1212	7.1212	7.1212	7.1442	7.1635	7.1769	7.1865	7.1865	7.1865
15.9887	16.0755	16.0755	16.0755	16.0755	16.1276	15.9631	15.9931	16.0146	16.0146	16.0146
3.2703	3.2666	3.2666	3.2666	3.2666	3.2772	3.2860	3.2922	3.2966	3.2966	3.2966
67.3079	67.4741	67.4741	67.4741	67.4741	67.8740	68.6205	68.3603	68.7096	68.7096	68.7096
61.0093	61.1600	61.1600	61.1600	61.1600	61.5224	62.1991	61.9632	62.2798	62.2798	62.2798
10.6933	10.7514	10.7514	10.7514	10.7514	10.7862	10.7998	10.8201	10.8346	10.8346	10.8346
44.6646	44.8977	44.8977	44.8977	44.8977	45.1511	45.8813	46.0256	46.1015	46.1015	46.1015
251.9642	252.1261	252.1261	252.1261	252.1261	253.3177	254.7766	254.4779	255.7301	255.7301	255.7301
29.8831	30.1211	30.1211	30.1211	30.1211	30.4689	30.9700	31.0269	31.2331	31.2331	31.2331
400.1948	401.1830	401.1830	401.1830	401.1830	403.5605	407.9992	406.4521	408.5288	408.5288	408.5288
499.3422	499.7988	499.7988	499.7988	499.7988	502.7087	509.5647	506.1248	510.8680	510.8680	510.8680
21.03.1999 р.	22.03.1999 р.	23.03.1999 р.	24.03.1999 р.	25.03.1999 р.	26.03.1999 р.	27.03.1999 р.	28.03.1999 р.	29.03.1999 р.	30.03.1999 р.	31.03.1999 р.
238.4016	238.4016	241.4131	247.2057	249.9235	250.1085	250.1422	250.1422	250.1422	248.8306	247.9222
30.0005	30.0005	30.1304	30.6198	31.0472	31.0848	30.8999	30.8999	30.8999	30.5679	30.6347
615.4088	615.4088	620.9418	628.2992	642.1452	641.4751	639.3861	639.3861	639.3861	635.8629	635.0439
9.6507	9.6507	9.7379	9.8671	9.9755	10.0074	10.0242	10.0242	10.0242	10.0306	10.0347
102.3345	102.3345	102.7774	104.4468	105.9049	106.0329	105.4023	105.4023	105.4023	104.2698	104.4976
12.8383	12.8383	12.8939	13.0728	13.1452	13.1846	13.1638	13.1638	13.1638	12.9065	12.9665
55.5495	55.5495	55.7884	56.6961	57.4884	57.5571	57.2125	57.2125	57.2125	56.5993	56.7222
378.2100	378.2100	381.6300	386.6900	390.9400	392.4900	393.1500	393.1500	393.1500	393.4000	393.5600
26.3838	26.3838	26.4980	26.9284	27.3043	27.3373	27.1747	27.1747	27.1747	26.8827	26.9415
5.2786	5.2786	5.3048	5.3777	5.4396	5.4426	5.4462	5.4462	5.4462	5.4214	5.4200
524.1685	524.1685	526.4370	534.9882	542.4565	543.1122	539.8821	539.8821	539.8821	534.0814	535.2481
24.8108	24.8108	24.9181	25.3229	25.6764	25.7074	25.5545	25.5545	25.5545	25.2800	25.3352
21.3202	21.3202	21.4124	21.7603	22.0640	22.0907	21.9593	21.9593	21.9593	21.7234	21.7708
249.5413	249.5413	252.4064	256.6783	259.3924	259.6901	261.1582	261.1582	261.1582	259.8846	259.8423
4.3472	4.3472	4.3866	4.4345	4.4833	4.5010	4.5086	4.5086	4.5086	4.4960	4.4978
647.6199	647.6199	653.4760	662.1404	669.4178	672.0719	673.2021	673.2021	673.2021	673.6301	673.9041
94.5525	94.5525	95.4075	96.6725	97.7350	98.1225	98.2875	98.2875	98.2875	98.3500	98.3900
42.2326	42.2326	42.2606	42.2040	42.5221	42.3846	42.4559	42.4559	42.4559	40.6619	40.6675
187.3278	187.3278	188.1366	191.1946	193.8636	194.0980	192.9436	192.9436	192.9436	190.8705	191.2875
211.0696	211.0696	211.9831	215.4264	218.4337	218.6977	217.3971	217.3971	217.3971	215.0613	215.5311
48.8453	48.8453	49.0974	49.9008	50.5705	50.5389	50.7631	50.7631	50.7631	50.2927	50.4327
96.6054	96.6054	97.4789	99.3041	100.3955	100.7935	100.9630	100.9630	100.9630	101.0272	101.0683
2.0591	2.0591	2.0680	2.1016	2.1310	2.1335	2.1208	2.1208	2.1208	2.0981	2.1026
1.5972	1.5972	1.5954	1.5920	1.6141	1.6232	1.6253	1.6253	1.6253	1.6256	1.6276
218.3282	218.3282	220.3025	224.2981	226.7633	227.6624	228.0452	228.0452	228.0452	228.1903	228.2831
9.2382	9.2382	9.3217	9.4625	9.5665	9.6044	9.6206	9.6206	9.6206	9.6267	9.6306
0.1045	0.1045	0.1054	0.1058	0.1069	0.1074	0.1076	0.1076	0.1076	0.1076	0.1077
7.2733	7.2733	7.3390	7.4363	7.5181	7.5479	7.5606	7.5606	7.5606	7.5654	7.5685
16.3324	16.3324	16.4801	16.6497	16.8327	16.8995	16.9279	16.9279	16.9279	16.9386	16.9455
3.3255	3.3255	3.3447	3.3890	3.4263	3.4399	3.4457	3.4457	3.4457	3.4367	3.4381
69.4307	69.4307	69.7312	70.8639	71.8531	71.9400	71.5121	71.5121	71.5121	70.7438	70.8983
62.9334	62.9334	63.2058	64.2325	65.1292	65.2079	64.8201	64.8201	64.8201	64.1236	64.2637</td

**Vira
Ричаківська**

Заступник директора департаменту
бухгалтерського обліку
Національного банку України

Ощадні (депозитні) сертифікати: суть та фінансовий облік

**Максим
Олексієнко**

Доцент кафедри банківської справи
Київського національного економічного
університету. Кандидат економічних наук

Для залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб банки активно використовують ощадні сертифікати. Стосовно цього фінансового інструменту виникає чимало питань при визначенні принципів бухгалтерського і податкового обліку.

Ощадний (депозитний) сертифікат — це письмове підтвердження депонування банком грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку суми депозиту і процентів за ним. Згідно із законодавством України це — цінний папір.

Отже, **ощадний сертифікат — депозит за змістом і процентний цінний папір за формою**. Доходи за ним нараховуються у вигляді відсотків на номінал, фіксованої премії чи виграшу або як різниця між ціною розміщення та ціною погашення (сума дисконту) цінного папера. Саме таке тлумачення суті ощадних (депозитних) сертифікатів, які за своєю економічною природою є формою залу-

Ощадний (депозитний) сертифікат — це письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту і процентів за ним

чення депозитів, дано в Постанові Правління НБУ “Про затвердження нової редакції Правил здійснення депозитних операцій для банківських депозитів” № 250 від 30 червня 1998 року. Цей же підхід застосовано і в Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств”, де зазначається, що депозити можуть залучатися у формі випуску ощадних (депозитних) сертифікатів.

Краще зрозуміти сутність ощадних сертифікатів та організацію фінансового обліку операцій із ними допомагає їх класифікація за різними ознаками.

За **характером розпорядження** розрізняють ощадні сертифікати *іменні* та *на пред'явника*. Іменні в обігу не потрапляють і не продаються іншим особам

(не підлягають відчуженню). Ощадні сертифікати на пред'явника емітуються без зазначення власника, а вимогу за ними уступають, просто вручаючи сертифікат без пред'явлення будь-якого документа.

Ощадні сертифікати на пред'явника — визнаний засіб конфіденційного зберігання значних коштів у національній та іноземній валютах. Але якщо власник загубить його, то втрачає вкладену суму так само безповоротно, як гаманець із готівкою.

Зважаючи на **вид валюти залучених коштів**, ощадні сертифікати поділяють на *вищущені у національній та в іноземній валютах*.

За **строками погашення** ощадні сертифікати бувають *строковими, вищущеними на визначений строк, та до запитання* — останніми передбачено повернення суми депонованих коштів та доходу на вимогу власників таких сертифікатів. У разі коли власник хоче повернути депоновані за строковим ощадним сертифікатом кошти раніше обумовленого в ньому строку, йому виплачується нижчий процент (визначений на договірних умовах при видачі сертифіката).

З огляду на **особливості випуску та способу сплати доходів** розрізняють *процентні та дисконтні* ощадні сертифікати. За процентними доход обчислюється відсотками, нарахованими на номінал. У свою чергу процентні ощадні сертифікати залежно від умов сплати відсотків поділяються на сертифікати зі сплатою процентів у день їх погашення та з регулярною виплатою процентів після закінчення розрахункового періоду, обумовленого умовами випуску.

Дисконтні ощадні сертифікати розміщують зі знижкою (тобто вони оцінені нижче їх номінальної вартості), однак погашають за номінальними цінами. Відтак власники дисконтних сертифікатів одержують процентний дохід у вигляді знижки (дисконту). Дохід за ощадними сертифікатами виплачує банк, який їх випустив.

Слід сказати, що у затверджених НБУ

правилах здійснення депозитних операцій випуск дисконтних сертифікатів для банківських депозитів прямо не передбачено. Та оскільки сертифікати за формою — цінний папір, є всі підстави розглядати їх як дисконтні.

За **способом випуску** розрізняють ощадні сертифікати, *емітовані у разовому порядку та серіями*.

Залежно від категорії власника коштів ощадні сертифікати виписують *на користь юридичної або фізичної особи*.

Як і стосовно інших фінансових інструментів, щодо ощадних сертифікатів

Щодо ощадних сертифікатів, як і щодо інших фінансових інструментів, вироблено чітку процедуру випуску, обігу, погашення та відображення у фінансовому обліку

вироблено чітку процедуру випуску, обігу та погашення, відображену у фінансовому обліку.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України “Про встановлення порядку виготовлення бланків цінних паперів і документів суворого обліку” № 283 від 19 квітня 1993 року бланки ощадних сертифікатів виготовляють лише державні спеціалізовані підприємства.

Порядок обліку комерційними банками цих бланків у фінансовому обліку відображається так (див. таблицю).

Придбання ощадних (депозитних) сертифікатів відображається у бухгалтерському обліку такими проводками:

→ дебет рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі банку”,

№ 1200 “Кореспондентський рахунок у Національному банку України”,

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”,

№ 2601 “Кошти за довірчими операціями суб’єктів господарської діяльності” або інші рахунки,

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб”,

№ 2621 “Кошти за довірчими опе-

Відображення обліку комерційними банками бланків ощадних сертифікатів			
Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку	Примітки
1. Передоплата вартості виготовлення бланків, враховуючи витрати на їх доставку	3519 "Інша дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку"	Кореспондентський рахунок	
2. Вартість бланків, переданих до сховища банку для подальшого використання одночасно:	7431 "Господарські витрати" 9820 "Бланки цінних паперів"	3519 9910 "Контррахунки для рахунків розділів 96—98"	За умовою оцінкою 1 грн. за 1 бланк або за номінальною вартістю
3. Передача бланків:			
у підзвіт для реалізації	9890 "Бланки цінних паперів у підзвіті"	9820	Якщо реалізація здійснюється не у приміщенні каси — на підставі доручення та згідно з позабалансовим ордером
до філії банку	9891 "Бланки цінних паперів у дорозі"	9820	
4. Списання використаних бланків:			Згідно із записами у журналі використаних бланків
з підзвіту	9910	9890	
після отримання підтверджень від філій про оприбуткування бланків	9910	9891	
5. Облік повернутих до каси банку наприкінці дня:			
нереалізованих бланків	9820	9890	
зіпсованих та погашених бланків	9812 "Погашені цінності"	9820	
6. Знищення погашених бланків	9910	9812	Згідно з актами про знищенння

раціями фізичних осіб”;

► кредит рахунку:

№ 3320 “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком”.

Фізичні особи купують ощадні сертифікати за готівку і в безготівковій формі.

Юридичні особи розраховуються за придбання ощадних сертифікатів лише в безготівковій формі. Відповідно до статті 19 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” підприємства купують ощадні сертифікати за рахунок коштів, які надходять у їхне розпорядження після сплати податків та процентів за банківський кредит. Зауважимо, що законодавство не передбачає контролю комерційних банків за тим, чи дотримуються підприємства цієї вимоги.

За дисконтними ощадними сертифікатами, ціна реалізації яких є нижчою, ніж ціна їх погашення комерційним банком, у фінансовому обліку обліять такі проводки.

На суму фактично одержаних коштів:

► дебет рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі банку”,

№ 1200 “Кореспондентський рахунок у Національному банку України”,

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”,

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб”,

№ 2621 “Кошти за довірчими операціями фізичних осіб” або інші рахунки;

► кредит рахунку

№ 3320 “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком”.

На суму дисконту:

► дебет рахунку

№ 3326 “Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком”;

► кредит рахунку

№ 3320 “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком”.

Нараховані комерційним банком проценти за ощадними сертифікатами відносяться до його витрат у період нарахування процентів. Це у фінансовому обліку записують так.

За процентними ощадними сертифікатами:

► дебет рахунку

№ 7052 “Процентні витрати за ощадними сертифікатами власного боргу, які емітовані банком”;

► кредит рахунку

№ 3328 “Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком”.

За дисконтними ощадними сертифікатами:

► дебет рахунку

№ 7052 “Процентні витрати за ощадними сертифікатами власного боргу, які емітовані банком”;

► кредит рахунку

№ 3326 “Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком”.

Якщо ощадні сертифікати випущено в іноземній валюті, то при нарахуванні процентів у комерційного банку створюється відкрита валютна позиція. У цьому разі

комерційний банк у фінансовому обліку робить одночасно такі записи:

► дебет рахунку

№ 3800 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;

► кредит рахунку

№ 3328 “Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком”;

► дебет рахунку

№ 7052 “Процентні витрати за ощадними сертифікатами власного боргу, які емітовані банком”;

► кредит рахунку

№ 3801 “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів”.

У разі настання строку або досрочно-го погашення ощадного сертифіката банк здійснює платіж проти його пред'явлення. При цьому у фінансовому обліку роблять записи:

► дебет рахунку

№ 3320 “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком”;

► кредит рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі банку”;

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”;

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб”;

№ 2621 “Кошти за довірчими операціями фізичних осіб”,

№ 2630 або інші рахунки.

За дисконтними ощадними сертифікатами за умови наявності залишку неамортизованого дисконту:

► дебет рахунку

№ 3320 “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком” (на суму номіналу);

↳ кредит рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі банку”;

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”;

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб”, інші рахунки (на різницю між номіналом та сумою неамортизованого дисконту);

↳ кредит рахунку

№ 3326 “Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком” (на залишок неамортизованого дисконту).

Виплата власникам ощадних сертифікатів нарахованих відсотків оформляється такими записами:

↳ дебет рахунку

№ 3328 “Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком”;

↳ кредит рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі банку”;

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”;

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб”;

№ 2630 “Короткострокові депозити фізичних осіб” або інші рахунки.

Слід враховувати, що після закінчення строку погашення ощадного сертифіката власник може за отримані кошти придбати сертифікати з новими строками погашення. У такому разі операцію відображають у фінансовому обліку на різних аналітических рахунках балансового рахунку № 3320.

Якщо сертифікат достроково подано до оплати, банк може застосувати знижену процентну ставку, визначену при видачі сертифіката. При цьому, повер-

У разі дострокового подання сертифіката до оплати банк може застосувати знижену процентну ставку

таючи суму сертифіката, банк робить перерахунок відсотків і сплачує власнику знижений відсоток. Різницю між нарахованими та сплаченими за зниженою ставкою процентами вважають зменшенням процентних витрат банку. У фінансовому обліку роблять такі записи.

Якщо нараховані відсотки власнику сертифіката не сплачувалися:

↳ дебет рахунку

№ 3328 “Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком” (на суму нарахованих відсотків);

↳ кредит рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі

банку”;

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”;

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб”;

№ 2630 “Короткострокові депозити фізичних осіб” або інші рахунки (на суму процентів за зниженою відсотковою ставкою) та

↳ кредит рахунку

№ 7052 “Процентні витрати за ощадними сертифікатами власного боргу, які емітовані банком” (на різницю між нарахованими та сплаченими за зниженою ставкою відсотками).

Якщо власнику сертифіката сплачувалися нараховані відсотки, то відповідна сума (якщо вона передбачена угодою) може бути утримана із суми депозиту, яку належить повернути:

↳ дебет рахунку

№ 3320 “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком” (на суму депозиту, оформлену сертифікатом);

↳ кредит рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі банку”;

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”;

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб”;

№ 2630 “Короткострокові депозити

Виконуючи операції з ощадними сертифікатами, комерційні банки повинні зважати на податкові вимоги

фізичних осіб” або інші рахунки (на суму депозиту за мінусом утриманої банком відповідної різниці) та

↳ кредит рахунку

№ 7052 “Процентні витрати за цінними паперами власного боргу, які емітовані банком” (на різницю між нарахованими та сплаченими за зниженою ставкою відсотками).

Щодо сертифікатів, емітованих у іноземній валюті:

↳ дебет рахунку

№ 3328 “Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком” (на суму нарахованих відсотків у валюті за курсом на день виплати);

↳ кредит рахунків:

№ 1001 “Банкноти та монети в касі банку”;

№ 2600 “Поточні рахунки суб’єктів господарської діяльності”;

№ 2620 “Поточні рахунки фізичних осіб” або інші рахунки (на суму нарахованих за зниженою процентною ставкою відсотків) та

↳ кредит рахунку

№ 3800 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”

(на різницю між нарахованими та сплаченими за зниженою процентною ставкою відсотками).

Одночасно в національній валюті на суму різниці здійснюється запис:

↳ дебет рахунку

№ 3801 “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;

↳ кредит рахунку

№ 7052 “Процентні витрати за цінними паперами власного боргу, які емітовані банком” (на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за курсом на дату нарахування),

№ 6204 “Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами” (на різницю, що виникла від зміни курсів валют від дати нарахування витрат до дати їх коригування).

У разі несвоєчасного подання ощадного сертифіката до погашення нараховані за ним проценти сплачуються, а відсотки за термін, який минув після строку погашення сертифіката, банк не нараховує і не сплачує. Ощадні сертифікати із простроченим терміном пред'явлення до погашення обліковуються банком на окремому аналітичному рахунку балансового рахунку № 3320 “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком” та вважаються документами до запитання.

Прийняті комерційним банком у заставу ощадні сертифікати обліковуються на позабалансовому рахунку № 9501 “Застава, за якої предмет застави передається банку”, що відображається проводкою:

↳ дебет рахунку

№ 9900 “Контррахунки для рахунків 90—95”;

↳ кредит рахунку

№ 9501.

Після погашення кредиту або надходження коштів від реалізації застави роблять запис: дебет 9501, кредит 9900.

Банки можуть надавати клієнтам послуги щодо збереження цінностей, у тому числі й ощадних сертифікатів, — їх обліковують на позабалансовому рахунку 9702 “Цінні папери на зберіганні”. Одержання ощадних сертифікатів на зберігання оформляється записом: дебет 9702, кредит 9910; повернені клієнту сертифікати списують із позабалансового рахунку проводкою: дебет 9910, кредит 9702. За ці послуги банк отримує комісійні.

Виконуючи операції з ощадними сертифікатами, комерційні банки повинні зважати на податкові вимоги.

Згідно із Законом України “Про податок на додану вартість” не обкладаються зазначеним податком операції:

• із залучення, розміщення та по-

вернення грошових коштів за договорами депозиту, вкладу;

- з випуску, розміщення та продажу цінних паперів, емітованих (випущених в обіг) суб'єктами підприємницької діяльності;

- з обміну цінних паперів на інші цінні папери;

- з депозитарної діяльності по цінних паперах.

Операції з продажу бланків цінних паперів та послуг щодо їх зберігання обкладаються ПДВ. У фінансовому обліку сплачені комерційним банком суми податку на додану вартість вносять у вартість виготовлених бланків ощадних сертифікатів і обліковують за рахунком № 7431 “Господарські витрати”.

Якщо стосовно обкладання операцій з ощадними (депозитними) сертифікатами ПДВ питань не виникає, то правила оподаткування цих же операцій у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” викладено нечітко.

Відповідно до пункту 1.13 статті 1 зазначеного закону та пункту 6 Правил здійснення депозитних операцій для банківських депозитів, затверджених постановою Правління НБУ № 250 від 30.06.1998 року, ощадні (депозитні)

сертифікати є однією із форм депонування тимчасово вільних коштів. Це фактично відповідає їх економічній суті. Звідси випливає, що на вказані операції повинні поширюватися вимоги пунктів 7.9.1 та 7.9.2 статті 7 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” як до боргових зобов’язань. Тобто до валових доходів та валових витрат основна сума

України, про що детально йшлося вище. Однак спеціалісти НБУ, які вивчають практику роботи банків із цим фінансовим інструментом, схиляються до думки, що облік за ним доцільно перенести у 26 розділ “Кошти клієнтів банку”. Такі пропозиції внесли також радники міжнародних організацій, які в рамках різних проектів надають допомогу банкам із питань переходу до МСБО.

Але зміна рахунків бухгалтерського обліку це здебільшого питання технічне, не покликане вирішувати проблеми оподаткування. Фінансовий облік, започаткований у банківській системі України з 01.01.1998 року, не впливає на облік податковий, який ведеться в рамках вимог закону про оподаткування. Це два окремих види обліку. Значною мірою вони пов’язані між собою, оскільки засновані на одній базі — первинних документах. Але мета в них різна. У першому разі — це відображення реального економічного стану установи на звітну дату, у другому — підрахунок податку, що за своєю економічною суттю становить одну з витратних статей. Отже, існує нагальна потреба у законодавчу врегулюванні цього питання.

□

Правила обкладання операцій з ощадними (депозитними) сертифікатами податком на прибуток у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” викладені нечітко

депозитів не зараховується. Але пункт 1.13 статті 1 суперечить пункту 7.9.3 статті 7 закону, який передбачає занесення до валових доходів усієї суми коштів, залучених за ощадними сертифікатами (у даному разі в законі випущено слово “депозитні”).

Фінансовий облік операцій з ощадними (депозитними) сертифікатами на даний час ведеться за рахунками 332 групи “Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком” Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків

МОНЕТИ УКРАЇНИ

Офіційне повідомлення /

Про введення в обіг пам'ятної монети “Дмитро Вишневецький (Байда)”

Національний банк України, продовжуючи серію “Герої козацької доби”, 31 березня 1999 року ввів у обіг пам'ятну монету номінальною вартістю 10 гривень, присвячену українському козацькому отаману Дмитру Вишневецькому, який у 1556 р. спорудив укріплення на дніпровському острові Мала Хортиця, поклавши початок Запорозькій Січі.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби, вага дорогоцінного металу у чистоті — 31.1 г. Діаметр монети — 38.61 мм, якість виготовлення — “пруф”, тираж — 10 000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) зображене спільну для всіх монет серії композицію, що відображає національну ідею соборності України: з обох боків малого Державного герба України розташовано фігури архістратига Михаїла і коронованого лева — герби міст Києва та Львова. Навколо зображення розміщено стилізовані написи, розділені

візерунком у стилі бароко: **УКРАЇНА, 10 ГРИВЕНЬ, 1999**, а також позначення металу — Ag, проба — 925 і вага дорогоцінного металу у чистоті — 31,1.

На зворотному боці монети (реверсі) зображене постати Вишневецького з луком у руці; праворуч розміщено його родовий герб і дату загибелі — 1563. По колу — стилізований напис: **ДМИТРО ВИШНЕВЕЦЬКИЙ (БАЙДА)**.

Гурт монети — рифлений.

Художник — Олександр Івахненко. Скульптор — Роман Чайковський.

Пам'ятна монета номінальною вартістю 10 гривень “Дмитро Вишневецький (Байда)” є дійсним платіжним засобом України й обов’язкова до приймання за номінальною вартістю без будь-яких обмежень для всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монета реалізується в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Неупереджений аналіз /

“Ціни українських акцій досягли свого найнижчого рівня, далі їм падати нікуди”, — так у середині березня коментували ситуацію на ринку акцій України його оператори. Зазначаючи при цьому, що йдеться про гривневі ціни, бо із девальвацією національної грошової одиниці валютна вартість акцій продовжується падати.

Зниження ціни акцій та згортання ринку державних облігацій створили привабливі умови для стратегічних інвесторів і дали зможу повернутися на ринок національному капіталу.

Спекулянти тут не ходять

Фондовий ринок України — інструмент передачі прав власності

Дмитро
Кошовий

Оглядач журналу
“Квартальні передбачення”
Міжнародного центру
перспективних досліджень

НА ДНІ

Припале падіння котирувань українських акцій, яке спостерігалося ще на початку 1998 року, призупинилося лише в жовтні — на рівні 1/5 у гривнях та 1/11 у доларах щодо початку року. Обсяги угод із цінними паперами у ПФТС (найбільшому організованому торговельному майданчику в Україні) впали до 7 млн. гривень у жовтні порівняно з 30 млн. гривень у серпні. Найнижчого рівня сянула також ліквідність ринку: курс купівлі був у кілька разів нижчим, ніж курс продажу, а обсяги замовлень на купівлю в ПФТС у 40 разів поступалися обсягам пропозицій.

В останні місяці 1998 року вартість акцій підвищилася на 10—20%. Експерти пояснюють це корекцією цін після падіння, що затягнулося, та дещо запізнілою реакцією на девальвацію гривні. Втім, уже в листопаді — грудні зростання припинилося, і ціни почали коливатися без вираженої тенденції до зростання або зниження.

На початку 1999 року вартість акцій знову поповзла вниз, оскільки поточна ситуація не схильяла до оптимізму. За два місяці гривневі ціни знову були на післякризовому рівні жовтня, доларові — на 10—15% нижче. Лише в середині березня, після того як Україна промінула пік зовнішніх виплат і врешті-решт отримала підтвердження щодо продовження фінансування з боку МВФ та Світового банку, зниження вартості акцій призупинилося. Однак для зростання цього було замало.

Така динаміка ще раз засвідчує майже повну відсутність на ринку грошей портфельних іноземних інвесторів, які вийшли з нього наприкінці 1997 — на початку 1998 років. Оскільки власних грошей в українських операторів немає, про спекулятивний потенціал українського ринку треба забути. Нині він

лише обслуговує інтереси стратегічних інвесторів і товарні потоки (за допомогою векселів).

Це підтверджує аналіз торгів у ПФТС у лютому. Порівняно із січнем обсяги торгів у системі зросли з 11.0 млн. до 19.5 млн. гривень. Проте у загальній структурі торговельного обороту в лютому основну частину становили державні облігації (46%) та векселі (39%). Частка акцій — основного інструменту ринку — зменшилася до 15%!

КВАЗІРІНОК

Занепад ринку акцій призвів до активізації майже зовсім не відрегульованого ринку квазівекселів, які не передбачають безумовної сплати грошими, та інших боргових зобов'язань — взаємозаліків, залізничних тарифів тощо. Найпопулярнішими на ринку боргів залишаються векселі “Укртелекому” та “Енергоатома”. Вони мають єдиний для всієї України механізм обігу й обслуговують великі за обсягами ринки комунікаційних послуг та електроенергії. Більшість інших векселів пра-

цює у коротких ланцюжках “постачальник — виробник”, до яких сторонні компанії не допускаються.

Ринок потребує оперативного втручання контролюючих органів, бо сьогодні саме підприємства приховують прибутки, не сплачують податки, створюють фіктивні борги. Проте, крім податкової адміністрації, яка не є фахівцем фондового ринку, інші органи виконавчої влади у цей сектор ринку не втручаються. Єдине, що зробила Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку, — це ініціювала офіційні переклади вексельних конвенцій.

Основний інструмент боргового ринку в світі — корпоративні облігації — в Україні не діє через дискримінаційне оподаткування: 30% коштів, зачутіх від продажу облігацій, підприємства повинні сплатити як податок на прибуток. Із цієї ж причини припинили залучати кошти інвестиційні фонди і компанії.

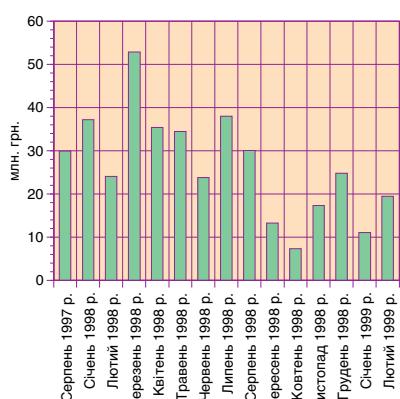
У Кабінеті Міністрів готовуть законопроект щодо звільнення фондового ринку на 5 років від усіх податків, але ймовірність його схвалення парламентом незначна.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАВДАННЯ

Зростання ринку акцій у 1999 році не очікується. Великий валютний ризик, подальше скорочення виробництва й ВВП (на 4.2% за перші два місяці), заощадження та інвестицій, президентські вибори — проти всіх цих чинників подальшого падіння діє лише один фактор зростання: найнижчі в регіоні долларові ціни акцій. Капіталізація 20 найбільших українських компаній, акціями яких торгують на ринку, за оцінками банку “Креді Свісс Фьюрст Бостон (Україна)”, зменшилася до 500 млн. доларів.

Крім того, зросте пропозиція з боку Фонду державного майна, якому впродовж року треба залучити від привати-

Обсяг торгів у ПФТС

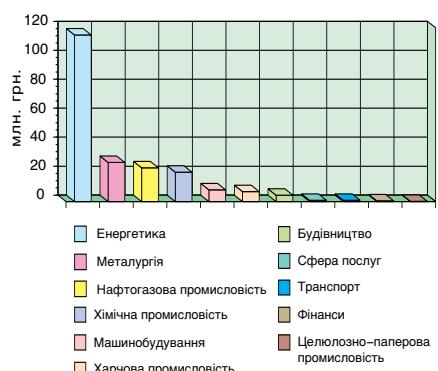

зацияї 800 млн. гривень! Щомісяця ФДМУ пропонуватиме до продажу 300–400 пакетів акцій, у тому числі Миколаївського глиноземного заводу або Укрсоцбанку. Не виключено, що на біржових торгах з'являться також акції енергокомпаній, а в цьому секторі сьогодні зосереджено близько половини вартості всього ринку.

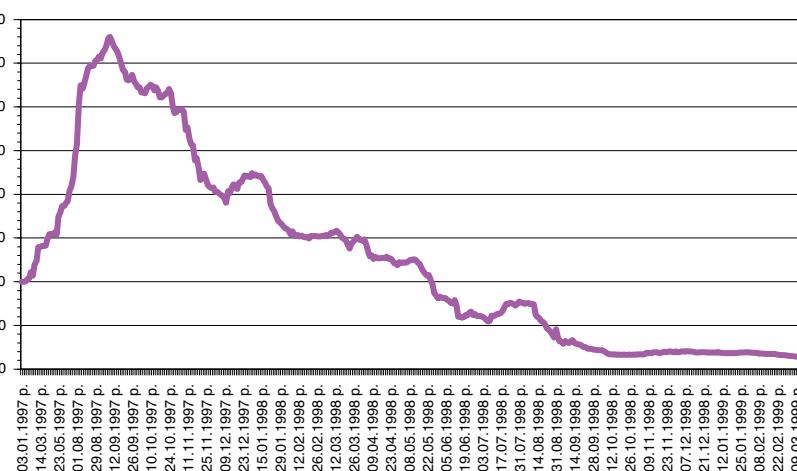
Відповідно до програми приватизації-99 ФДМУ має право на попередній (до проведення конкурсів) продаж на біржах пакетів акцій великих підприємств у розмірі до 5% статутного фонду. Портфельних інвесторів у 1999 році в Україні ще не буде, а отже, не буде встановлено й індикативної ціни, заради якої запропоновано цей попередній продаж. Тому після таких кроків майже гарантоване чергове зниження вартості акцій.

Кращою альтернативою був би продаж пакетів акцій кількох привабливих підприємств шляхом випуску депозитарних розписок. Із початку 1999 року існує вже 9 програм із випуску американських депозитарних розписок за правилом S на українські акції. З таких підприємств і можна починати, інакше ФДМУ доведеться витратити значно більше коштів. Уже в квітні — травні можуть бути запропоновані на продаж депозитарні розписки на державний пакет акцій "Укрнафти" (10.95% від статутного фонду).

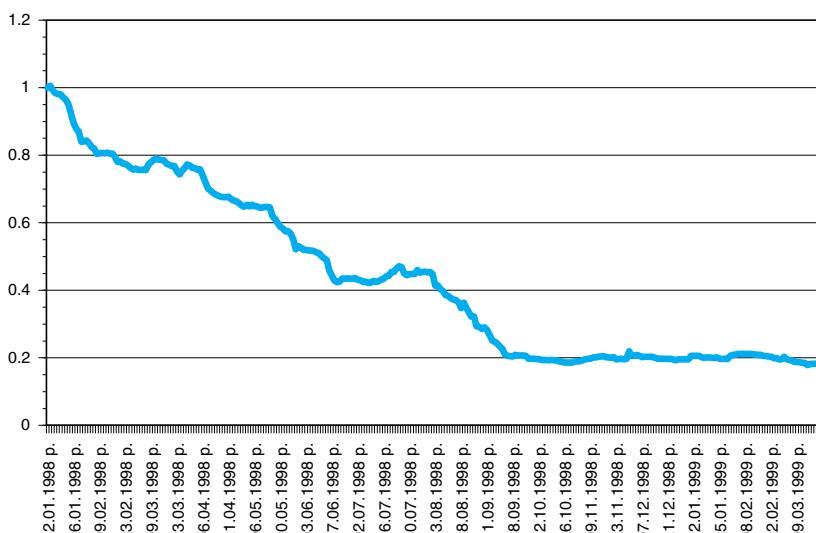
Галузева структура у ПФТС за 1998 рік

Фондовий індекс ProU-50 (доларовий)

ПФТС-індекс (гривневий)

На думку учасників ринку, за умови, що НБУ втримає курс гривні в межах валютного коридору, падіння доларових курсів акцій протягом року становить лише 20–30%.

Зростання вартості акцій можливе лише за окремими паперами. Проте й воно буде тимчасовим, оскільки зумовлюватиметься конкурентною боротьбою стратегічних інвесторів за контрольні пакети акцій.

Саме стратегічні інвестори в галузях переробки, будівництва, харчової промисловості є сьогодні головними дійовими особами на ринку. І це підтверджують результати біржових аукціонів із продажу приватизованих підприємств — постійним попитом на них користуються елеватори, хлібозаготівельні підприємства...

В останні кілька років на ринку з'явилася достатня кількість торговців та реєстраторів. Залишилося налагодити останню ланку — депозитарну (зберігачі та депозитарій), яка має активізуватися після 1 квітня 1999 року, коли торги акціями інвестиційно привабливих

підприємств буде зосереджено на організаційно оформленіх ринках.

Нині на ринку склалася ситуація, коли після стрімкої зміни нормативної бази 90% його учасників (як стверджують члени ДКЦПФР) так чи інакше порушують законодавство. Особливо це стосується емітентів, які просто не мають відповідних коштів та спеціалістів для виконання всіх нових нормативних вимог (наприклад, щодо друкування цінних паперів у паперовій формі згідно із затвердженими ДКЦПФР стандартами або подачі звіту за 1999 рік за МСБО).

Український ринок акцій слід розглядати не як спекулятивний, а як інструмент та засіб переходу прав власності. Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку, інші органи виконавчої влади повинні створити на ринку максимально привабливі умови для зосередження великих пакетів акцій. Слід також потурбуватися про зменшення вартості трансакцій, а також захист прав акціонерів, без цього придбання акцій втрачає сенс.

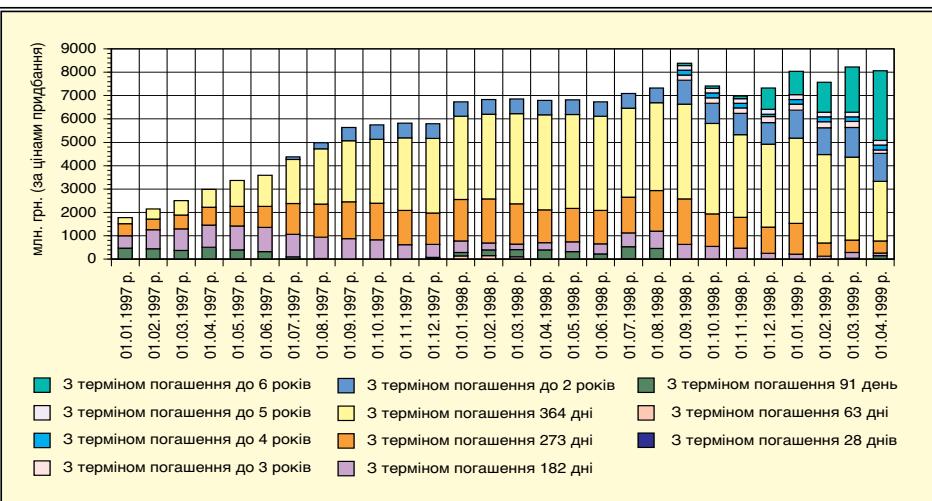
Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у березні 1999 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція			Результати аукціону				
		Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна ціна, грн.	Середньо-зважена ціна, грн.	Ставка дохідності, %
29	01.03.1999 р.	100	—	21.06.2000 р.	260 000	18 665.40	71.79	71.79	30.01
30	01.03.1999 р.	100	—	19.08.2000 р.	260 000	18 140.20	69.77	69.77	30.01
31	01.03.1999 р.	100	—	04.10.2000 р.	254 500	17 204.20	67.60	67.60	30.01
32	10.03.1999 р.	100	—	02.02.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
33	15.03.1999 р.	100	—	31.03.1999 р.	3 075 000	300 120.00	97.60	97.60	30.95
34	23.03.1999 р.	100	—	29.03.2000 р.	904	69.32	76.68	76.68	29.92
35	31.03.1999 р.	100	—	29.03.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
Разом		X	X	X	3 850 404	354 199.12	X	X	X

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень – березень 1999 р.

Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	3 218 453	227 295.62
Лютий	6 050 045	446 031.17
Березень	3 850 404	354 199.12
I квартал	13 118 902	1 027 525.91
Квітень	0	0.00
Травень	0	0.00
Червень	0	0.00
II квартал	0	0.00
I півріччя	13 118 902	1 027 525.91
Липень	0	0.00
Серпень	0	0.00
Вересень	0	0.00
III квартал	0	0.00
Жовтень	0	0.00
Листопад	0	0.00
Грудень	0	0.00
IV квартал	0	0.00
Усього з початку року	13 118 902	1 027 525.91

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 квітня 1999 р.)

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

Орієнтири /

Ключові принципи ефективного банківського нагляду

Ефективний нагляд за діяльністю банків є однією з основних передумов стабільності економічного середовища. Завдання наглядового органу полягає у гарантуванні безпеки і надійного функціонування банків. Для цього вони повинні мати у своєму розпорядженні адекватні капітал і резерви, необхідні для покриття ризиків, що виникають у процесі виконання банківських операцій. Надійний ефективний банківський нагляд — це суспільний товар, який неможливо придбати на ринку, але який, разом зі зваженою макроекономічною політикою, відіграє життєво важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності будь-якої країни. Витрати на проведення банківського нагляду справді великі, але, як засвідчила практика, збитки, завдані внаслідок неефективності нагляду, виявляються незрівнянно більшими.

Інтернаціоналізацією банківської справи та об'єктивним процесом зміцнення взаємовідносин між банками різних країн світу пояснюється активність Базельського комітету з питань регулювання діяльності банків (надалі — Комітет) стосовно визначення рамок проведення ефективного банківського нагляду. Комітетом розроблено і затверджено Ключові принципи

Ефективний банківський нагляд — запорука стабільного економічного середовища

ефективного банківського нагляду (надалі — принципи), які покликані стати орієнтирами для наглядових органів усіх країн світу.

У процесі розробки принципів врахувалися такі засади:

- основна мета нагляду полягає в тому, щоб забезпечувати стабільність фінансової системи і довір'я до неї з боку вкладників та інших кредиторів;
- для ефективного виконання своїх обов'язків наглядовий орган повинен мати операційну незалежність, кошти, повноваження отримувати від банків інформацію, право примусового виконання його рішень;
- наглядовий орган має розуміти характер ділової активності банків і вжити заходів щодо забезпечення ними

адекватного управління ризиками;

- орган нагляду повинен стежити за тим, щоб банки мали у своєму розпорядженні ресурси, необхідні для покриття ризиків, достатній обсяг капіталу, надійний менеджмент, систему бухгалтерської звітності та внутрішнього контролю;

- тісне співробітництво наглядових органів різних країн є об'єктивною необхідністю.

Принципи стосуються:

- передумов ефективного банківського нагляду (принцип 1);
- ліцензування і структури нагляду (принципи 2—5);
- пруденційних правил і вимог (принципи 6—15);
- методів поточного банківського нагляду (принципи 16—20);
- вимог щодо інформації (принцип 21);
- офіційних повноважень наглядових органів (принцип 22);
- транснаціональних банківських операцій (принципи 23—25).

Нижче наводимо перелік Ключових принципів ефективного банківського нагляду.

Передумови ефективного банківського нагляду

Принцип 1. Ефективною системою банківського нагляду в країні повинні передбачатися:

- чітке визначення відповідальності і цілей органу, який займається регулюванням діяльності банків;
- наявність необхідних ресурсів та оперативна незалежність органу банківського нагляду;
- правові норми банківського нагляду, в тому числі положення щодо надання дозволу на створення банку і поточного нагляду за його діяльністю;
- повноваження органу банківського нагляду розглядати питання про відповідність діяльності банків чинному законодавству, а також вимогам безпеки і надійності;
- правовий захист працівників органів банківського нагляду;
- унормування обміну інформацією між органом банківського нагляду та іншими контролюючими органами, а

Ігор
Горячек

Заступник начальника управління реєстрації та ліцензування банків Національного банку України

також захисту конфіденційності такої інформації.

Ліцензування і структура нагляду

Принцип 2. Необхідно чітко з'ясувати, які види діяльності дозволено банкам, що отримали ліцензію і є об'єктом нагляду, а також установити контроль за правомірністю використання терміна "банк" у найменуванні різних установ.

Принцип 3. Орган, який надає банкам ліцензії, повинен мати право встановлювати критерії, за якими надаються ліцензії, та право відхиляти заявики тих установ, які не відповідають цим критеріям. Процесом ліцензування мають передбачатися як мінімум визначення форми і структури власності банку, оцінка кваліфікаційного рівня його директорів та представників керівної управлінської ланки, операційного плану, механізму внутрішнього контролю, прогнозного фінансового стану (включаючи стан формування капіталу). Якщо власником або батьківською організацією банку є іноземний банк, то органові, якій надає ліцензії, необхідно отримати на це попередню згоду органу банківського нагляду країни походження банківської установи.

Принцип 4. Орган банківського нагляду повинен мати право розглядати і відхиляти будь-яку пропозицію щодо передачі іншим сторонам значної частки власності банків.

Принцип 5. Орган банківського нагляду повинен мати право встановлювати критерії щодо великих придбань або інвестицій банків із тим, аби корпоративні філії чи інші структури не наражали банки на ризик і не створювали перешкод для здійснення ефективного банківського нагляду.

Пруденційні правила і вимоги

Принцип 6. Орган банківського нагляду має встановлювати обачні мінімальні вимоги щодо достатності капіталу для банків. Вимоги повинні враховувати ризики банківської діяльності та спроможність банків відшкодувати збитки.

Принцип 7. Важливим елементом ефективного нагляду є оцінка політики, практичних методів і процедур банків у сфері надання кредитів і розміщення інвестицій, а також щоденого управління портфелями кредитів та інвестицій.

Принцип 8. Орган банківського нагляду повинен бути впевненим у тому, що банки мають і щоденно застосовують політику, практичні методи і процедури щодо оцінки якості активів, достатності резервів для покриття ідентифікованих сумнівних боргів і загальних резервів для відшкодування втрат за кредитами.

Принцип 9. Органу банківського нагляду необхідно пересвідчитися в тому, що банки мають управлінські системи інформації, які дають змогу їхньому менеджменту ідентифікувати концентрації ризиків у кредитному та інвестиційному портфелях, а також встановлювати пруденційні межі ризику потенційних збитків від окремих позичальників або груп позичальників, пов'язаних між собою.

Принцип 10. Орган банківського нагляду має ставити перед банками, які кредитують родинні компанії та фізичних осіб за принципом “дової руки”, вимоги щодо ефективного моніторингу цього процесу та належного контролю за ризиками.

Принцип 11. Орган банківського нагляду повинен переконатися в тому, що банки проводять відповідну політику, застосовують практичні методи і процедури, які дають змогу у процесі здійснення міжнародних позикових та інвестиційних операцій ідентифікувати, відстежувати й контролювати ризик неплатоспроможності суверенної держави, трансфертний ризик, а також пересвідчитися у тому, що банки сформували належні резерви для покриття таких ризиків.

Принцип 12. Орган банківського нагляду повинен упевнитися в тому, що банки мають системи, які дають змогу точно оцінювати, відстежувати та ефективно контролювати ринкові ризики. Орган банківського нагляду має володіти повноваженням установлювати конкретні ліміти і (або) вимоги щодо капіталу банків для покриття потенційного ринкового ризику.

Принцип 13. Орган банківського нагляду повинен пересвідчитися в тому, що банки розробили комплексну систему управління ризиками (в тому числі відповідний нагляд із боку менеджменту), яка дає змогу ідентифікувати, оцінювати, відстежувати і контролювати всі види матеріальних ризиків, і що ці банки мають капітал для їх покриття.

Принцип 14. Орган банківського нагляду мусить бути впевнений у тому, що банки мають систему внутрішнього контролю, адекватну характеру і масштабам їхньої діяльності.

Внутрішній контроль повинен передбачати:

- ↳ чітку процедуру делегування повноважень і відповідальності;
- ↳ розподіл функцій у разі взяття зобов'язань від імені банку;
- ↳ виплату фондів і надання звітності щодо активів і пасивів;
- ↳ узгодження цих процесів;
- ↳ гарантію збереження активів;
- ↳ відповідний внутрішній або зовнішній аудит.

Принцип 15. Орган банківського нагляду повинен пересвідчитися, що банки застосовують адекватну політику, практику і процедури (в тому числі правило “знай свого клієнта”), які сприя-

Ключовими принципами банківського нагляду, рекомендованими Базельським комітетом, передбачаються широкі повноваження органів банківського нагляду

ють дотриманню ними високих етичних і професійних стандартів та убезпечують від злочинних елементів.

Методи поточного банківського нагляду

Принцип 16. Ефективна система банківського нагляду має складатися з відповідних форм як безпосереднього, так і заочного нагляду.

Принцип 17. Працівники органу банківського нагляду повинні підтримувати регулярні контакти з керівництвом банків і добре розумітись на банківських операціях.

Принцип 18. Органу банківського нагляду необхідно мати у своєму розпорядженні кошти для контролю інформації шляхом перевірок банків на місцях або за допомогою зовнішніх аудиторів.

Принцип 20. Важливим елементом ефективного банківського нагляду є здатність здійснювати одночасний нагляд за цілою групою банків.

Вимоги щодо інформації

Принцип 21. Орган банківського нагляду має пересвідчитися в тому, що банки ведуть необхідну звітність на основі послідовної бухгалтерської політики і практики, даючи повне і достовірне уявлення про власний фінансовий стан,

прибутковість операцій, а також упевниться в тому, що банки регулярно публікують фінансові звіти, реально відображаючи у них свій стан.

Офіційні повноваження наглядових органів

Принцип 22. Орган банківського нагляду повинен мати офіційні повноваження й адекватні можливості впливу, аби вживати своєчасних коригуючих заходів щодо банків, які не дотримуються встановлених пруденційних вимог (мінімальних розмірів достатності капіталу тощо), а також у разі порушення ними якихось нормативних положень або виникнення ситуації, що загрожує інтересам кредиторів і вкладників. Орган банківського нагляду повинен мати право у крайніх випадках відкликати банківську ліцензію або рекомендувати відповідним структурам відкликати її.

Транснаціональні банківські операції

Принцип 23. Орган банківського нагляду країни повинен здійснювати глобальний сукупний нагляд за своїми банками, які активно діють на міжнародних ринках, ефективно застосовуючи моніторинг і відповідні пруденційні норми щодо всіх аспектів операцій, які проводяться цими банками переважно через іноземні філії, спільні підприємства і дочірні установи.

Принцип 24. Важливими базовими елементами сукупного нагляду є контакти й обмін інформацією з наглядовими органами інших країн.

Принцип 25. Орган банківського нагляду повинен вимагати, щоб місцеві операції іноземних банків здійснювалися за тими ж стандартами, які поширюються і на вітчизняні банки, а також володіти повноваженнями щодо обміну необхідною інформацією про такі банки з наглядовими органами країн їх походження.

Базельський комітет із питань регулювання діяльності банків вважає, що дотримання кожною країною зазначених вище принципів буде кроком уперед у справі зміцнення фінансової стабільності у національному і в міжнародному масштабі. Тому Комітет має намір активізувати взаємодію з наглядовими органами різних країн світу, надавши їм значні інвестиції на технічну допомогу та навчання персоналу.

Нині Комітет продовжує розробляти найважливіші елементи банківського нагляду, зокрема стандарти, які стосуються ключових аспектів контролю за банківськими ризиками.

Регулятивна діяльність НБУ /

**Мая
Пуховкіна**

Доцент Київського національного
економічного університету

**Вміння розумно ризикувати –
основа банківського бізнесу.
Управління ризиками традиційно
вважається одним із ключових пі-
тань теорії і практики бан-
ківського менеджменту. Його ос-
новні аспекти розглядають авто-
ри цієї статті.**

**Вадим
Клименко**

Аспірант Київського національного
економічного університету

Основні напрями регулювання кредитного ризику

Особливе місце в банківському бізнесі посідає кредитний ризик. Ідеться про невпевненість банку в тому, що позичальник буде спроможним і збереже намір виконати свої зобов'язання згідно з умовами угоди, інакше кажучи — про імовірність збитків у результаті кредитної діяльності.

Кредитні операції належать до базових операцій, якими банки, власне, і відрізняються від небанківських фінансових установ і які створюють первинну сферу банківської діяльності. Як свідчить світовий досвід, саме кредитування приносить фінансово-кредитним установам значну частину прибутків. Та водночас воно пов'язане з кредитним ризиком і ризиком втрати ліквідності та платоспроможності банку, а в підсумку — з ризиком банкрутства.

Управління кредитним ризиком — важлива складова стратегії і тактики розвитку будь-якої фінансово-кредитної установи. Для українських банків ця діяльність набуває особливого значення, оскільки їхні кредитні портфелі почали характеризуватися високим рівнем простроченої, пролонгованої і безнадійної заборгованості, надмірною концентрацією кредитного ризику.

В ефективному управлінні кредитним ризиком зацікавлені як самі банки, так і держава в особі спеціальних органів (передусім — центрального банку), уповноважених регулювати діяльність банків і наглядати за ними.

Вітчизняний банківський сектор реформується в умовах трансформації

економіки. Однією з найважливіших складових цього процесу є створення ефективної системи банківського регулювання та нагляду. Для України воно має особливе значення з огляду на такі фактори:

- нестабільний характер економіки переходного періоду і кризовий стан державних фінансів;
- незавершеність процесу ринкової трансформації банківського сектора та недостатній досвід комерційної діяльності банків;
- ризиковану практику банківської діяльності і недостатній рівень банківського капіталу та резервів для покриття ризиків.

У більшості економічно розвинутих країн світу спочатку (як правило, десятиріччями) формувалася банківська

Україна має шанс створити досконалу систему банківського регулювання і нагляду, скориставшись досвідом країн, які йшли до цього десятиріччями

система, а вже потім — система банківського регулювання і нагляду. У нас ці процеси відбуваються паралельно, що, безумовно, ускладнює справу. Та водночас Україна має деякі переваги. Вона може (і повинна) скористатися накопиченим світовим досвідом у сфері банківського регулювання і нагляду. Крім того, згідно із Законом “Про банки і банківську діяльність” функцію банківського регулювання та нагляду в нашій країні покладено на НБУ.

У регулятивній діяльності На-

ціонального банку, зокрема стосовно кредитних ризиків, можна виділити кілька основних напрямів.

ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ НА РИНОК

Перший із напрямів у регулятивній діяльності НБУ — обмеження доступу на кредитний ринок шляхом надання банкам ліцензій на здійснення кредитної діяльності. Згідно з Положенням про порядок видачі банкам ліцензій на здійснення банківських операцій Національний банк висунув певні вимоги до фінансово-кредитних установ. Вони стосуються передусім мінімального розміру капіталу. Зазначене положення передбачає наявність у банку окремого підрозділу, який виконує кредитні операції, підрозділу внутрішнього аудиту, відповідних внутрішніх документів, що регламентують проведення кредитних операцій та внутрішнього аудиту, необхідного технічного забезпечення. Вимоги стосуються також професійного рівня і репутації керівників кредитних підрозділів.

МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА

Другий напрям у регулятивній діяльності НБУ — створення методологічної бази для здійснення банками кредитної діяльності. Регулятивно-наглядові органи, як правило, визначають:

- принципи банківського кредитування;

- основи надання, моніторингу і стягнення кредиту;
- порядок регулювання взаємовідносин між суб'єктами (кредитором і позичальником, кредитором і гарантом тощо) у процесі кредитування;
- інструменти (засоби) управління кредитним ризиком та ін.

Основні документи, розроблені Національним банком України у сфері регулювання кредитного ризику, — Положення про кредитування і Рекомендації щодо визначення фінансового стану позичальників.

На часі — визначення загальних підходів (розробка методик, схем) до вирішення комерційними банками таких проблем:

- формування і реалізація оптимальної кредитної політики;
- організаційна структура кредитних підрозділів;
- створення інформаційної бази для аналізу, диверсифікації та оптимізації кредитного портфеля;
- розробка внутрішніх банківських документів у сфері кредитування.

Із досвіду зарубіжних банків варто зауважити положення, яке отримало назву “Керівництво з кредитних процедур”. Цим документом визначається структура процесу кредитування, а також стандартні форми накопичення інформації, необхідної банку на всіх етапах процесу кредитування. Більшість іноземних банків виділяє у процесі кредитування три рівні. Відповідно вибудовується організаційна структура кредитних підрозділів.

Спеціалісти першого рівня вступають у початковий контакт із клієнтом. Їх повноваження полягають у зборі інформації про нього, попередній оцінці потенційного позичальника і кредитного проекту (угоди) з точки зору їх відповідності положенню банку про кредитну політику.

Спеціалісти другого рівня займаються кредитним аналізом. Вони з'ясовують кредитоспроможність потенційного позичальника, якість забезпечення, аналізують кредитний проект, оцінюють ризики, пов'язані з його реалізацією, приймають рішення щодо надання кредиту або відхиляють пропозицію.

Спеціалісти третього рівня виконують адміністративну роботу. Вони оформляють надання кредиту, проводять моніторинг його використання, вирішують питання, пов'язані з проблемами кредитами, стягненням за боргованості. Трирівнева організація кредитної роботи дає змогу підвищити її якість. Завдяки такій системі функцію продажу банківських про-

дуктів відокремлено від функції оцінки ризиків, усунуто можливий вплив клієнта на спеціалістів другого рівня, які проводять аналіз кредитної пропозиції і приймають рішення щодо її реалізації.

ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ

Літерий напрям у регулятивній діяльності НБУ — це встановлення для банків економічних нормативів із метою обмеження кредитного ризику. Нормативи спонукають банки уникати концентрації кредитного ризику, диверсифікувати й оптимізувати кредитний портфель, проводити сек'юритизацію кредитів. Нормативи кредитного ризику встановлюються, як правило, у процентному відношенні до капіталу банку.

■ Норматив, що обмежує максимальний розмір ризику на одного позичальника. Своєчасу Національний банк знизв максимально допустиме значення цього показника з 40 до 25%, що відповідає рекомендаціям Базельського комітету з питань банківського нагляду.

■ Норматив, що обмежує великі кредитні ризики. Базельський комітет рекомендує обмежувати великі кредити. У деяких країнах встановлено також обмеження на сукупний розмір таких кредитів. Що ж до України, то Націо-

Захисту комерційних банків від кредитного ризику значною мірою сприяло б створення за участю НБУ та кредиторів спеціальної картотеки непорядних позичальників

нальний банк обмежує відносно великі кредити на рівні 8-кратного розміру капіталу банку (до речі, такий же норматив встановлено і Федеральним відомством із питань банківського нагляду Німеччини).

■ Нормативи, що регламентують ризик міжбанківських кредитів. Тісні зв'язки між фінансово-кредитними установами можуть привести і до негативних наслідків, оскільки неспроможність одного банку повернути отримані міжбанківські кредити може спричинитися до неплатоспроможності банків-контрагентів. Крім того, деякі банки значною мірою залежать від інших фінансово-кредитних установ як від джерел ресурсів. Якщо банки-контрагенти внаслідок неплатоспроможності припинять постачати ресурси, то і в залежності від них банків можуть виникнути проблеми з платоспроможністю.

■ Нормативи, що регламентують ви-

дачу кредитів інсайдерам.

Як свідчить світова банківська практика, з оцінкою ризику інсайдерських кредитів можуть виникати труднощі через суб'єктивізм підходів до визначення кредитоспроможності позичальників, унаслідок чого виникають проблеми з погашенням цих кредитів. Зважаючи на це, Базельський комітет рекомендує регулятивно-наглядовим органам вимагати, щоб кредити інсайдерам надавалися виключно на загальних, однакових для усіх клієнтів банку умовах, а погашення — пильно відстежувалося.

Регламентація кредитного ризику потребує від банків створення адекватної інформаційної системи, яка б давала змогу їх керівництву і регулятивно-наглядовим органам виявляти споріднених щодо комерційного банку позичальників, а також групи пов'язаних один із одним позичальників (наприклад, таких, що мають спільніх засновників, акціонерів тощо).

Наведені нормативи регламентують ризики кредитної діяльності. Okрім них, Національний банк установив для комерційних банків низку інших нормативів, у яких кредитні операції враховуються разом з іншими операціями. Це — норматив платоспроможності, норматив достатності капіталу, норматив загальної ліквідності, норматив співвідношення високоліквідних активів і робочих активів.

РЕЗЕРВУВАННЯ

Четвертий напрям регулятивно-наглядової діяльності пов'язаний із вимогами щодо створення банками обов'язкового резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Законопроектом “Про Національний банк України”, прийнятим Верховною Радою у першому читанні, передбачається, що саме центральний банк визначає розмір і порядок формування та використання резерву. Вперше у банківській практиці України Національний банк розробив Положення про порядок формування і розміри страхового фонду комерційних банків. Враховуючи міжнародні вимоги щодо формування резервів, а також ситуацію на внутрішньому кредитному ринку, НБУ постійно вносить у механізм формування і використання зазначеного резерву зміни, які стосуються джерел фінансування, методики класифікації кредитів, оцінки кредитного ризику, застави, механізму списання безнадійної заборгованості тощо.

Згідно з відповідним положенням

НБУ нині комерційні банки повинні формувати резерв на покриття стандартної заборгованості за кредитами і резерв на покриття нестандартної заборгованості. Рівень відрахувань у резерв на покриття стандартної заборгованості становить 2%, що фактично є ставкою ризику будь-якої кредитної операції, навіть найнадійнішої. Рівень відрахувань у резерв на покриття нестандартної заборгованості коливається від 5 до 100% і визначається ступенем ризику тієї чи іншої групи кредитів (кредити під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні).

У цілому політику Національного банку України щодо формування резерву на відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності можна охарактеризувати як послідовну, спрямовану на гнучкіше управління кредитним ризиком та підвищення стабільності банківської системи. Водночас слід зазначити, що фактично сформовані українськими банками резерви є значно меншими від розрахункової суми. Тому центральний банк протягом 1998 року жорсткіше контролював це питання, вживаючи відповідних заходів щодо фінансово-кредитних установ, які не сформували необхідних резервів.

НАГЛЯД ЗА ЕФЕКТИВНІСТЮ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ

П'ятій напрям — це відстеження ефективності управління кредитним ризиком шляхом нагляду за діяльністю банків. Національний банк України традиційно здійснює його двома методами: безвійзного нагляду і

вийзного інспектування банків.

Безвійзний нагляд — це дистанційний моніторинг діяльності окремих банків і банківської системи в цілому, який проводиться з метою мінімізації можливих негативних наслідків, зокрема кредитного ризику. Безвійзний нагляд дає змогу наглядовим органам до загострення ситуації або до проведення інспекційної перевірки на місці приймати рішення про застосування до банків певних заходів коригування. Він ґрунтуються на

Державне регулювання і саморегуляція банківської діяльності – взаємодоповнюючі компоненти ринкової економіки

аналізі фінансової звітності, яку комерційні банки регулярно подають НБУ. Це дає змогу постійно контролювати їх фінансовий стан, стежити за дотриманням ними економічних нормативів.

Національний банк України має значний досвід і досконалі технології збору, обробки й аналізу банківської інформації. Варто було б спрямувати ці можливості на захист комерційних банків від кредитного ризику, зокрема від непорядних позичальників. Ідеється про створення в НБУ спеціальної картотеки.

У деяких країнах банки отримують достовірну інформацію про клієнтів, користуючись послугами спеціальних фірм (кредитних бюро, агентств), які володіють даними про кредитоспроможність юридичних і фізичних осіб — отримувачів кредитів. Особливо цінними є відомості про потенційного позичальника, одержані від тих, хто раніше мав із ним ділові контакти. Передача

і використання банками інформації про кредитоспроможність клієнтів передбачає встановлення на законодавчому рівні певних норм, правил і принципів обміну інформацією.

Для повноцінного функціонування картотеки непорядних позичальників необхідно, щоб комерційні банки подавали Національному банку звіти про таких клієнтів. Безумовно, банки повинні мати право вільного доступу до цієї бази даних. Слід також урегулювати питання стосовно відповідальності за надану інформацію, а також за її приховування.

Ще більші можливості щодо визначення реальної якості банківських кредитів, ефективності управління кредитним ризиком, реального фінансового стану банку в цілому відкривають перед наглядовими органами, зокрема перед Національним банком, інспекційні перевірки. НБУ надано право рішуче реагувати на проблеми й недоліки, виявлені в кредитній діяльності банків, застосовуючи відповідні заходи, у тому числі примусового характеру. Оптимальним є варіант координації зусиль безвійзного нагляду та інспектування банків.

Державне регулювання кредитного ризику — невід'ємна складова розвинутої економіки. Досягнути його головної мети, тобто фінансової стабільності банківського сектора лише за допомогою ринкових механізмів неможливо — це засвідчує світовий досвід. Однак державне регулювання кредитного ризику не виключає саморегуляції банківського сектора за допомогою ринкових механізмів. Ці дві форми регулювання повинні органічно доповнювати одна одну.

Офіційна інформація /

Темпи зростання грошової маси у січні – березні 1999 р.

Агрегати грошової маси	01.01.1999 р.	01.02.1999 р.	01.03.1999 р.	01.04.1999 р.
Готівка. Гроші поза банками				
Грошова маса (M0), % до початку року	100.0	93.7	94.3	93.8
Кошти до запитання та на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті				
Грошова маса (M1), % до початку року	100.0	95.2	95.6	98.0
Строкові депозити та інші кошти в національній та іноземній валютах				
Грошова маса (M2), % до початку року	100.0	96.4	97.8	101.3
Цінні папери				
Грошова маса (M3), % до початку року	100.0	96.6	97.8	101.4

Матеріал підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

Офіційна інформація /

**Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України,
наданими комерційним банкам у 1999 р. та березні 1999 р.**

відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за березень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	46.9	52.0
У тому числі за:		
— аукціонними кредитами	—	—
— ломбардними кредитами	70.0	70.0
— операціями РЕПО	60.2	60.3
— іншими інструментами	36.7	40.0

**Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України
комерційних банків у 1999 р. та березні 1999 р.**

відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за березень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	100
У тому числі через:		
— кредитні аукціони	—	—
— ломбардне кредитування	7.9	13.6
— операції РЕПО	32.1	38.9
— інші механізми	60.0	47.5

**Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами
у національній валюті у березні 1999 р.***

відсотки річних

Показники	Березень 1999 р.
На міжбанківському ринку:	
за кредитами, наданими іншим банкам	74.8
за кредитами, отриманими від інших банків	73.3
за депозитами, розміщеними в інших банках	73.8
за депозитами, залученими від інших банків	67.8
На небанківському ринку:	
за кредитами	68.0
за депозитами	27.0

* За щоденною звітністю банків.

**Розміри діючої облікової ставки
Національного банку України у 1998–1999 pp.**

відсотки річних

Дата введення у дію	Розмір діючої облікової ставки НБУ
з 24.11.1997 р.	35
з 06.02.1998 р.	44
з 18.03.1998 р.	41
з 21.05.1998 р.	45
з 29.05.1998 р.	51
з 07.07.1998 р.	82
з 21.12.1998 р.	60
з 05.04.1999 р.	57

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

Пропозиції /

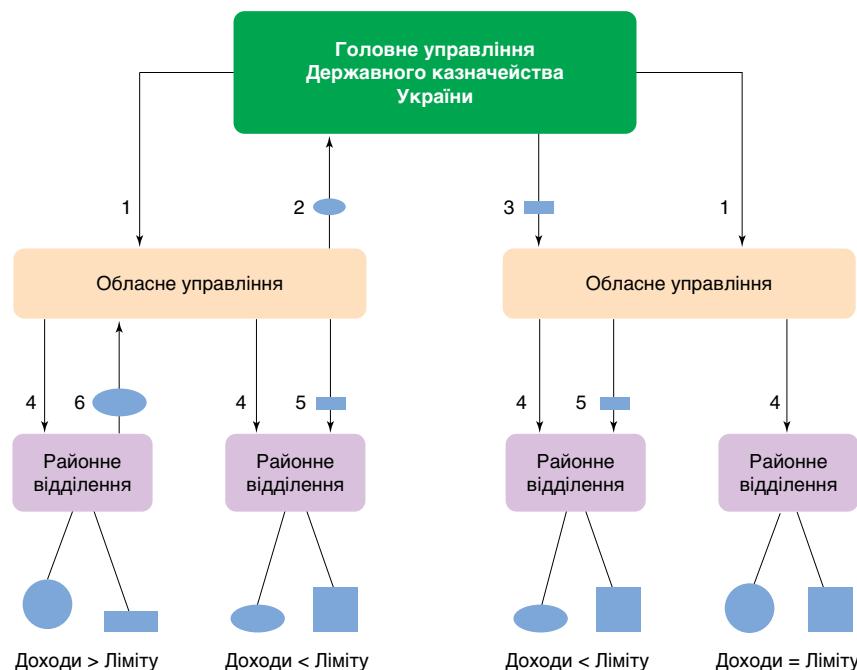
Нові аспекти в управлінні коштами державного бюджету України

Гостра нестача бюджетних коштів актуалізує проблеми пошуку додаткових джерел їх надходження, вибору оптимальної схеми управління ними. У статті запропоновано альтернативний варіант розрахунків для прискорення зарахування коштів до державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Задючою системою доходи державного бюджету, справлені на території району, перераховуються через установи уповноважених банків на рівень області, а потім акумулюються на

рахунках Головдержказначейства в ОПЕРУ НБУ. Як свідчить звітність банків, торік через рахунки банківської системи пройшло 22 305,3 млн. гривень доходів. Система видатків передбачає

Схема 1. Управління Державним казначейством України коштами державного бюджету

- 1 — доведення Головдержказначейством до обласних управліннь планів надходжень та лімітів витрачання коштів державного бюджету України в області;
- 2 — перерахування до Головдержказначейства сум перевищення фактичних надходжень над лімітами використання коштів на території області;
- 3 — перерахування від Головдержказначейства до області недостатньої до ліміту використання суми коштів (з урахуванням виконання плану за доходами державного бюджету);
- 4 — доведення обласним управлінням Держказначейства до районних відділень планів надходжень та лімітів витрачання коштів державного бюджету в районі;
- 5 — перерахування від обласного управління Держказначейства до районного рівня суми, якої не вистачає до ліміту використання (з урахуванням виконання плану за доходами державного бюджету по області);
- 6 — перерахування до обласного управління Держказначейства сум перевищення фактичних надходжень, спралежнених на території району, над лімітами використання коштів.

Районне відділення Держказначейства гарантує бюджетним організаціям оплату виконаних робіт і наданих послуг, перерахування заробітної плати на рахунки фізичних осіб у межах установленого ліміту в день надходження доходів чи наступного дня.

Валерій
Коломис

Заступник начальника управління — начальник відділу організації контролю за розрахунками бюджету та касового виконання держбюджету департаменту платіжних систем Національного банку України

зворотний рух коштів: столиця — область — район. Отже, йдуть нічим не виправдані зустрічні грошові потоки. Щоб упорядкувати цей рух, прискорити використання частини надходжень із району (області) та підвищити зацікавленість у максимально повному справлянні коштів до державного бюджету на місцях, доцільно скористатися схемою управління бюджетними коштами, якою лімітовано їх використання. За цією схемою органи Державного казначейства діють так.

На районному рівні:

- разом із органами Державної податкової служби затверджують план надходжень до державного бюджету з території району;

на підставі планових показників надходжень та розпису видатків погоджують із обласним управлінням ліміт використання доходів у межах їх загальної суми, що надійшла у районі;

якщо надходження перевищують ліміт їх використання, різницю перевираховують до області (операція виконується до закриття рахунків в установах банків);

розмежовують загальнодержавні податки, збори (обов'язкові платежі) між державним та місцевими бюджетами (операція виконується до закриття рахунків в установах банків).

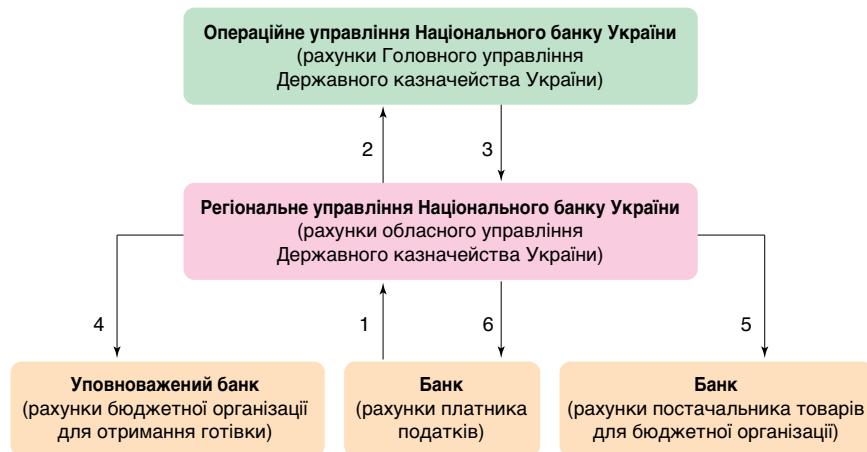
На обласному рівні:

разом із органами Державної податкової служби органи Державного казначейства затверджують план надходжень до державного бюджету з території області;

на підставі планових показників надходжень та розпису видатків погоджують із Головним управлінням Державного казначейства ліміт використання доходів у межах загальної суми, що надійшла в області;

зараховують районам недостатню до встановленого їм ліміту суму у межах ліміту області;

Схема 2. Модель касового виконання державного бюджету через банківську систему України

- 1 — перерахування сплачених клієнтами банку податків, зборів та інших обов'язкових платежів до державного бюджету України;
- 2 — перерахування доходів державного бюджету, зібраних на території області, з транзитних рахунків обласних управлінь Держказначейства на рахунки Головодержказначейства (здійснюється управлінням банку самостійно);
- 3 — перерахування коштів за видатками державного бюджету з рахунків Головодержказначейства на рахунки обласних управлінь Держказначейства;
- 4 — перерахування коштів бюджетної організації на виплату заробітної плати, прирівняніх до неї платежів та інших виплат готівкою;
- 5 — оплата управлінням Держказначейства витрат бюджетної організації за виконані для неї роботи, надані послуги, придбані матеріальні цінності шляхом перерахування коштів безпосередньо на рахунки суб'єктів господарювання;
- 6 — повернення платнику надлишково сплачених до державного бюджету України податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

● якщо надходження перевищують ліміт їх використання, різницю перераховують до Головного управління.

Головне управління:

● встановлює обласним управлінням ліміти використання доходів державного бюджету в межах планових надходжень на території відповідної області;

● коригує такі ліміти залежно від фактичного виконання державного бюджету України за доходами;

● контролює правильність застосування нормативів відрахувань від загальнодержавних податків, зборів (обов'язкових платежів) до державного бюджету в розрізі областей (див. схему 1).

Діючий механізм розмежування між бюджетами загальнодержавних податків, зборів (обов'язкових платежів) не забезпечує своєчасного зарахування органами Державного казначейства окремих надходжень до місцевих бюджетів

За діючою системою перерахунку доходів через установи уповноважених банків із району в область і до столиці та видатків у зворотному напрямі виникають нічим не віправдані зустрічні грошові потоки

(відповідно до чинного законодавства України до останніх належать обласні, міські, районні, районні у містах, селищні сільські бюджети) на рахунки

мостійне розмежування).

Відповідно до Положення про Державне казначейство, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 590 від 31.07.1995 р., органи Державного казначейства зобов'язані розподіляти між державним бюджетом та бюджетом області відрахування від загальнодержавних податків, зборів (обов'язкових платежів) за нормативами, затвердженими Верховною Радою України, а також перераховувати до місцевих бюджетів належні їм кошти через установи банків.

Як альтернативний варіант для прискорення зарахування коштів до державного та місцевих бюджетів пропонується відійти від практики розмежування коштів установами банків чи органами Міністерства фінансів і встановити порядок, за яким платники загальнодержавних податків, зборів (обов'язкових платежів) розраховуються окремо з державним та місцевими бюджетами за нормативами, встановленими згідно із чинним законодавством України. Відповідальність за такі розрахунки покладається на платника податків, контроль — на органи Державної податкової служби та Міністерства фінансів.

Меморандумом економічної політики на період із 1 липня 1998 р. по 30 червня 2001 р. передбачено переведення рахунків Державного казначейства з обліку коштів державного бюджету України від комерційних банків до установ Національного банку.

Щоб виконати накреслені заходи, НБУ та Державне казначейство України шукають оптимальні шляхи управління бюджетними коштами, розробляючи моделі касового виконання держбюджету.

Моделлю казначейсько-банківської системи виконання державного бюджету України (див. схему 2) передбачатиметься кілька основних моментів:

1. Податки, збори та інші обов'язкові платежі до державного бюджету платник вноситиме на рахунки обласного управління Державного казначейства, відкриті в регіональному управлінні НБУ за кодами бюджетної класифікації України та символами банку — на першому етапі, та на єдиний рахунок із обліку доходів — на другому. Складатимемо звітність за доходами держбюджету Державне казначейство.

2. Районні відділення Державного казначейства закриють рахунки з обліку доходів та видатків державного бюджету в установах банків і матимуть лише реєстраційні рахунки у своїх управліннях.

Районні та обласні органи Державно-

го казначейства обмінюватимуться інформацією щодо:

- зібраних на території району доходів за їх видами та платниками;
- сум коштів, які необхідно повернути платникам як надмірно сплачені податки, відшкодувати як податок на додану вартість;
- розмежування загальнодержавних податків, зборів (обов'язкових платежів) між державним бюджетом і бюджетом області та зарахування до обласного, міських і районних бюджетів належної їм за нормативами частини коштів;
- оплати витрат організацій району, які утримуються з державного бюджету, за отримані послуги, придбані товари, виконані для них роботи;
- наявності позабюджетних коштів (спеціальних, сум за дорученнями, депозитів та інших), записаних на відповідних реєстраційних рахунках та здійснених за рахунок таких коштів витрат;
- сум, перерахованих бюджетним організаціям району на виплату заробітної плати, прирівняних до неї платежів та інших виплат готівкою.

3. Обласні управління Державного казначейства:

- мають банківські рахунки з обліку доходів і видатків держбюджету та поза-

бюджетних коштів установ, які утримуються з державного бюджету;

- оплачують витрати бюджетних організацій шляхом перерахування коштів на рахунки суб'єктів господарювання (за надані ними послуги та виконані

У 1999 році рахунки Державного казначейства України з обліку коштів державного бюджету України повинні бути переведені від комерційних банків до установ Національного банку України

роботи) і бюджетних організацій — для отримання готівки;

- повертають надлишково сплачені податки та збори, відшкодовують податок на додану вартість;

- складають звітність за доходами державного бюджету;

- розмежовують загальнодержавні податки, збори (обов'язкові платежі) між державним бюджетом і бюджетом області та зараховують до обласного, міських і районних бюджетів належну їм за нормативами частину коштів.

4. Головне управління Державного казначейства:

- має банківські рахунки з обліку доходів і видатків державного бюджету та

позабюджетних коштів установ, які утримуються з державного бюджету;

- отримує від обласних управлінь щоденний звіт про доходи, інформацію про виконані платежі, обмінюється казначейськими платіжними документами;

- виконує інші операції, пов'язані з казначейською системою виконання державного бюджету.

Акумуляція коштів на рахунках, відкритих в установах Національного банку України, дасть змогу ефективніше управляти коштами, забезпечити їх хронільність, посилити контроль за надходженням, перерахуванням та використанням грошей, а встановлення лімітного використання на місцях сприятиме зростанню зацікавленості у збільшенні збору коштів на територіях адміністративних одиниць.

Заслуговує на увагу також запровадження порядку, за яким зарахування заробітної плати працівникам бюджетних організацій, переведених на казначейське виконання кошторисів доходів та видатків, здійснюватиметься Державним казначейством на банківські рахунки фізичних осіб у національній валюті.

Думка з приводу /

Симптом недуги – примусове регулювання черговості платежів

Нatalія
Лапко

Начальник відділу досліджень, розробки нових схем розрахунків та контролю за їх запровадженням відомства по питанням позабюджетних систем НБУ

Проблема взаємних неплатежів уже котрий рік залишається однією з найгостріших для української економіки. Звичайно, неплатежі мали місце і до реформ, але в умовах дефіцитної економіки вони не привертали до себе загальної уваги, оскільки усвалися централізовано – шляхом проведення взаємозаліків, надання кредитів та субсидій, перекладалися на плечі держави. Сьогодні ж неплатежі підприємств стали своєрідним лакмусовим папірем їх низької пристосованості до ринкових умов господарювання.

Взаємна заборгованість суб'єктів господарювання перевишила обсяг валового внутрішнього продукту (за попередніми даними, його величина – 103.9 млрд. грн.). Так, за минулій рік дебіторська заборгованість зросла майже на 40% і становить 107.9 млрд. грн., а кредиторська – на 42%, сягнувши 153.6 млрд. грн. Швидкими темпами збільшується кількість збиткових підприємств і тих, які функціонують за рахунок накопичення боргів. Не розраховуючись одне з одним, підприємства утворюють замкнуте коло неплатежів. Крім того, існує також значна заборгованість із виплати заробітної плати.

На подолання платіжної кризи спрямовано ряд заходів, зокрема, скорочено перелік випадків безспірного стягнення коштів із рахунків суб'єктів господарювання та прийнято Закон України “Про реструктуризацію податкової заборгованості платників податків за станом на 31

березня 1997 року”. Втім, справи відчутно не поліпшилися.

Слід зазначити, що з набуттям чинності законами “Про внесення змін до статті 24 Закону України “Про підприємства в Україні” та “Про внесення змін до Цивільного кодексу УРСР” підприємствам надано право самостійно встановлювати черговість і напрями списання коштів із власних рахунків, крім випадків, передбачених законами України. Однак на сьогодні залишаються чинними понад двадцять законів,

Із прийняттям Закону України “Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України з питань безспірного стягнення податків і неподаткових платежів” підприємства зможуть користуватися правом самостійно встановлювати черговість та напрями списання коштів із власних рахунків

згідно з якими без згоди підприємств із їхніх рахунків можна здійснювати безспірне стягнення (безакцептне списання) коштів. Така велика кількість цих законодавчих актів фактично позбавляє підприємства можливості розпоряджатися власними коштами. При цьому у разі недостатності коштів на рахунках підприємств установи банків ведуть облік розрахункових документів за такими платежами на окремому рахунку (№ 9803 "Розрахункові документи, не сплачені в строк через відсутність коштів у платника").

У 1998 році заборгованість, що обліковується в установах банків за платежами до бюджету, зборами до цільових фондів та безспірним стягненням коштів, мала третину підприємств України. За минулій рік заборгованість подвоїлася і на 1 січня 1999 року становила 46.3 млрд. грн. (за даними Державної податкової адміністрації України, за 10 місяців 1998 року несплата за податковими платежами збільшилась у 3.9 раза). Зауважимо, що у попередні роки, коли чинним законодавством передбачалося набагато більше випадків безспірного стягнення, не спостерігалося таких значних темпів приросту заборгованості за обов'язковими платежами (у 1997 році вона зросла лише на 17%).

Цей факт дає підставу категорично не погоджуватись із твердженням, що картотека неплатежів стала чи не єдиним дисциплінуючим фактором формування дохідної частини державного бюджету, Пенсійного та інших фондів.

Відколи існує картотека, підприємства, що значно заборгували, не можуть виплачувати заробітну плату та використовувати кошти на власні потреби. Відтак виникла необхідність у встановленні порядку (черговості) здійснення платежів з обов'язковим визначенням норми коштів на невідкладні потреби підприємства та виплату простроченої заробітної плати.

У заплутаному клубку цих суперечностей важко знайти основну нитку. Як-

що підприємства братимуть кошти на свої невідкладні потреби та виплату боргів працівникам, це призведе до невиконання дохідної частини державного бюджету, оскільки суб'єкти господарювання за наявності картотеки (рахунок № 9803) мають змогу розпоряджатися коштами у розмірі 65–75% від надходжень на поточний рахунок (15–20% — на невідкладні потреби та 50% — на виплату простроченої заробітної плати). А заборгованість перед бюджетом погашається з решти коштів, і підприємства навряд чи поспішатимуть сплачувати саме цей борг у першу чергу.

З другого боку, наявність картотеки неплатежів за безспірним стягненням, включаючи рішення судів та платежі до бюджету, у разі відсутності права витрачати частину надходжень на невідкладні потреби фактично блокуватиме нормальну діяльність підприємств.

Таким чином, для того, щоб підприємства могли сповна скористатися наданим їм статтею 24 Закону "Про підприємства в Україні" правом самостійно встановлювати черговість та напрями списання коштів із власних рахунків, необхідно якомога швидше прийняти Закон "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України з питань безспірного стягнення податків і неподаткових платежів". Проектом цього документа передбачено скасування картотеки і звільнення банків від обліку розрахункових документів клієнтів за податковими та іншими платежами, не сплаченими через відсутність коштів у платника. Із прийняттям цього закону відпаде й необхідність встановлення черговості платежів, а розрахункові документи в міру їх надходження виконуватимуться банками у межах наявних на рахунку платника коштів.

Скасування картотеки і примусово-го регулювання черговості платежів цілком відповідатиме чинному законодавству і насамперед статті 24 Закону "Про підприємства в Україні". □

Квартири й офіси

**Завершується будівництво
житлового комплексу
в зеленій зоні
Печерського району**

- Нові цегляні будинки
- Квартири поліпшеного планування
- Металопластикові вікна
- Броньовані двері
- Підвищена тепло- і звукоізоляція
- Додаткова система безпеки
- Підземні гаражі
- Зручна транспортна розв'язка

Площа квартир: від 42 м² до 212 м²
офісів: від 96 м² до 2000 м²

Фінансово-промислова
компанія "ДЕКА"
(044) 290-2470, 290-0589

Погляд на проблему /

Дефіцит бюджету: система показників та джерела фінансування

Хід трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні з початку 1992 року, свідчить, що розгляд такого показника стану економічної системи, як бюджетний дефіцит, потребує системного підходу. Його застосування при аналізі рівня дефіциту дає змогу виявити існуючі негаразди бюджетно-податкової політики, розробити реальні шляхи їх подолання, спропонувати форми і методи фінансування дефіциту державного і місцевих бюджетів.

РІВЕНЬ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ

Aналізуючи бюджетний дефіцит, використовують такі показники його рівня:

- ◆ процент від ВВП;
- ◆ процент від доходів бюджету;
- ◆ процент від видатків бюджету.

Дефіцит бюджету порівняно з ВВП.

Валовий внутрішній продукт (ВВП), який характеризує кінцеву вартість сукупних товарів та послуг у виробничій і невиробничій сферах, — універсальний показник розвитку економіки. Величина ВВП слугує базою для розробки державного бюджету, аналізу тенденцій економічного розвитку держави, оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Як випливає з таблиці "Економічні показники України", рівень дефіциту бюджету у процентах від ВВП має тенденцію до зниження — з 13.8 % у 1992 р. до 6.7 % у 1997 р. Однак це зумовлено не економічним розвитком (упорядовж даного періоду відбувся значний спад виробництва), а інфляційними процесами.

Бюджетні доходи і видатки. Доходи зведеного бюджету зросли з 12.3 млн. гривень у 1992 р. до 27148.6 млн. гривень у 1997 р., або у 2154.6 раза. Випереджаючого зростання доходів досягнуто за рахунок зменшення інвестицій і

пригнічення відтворювальних процесів у виробництві.

Видатки бюджету за період із 1992 по 1997 рік зросли у 1736.7 раза, а прибутки господарства України — лише у 454.3 раза. Зростання видатків перевищило зростання прибутків у 3.8 раза, зумовивши платіжну кризу, спад виробництва, збільшення заборгованості за виплатами заробітної плати і пенсій та посиливши соціальну напругу в суспільстві.

Усе це свідчить про відсутність чіткої виваженої політики щодо структурної пereбудови економіки.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ

Kредити Національного банку. З 1991 по 1995 рік єдиним джерелом покриття дефіциту бюджету були кредити Національного банку України. У 1995 р. поряд із кредитами НБУ (2942.8 млн. грн.) для покриття дефіциту стали залучати зовнішні (793.4 млн. грн.) і внутрішні (304.0 млн. грн.) запозичення, а з 1996 року акцент щодо погашення дефіциту перенесено на зовнішні та внутрішні джерела фінансування.

Залучення кредитів НБУ для погашення дефіциту бюджету не сприяє поліпшенню економічного становища, а лише посилює інфляційні процеси. Відхід від

Ірина
Д'яконова

Аспірант Української академії
банківської справи (м. Суми)

емісійного шляху фінансування дефіциту дав змогу значно зменшити інфляцію, успішно провести грошову реформу і запровадити національну валюту.

Налагодження механізмів фінансування дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх і внутрішніх запозичень, дослідження їх впливу на економіку дало змогу за короткий час — 1995—1997 рр. — дійти висновку, що визначення обсягу таких запозичень має ґрунтуватися на науковій основі. Зростання державного боргу країни без упровадження заходів щодо стабілізації економіки, розширення інвестиційної діяльності, розвитку відтворювальних процесів у виробництві призводить до ще більших економічних негараздів.

Зовнішні запозичення. У світовій практиці відомі приклади зростання зовнішнього боргу і в розвинутих країнах, і в країнах, що розвиваються. Однак зовнішній борг України збільшується надто швидкими темпами. Так, фінансування дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх запозичень зросло із 793.4 млн. у 1995 р. до 2250.0 млн. гривень у 1998 р., тобто більш як у 2.8 раза. Це одна з головних причин, що змусила у минулорічному державному бюджеті обмежити граничний розмір державних зовнішніх запозичень на погашення державного боргу та фінансування дефіциту державного бюджету сумаю 3079.1 млн. доларів США.

Внутрішні запозичення. Поряд із зовнішніми на фінансування дефіциту бюджету залишаються внутрішні запози-

Економічні показники України								
№ п/п	Показники	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1	Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	50.0	1483.0	12038.0	54516.0	31519.0	92484.0	100400.0
2	Доходи зведеного бюджету, млн. грн.	12.3	496.2	5231.0	20689.9	30218.7	27148.6	29760.0
3	Видатки зведеного бюджету, млн. грн.	19.2	572.5	6306.5	24302.8	34182.8	33345.0	33140.0
4	Дефіцит зведеного бюджету, млн. грн.	6.9	76.3	1075.5	3612.9	3964.1	6196.4	3380.7
5	У процентах від ВВП:							
	доходи	24.6	33.5	43.5	38.0	37.1	29.4	29.44
	видатки	38.4	38.6	52.4	44.6	41.9	36.1	32.7
	дефіцит	13.8	5.1	8.9	6.6	4.9	6.7	3.3
6	Дефіцит бюджету стосовно доходів, %	56.3	15.3	20.6	17.5	13.1	22.8	11.3

Джерело: Бюлетень Національного банку України. — 1998 р. — № 1. — С. 18 — 31.

Схема 1. Структура централізованих джерел фінансування дефіциту бюджету

чення за рахунок емісії та реалізації ОВДП. Випуск позик здійснюється у межах граничного обсягу внутрішнього державного боргу, який на 1998 р. визначено у сумі 16961.0 млн. гривень. Сюди входять: граничний розмір боргу за станом на 01.01.1998 р. — 14150.7 млн., приріст заборгованості за внутрішніми позиками — 2112.7 млн. та приріст заборгованості за несписаними кредитами Національного банку — 697.6 млн. гривень.

I зовнішні, i внутрішні позики в основному спрямовуються не на інвестиції i розбудову економіки, а на вирішення питань сьогодення та покриття дефіциту бюджету. Необхідно усвідомити: бюджет має формуватися не залежно від потреб, а залежно від можливостей мобілізації фінансових ресурсів, що вимагає жорсткого обмеження видатків.

Бюджетно-податкова політика. Як свідчить світовий досвід, бюджетно-податкова політика більшості розвинутих країн та країн із перехідною економікою недостатньо орієнтована на перспективу. Практика прийняття завищеної для умов, що склалися, дефіциту бюджету згодом призводить до того, що державний борг та витрати на його обслуговування стають надто високими. Отже, виникає необхідність суттєво змінити параметри бюджетно-податкової політики.

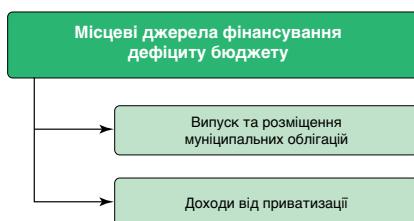
Існує тісний зв'язок між бюджетно-податковою політикою і політикою економічного зростання, який часто не враховують при визначенні розмірів поточного бюджетного дефіциту та способів його фінансування. Проведення стабілізаційної політики потребує адекватного регулювання бюджету і, відповідно, визначення розмірів та способів покриття бюджетного дефіциту й погашення державного боргу. Хронічний бюджетний дефіцит неухильно веде до зростання розміру державного боргу, обмежуючи можливості уряду щодо проведення стабілізаційної політики. Це своєрідна бомба сповільненої дії, яка рано чи пізно вибухне, руйнуючи еко-

номічну систему. Обсяг виплат відсотків за державним боргом може становити значну частку загального дефіциту; подіlenій на величину ВВП, він визначає нижню межу ставки податку, обмежуючи гнучкість фіiscalної політики.

Актуальним є питання вибору способів і стратегії фінансування дефіциту зведеного й державного бюджету та скорочення державного боргу.

Централізовані та місцеві джерела фінансування. Дехто з науковців стверджує, що фінансувати дефіцит бюджету уряд має трьома шляхами: за рахунок зовнішніх позик, банківських кредитів та шляхом залучення коштів на ринку цінних паперів¹. На нашу думку, фінансування дефіциту бюджету здійснюється

Схема 2. Структура місцевих джерел фінансування дефіциту бюджету

за рахунок централізованих (державних) та місцевих (регіональних, обласних, міських) джерел використання залучених коштів (див. схеми 1, 2).

Поряд із джерелами покриття дефіциту бюджету визначаються і напрями

політика стосовно регіонів призводить до невиконання дохідної частини бюджету і зростання його дефіциту.

Так, у структурі доходів зведеного бюджету на 1998 р. найбільшу питому вагу мав податок на додану вартість — 7.6 млрд. гривень, або 28% від загальної суми надходжень. Однак відрахування у бюджети областей діючими нормативами не передбачені. Схожа ситуація і з акцизними зборами: частина відрахувань може надходити до місцевих бюджетів лише за умови перевиконання статей державного бюджету. Все це не стимулює зацікавленість областей; примусовими ж діями податкової адміністрації та податкової міліції проблему стягнення заборгованості за платежами до бюджету не вирішили.

Не менш важливим питанням залишається і затвердження у державному бюджеті дотацій — до республіканського (Автономної Республіки Крим), п'яти обласних та міського (міста Севастополя) бюджетів у сумі 2502.2 млн. гривень. Зазначені бюджети стали дефіцитними після того, як податок на додану вартість перестав бути регулюючим джерелом надходжень доходів для бюджетів усіх рівнів. Це також не стимулює виконання бюджету і збільшує його дефіцит. Розробка стратегії щодо скорочення дотацій має спиратися на системний підхід (див. схему 3).

Економічне відродження. Для забезпечення економічного розвитку областей

Схема 3. Стратегія скорочення дотацій до бюджетів областей

використання залучених коштів. Це потребує розробки відповідної програми розподілу коштів на покриття дефіциту зведеного і державного бюджетів на центральному та регіональному рівнях, чому має передувати грунтовний аналіз стану справ на макро- й мікрорівні.

Регіональна політика. Бюджет — ефективний інструмент регулювання темпів економічного розвитку держави та окремих її регіонів, тому слід відповідально ставитися до розробки та обґрунтування тактики і стратегії державної політики формування бюджетів усіх ланок бюджетної системи. Невиважена

і держави в цілому поряд із заходами щодо стабілізації економіки необхідно:

- ◆ підвищити відповідальність місцевих органів влади й управління за виконання показників надходження доходів і ліквідацію недоїмки;

- ◆ встановити відрахування від податку на додану вартість та акцизного збору до доходів місцевих бюджетів як регулюючі доходи;

- ◆ послідовно зменшувати суми дотацій областям, які не забезпечують доходів бюджету на своїй території.

Реалізація вказаних заходів повинна забезпечити відновлення і розвиток виробництва регіонів, а відтак і поступальний розвиток економіки, сприяти удо- сконаленню бюджетного процесу.

¹ Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Реальний сектор економіки та грошово-кредитна система в макроекономічному моделюванні — К.: Інститут економіки НАН України, 1997. — С. 54—57.

Рубрику веде юридичний департамент НБУ /

Відкриття банківських рахунків

Згідно зі статтею 2 розділу II “Прикінцеві положення” Закону України від 16.12.1997 р. “Про внесення до деяких законів України змін щодо відкриття банківських рахунків” юридичним та фізичним особам — суб’єктам підприємницької діяльності до 1 січня 1999 року було дозволено відкривати розрахункові (поточні) рахунки не більш як у двох установах банків. Нині це обмеження скасовано: із 04.01.1999 р. набула чинності Інструкція НБУ про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валютах, затверджена постановою Правління НБУ № 527 від 18.12.1998 р. та зареєстрована Міністерством юстиції України 24.12.1998 р. за № 819/3259, за якою юридичні і фізичні особи — суб’єкти підприємницької діяльності мають право відкривати необмежену кількість рахунків з своїм вибором і за згодою банків. Усі банківські установи зобов’язані протягом трьох робочих днів із дня відкриття або закриття рахунку повідомляти про це податкові органи за місцем реєстрації зазначених суб’єктів підприємницької діяльності.

Скасовано також обмеження щодо кількості рахунків для представництв юридичних осіб-нерезидентів (рахунки типу “Н” і “П”), проте кожне з них зобов’язане отримати індивідуальну ліцензію регіональних управлінь Національного банку України на відкриття відповідного рахунку. На відміну від чинної раніше вимоги щодо надання нотаріально завіреної копії ліцензії на відкриття рахунку типу “Н” чи “П” нині необхідно подати оригінал ліцензії. Водночас із переліку документів, необхідних для відкриття зазначених рахунків представництвам юридичних осіб-нерезидентів, вилучено вимогу про необхідність надання нотаріально завіреної копії легалізованого статуту (положення) або виписки зі статуту (положення) юридичної особи, яка засновує представництво в Україні.

Клієнти банку можуть відкривати лише один рахунок для формування статутного фонду господарського товариства і один рахунок (в іноземній та/або національній валютах) за кожною угодою про спільну діяльність без

створення юридичної особи. Особливо актуальними є ці зміни щодо рахунків, відкритих нерезидентам — юридичним особам для інвестування, оскільки при інвестуванні зазначена юридична особа не здійснює на території України своєї статутної діяльності. Процедура відкриття рахунків для інвестування значно спростилася.

Інструкцією визначено також порядок та умови відкриття рахунків виборчих фондів (політичних партій, виборчих блоків партій та кандидатів у депутати). До її введення в дію установи банків відкривали зазначені рахунки, керуючись Законом України “Про вибори народних депутатів України”.

Сьогодні актуальним є питання врегулювання порядку зміни основного рахунку суб’єкта підприємницької діяльності на додатковий у разі наявності в нього податкової заборгованості. При зміні основного рахунку суб’єкт підприємницької діяльності, який має податкову заборгованість, зобов’язаний надати в установу банку, де обліковується картотека заборгованості, письмову згоду податкового органу за місцем його реєстрації як платника податків та письмову згоду установи банку, в якому відкривається основний рахунок, на переведення картотеки заборгованості.

Оскільки чинним законодавством передбачено обов’язкове надання фізичним особам ідентифікаційного номера, рахунки відкриваються лише за наявності ідентифікаційного номера, підтвердженої відповідною довідкою податкового органу.

Внесено уточнення щодо порядку закриття рахунків суб’єктів підприємницької діяльності, стосовно яких є рішення податкових, судових, правоохоронних та інших державних органів про тимчасове припинення операцій на цих рахунках: такі рахунки не закриваються до отримання повідомлення відповідного органу про скасування зазначеного рішення.

Зважаючи на численні запити комерційних банків щодо порядку застосування окремих положень Інструкції про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валютах, Національний банк України надає ряд роз’яснень.

Ірина Романова

Провідний юрисконсульт
юридичного департаменту
Національного банку України

Який порядок виконання установами банків вимог пункту 5 постанови Правління НБУ № 527 від 18.12.1998 р. щодо приведення справ з юридичного оформлення рахунку у відповідність із вимогами Інструкції?

Зазначена вимога стосується випадків, пов’язаних із переоформленням установчих та реєстраційних документів. Йдеться про зміни, які установи банків повинні були вносити у разі переоформлення та внесення змін до установчих і реєстраційних документів у процесі роботи з клієнтами. Відповідно до п. 8.1 Інструкції у разі переоформлення рахунку, викликаного реорганізацією підприємства (злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділення), повинні бути внесені зміни до реєстраційних та установчих документів.

У випадку перереєстрації суб’єкта підприємницької діяльності, викликаної змінами назви, організаційно-правової форми, форми власності, власник рахунку зобов’язаний подати до установи банку заяву, нову копію свідоцтва про державну реєстрацію та зміни до установчих документів, завірені в установленому порядку відповідно до чинного законодавства, а також подати всі необхідні для відкриття документи.

Чи повинні установи банків вимагати від своїх клієнтів, які раніше відкрили рахунки, нові заяви на відкриття рахунку, нову копію свідоцтва, нові картки зі зразками підписів осіб і відбитком печатки, копію документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік, довідку про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України?

У зв’язку з уведенням нових форм додатків до Інструкції переоформляти заяви і картки зі зразками підписів та

відбитком печатки не потрібно. Вимоги щодо надання нової копії свідоцтва про реєстрацію поширяються на тих клієнтів, які змінили своє місце знаходження, і до оригіналу свідоцтва про державну реєстрацію внесені відповідні зміни. Оскільки таке свідоцтво є одним із основних документів, необхідних для відкриття рахунків в установах банків, воно має відповідати вимогам чинного законодавства.

Відповідно до статті 16 Закону України "Про банки і банківську діяльність" НБУ видає нормативні акти з питань, що входять до його повноважень, які є обов'язковими для всіх юридичних і фізичних осіб.

Проте оскільки нормативні акти НБУ не можуть суперечити законодавству України і не мають зворотної сили, банк не вправі вимагати від клієнтів надання документів, що згідно з раніше чинним нормативним актом (Інструкцією № 3) не вимагалися на момент відкриття рахунку.

Чи зобов'язані установи банків приводити справи з юридичного оформлення закритих рахунків клієнтів у відповідність із вимогами Інструкції?

Поточні рахунки клієнтів, закриті на підставі вимог пункту 8.3 Інструкції про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валютах, не підлягають приведенню у відповідність із вимогами Інструкції. Вимоги щодо приведення у відповідність юридичних справ клієнтів стосуються раніше оформленіх юридичних справ, щодо діючих (не закритих в установленому порядку) рахунків, які в даний час уже не відповідають вимогам чинного законодавства та Інструкції.

Чи обов'язково закривати старий рахунок та відкривати новий у випадках перереєстрації суб'єкта підприємницької діяльності в органах державної влади? Зокрема, чи є підставою для цього перереєстрація суб'єкта підприємницької діяльності у зв'язку зі зміною назви, організаційно-правової форми, форми власності тощо?

Відповідно до останнього абзацу пункту 2.1.3 Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 566 від 30.12.1998 р. та зареєстрованого Міністерством юстиції України 01.02.1999 р.

за № 56/3349, номери закритих рахунків не можуть бути присвоєні новим клієнтам банку. Оскільки в результаті зміни, наприклад, назви, здійснюється перереєстрація, тобто з державного реєстру вилучається суб'єкт підприємницької діяльності зі старою назвою і реєструється новий суб'єкт підприємницької діяльності, про що свідчить нове реєстраційне свідоцтво. Отже, у всіх випадках перереєстрації необхідно закривати старий рахунок та відкривати новий.

Чи можуть субрахунки, відкриті відповідно до пункту 2.1.3 чинної раніше Інструкції № 3, функціонувати як поточні рахунки без спеціального переоформлення?

Оскільки відповідно до пункту 2 постанови Правління НБУ № 527 від 18.12.1998 р. Інструкція № 3 втратила чинність і згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, затвердженим постановою Правління Національного банку України № 388 від 21.11.1997 р., зі змінами і доповненнями, затвердженими постановою Правління Національного банку України № 520 від 16.12.1998 р.), відкриття субрахунків не передбачено, установам банків слід переоформляти на поточні рахунки субрахунки (у разі їх наявності), відкриті на підставі чинної раніше Інструкції № 3, затвердженої постановою Правління № 121 від 27.05.1996 р.

Чи повинні установи банків відповідно до пункту 5 постанови Правління НБУ № 527 від 18.12.1998 р. вимагати щодо відкритих раніше рахунків копії сторінок із паспортів осіб, які давали документи на відкриття рахунку?

Вимоги пункту 1.9 Інструкції щодо зберігання в юридичній справі копії сторінок із паспорта поширяються на справи з юридичного оформлення рахунків, відкриті після 12.11.1998 року.

Чи зобов'язані установи банків у разі додаткового надання клієнтом документів до юридичної справи перевіряти повноваження особи, яка їх подає, та робити копії перших чотирьох сторінок її паспорта?

Це питання врегульоване пунктом 1.9 Інструкції, яким передбачено, що документи **на відкриття, переоформлення** банківських рахунків суб'єктів під-

приємницької діяльності подають у банк особисто його керівник чи головний бухгалтер.

При переоформленні повторно знімати копії сторінок паспорта керівника чи головного бухгалтера, якщо ці копії вже є у справі з юридичного оформлення рахунку, не потрібно.

Чи можуть установи банків відкривати рахунки підприємствами, якщо документи на відкриття рахунку подає особа — громадянин України із паспортом старого зразка?

Постановою Кабінету Міністрів України № 1086 від 31.12.1993 р. "Про першочергові заходи щодо забезпечення видачі паспортів громадянину України" (ЗП України, 1994 р., № 5, стаття 114) зі змінами і доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 888 від 02.08.1996 р. та № 900 від 21.08.1997 р., передбачено, що паспорти старого зразка, до яких органами внутрішніх справ у встановленому порядку внесено напис "Україна", чинні до їх обміну на паспорти громадян України і є підставою для відкриття банківських рахунків.

Чи повинен банк припинити розрахунково-касове обслуговування клієнта, якщо його юридична справа недооформлена, оскільки клієнт відмовився надати банку документи, які раніше не були передбачені Інструкцією про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валютах?

Відповідно до статті 16 Закону України "Про банки і банківську діяльність" Національний банк України видає нормативні акти з питань, які входять до його повноважень. Ці документи є обов'язковими для всіх юридичних і фізичних осіб.

Невиконання вимог нормативного акта НБУ є підставою для розірвання договору на розрахунково-касове обслуговування у судовому порядку.

Чи мають право установи банків закрити недіючі поточні рахунки клієнтів, залишки коштів за якими обліковуються на об'єднаному рахунку № 2903?

У зв'язку з переходом із 01.01.1998 р. вітчизняної банківської системи на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і звітності департамент бухгалтерського обліку дав таке роз'яснення

(лист НБУ № 12-211/25 від 08.01.1998 р.), що установи банків обліковують на об'єднаному рахунку № 2903 рахунки клієнтів, за якими не здійснювалися операції протягом року і більше із дня проведення останньої операції. За наявності залишків коштів клієнта, перенесених на об'єднаний рахунок № 2903, це не вважається юридичним закриттям рахунку. Такі рахунки можна закрити лише після скасування у встановленому законодавством порядку договору на розрахунково-касове обслуговування з клієнтом. Відповідно до статті 162 Цивільного кодексу України одностороння відмова від виконання зобов'язань за договором не допускається, тому установи банків мають право закривати рахунки на умовах, визначених договорами, або ж за рішенням суду.

Чи можна закрити поточний рахунок клієнта на підставі, передбачений договором про розрахунково-касове обслуговування (відсутність операцій за рахунком) в той час, коли за розпорядженням органів ДПА припинено операції на рахунку?

У пункті 8.6 Інструкції зазначено, що у разі тимчасового припинення операцій на рахунках такі рахунки не закриваються до отримання повідомлення відповідного органу про скасування рішення щодо припинення операцій.

Чи правомірне використання термінів "основний" та "додатковий поточний рахунок в іноземній валюті"?

Згідно зі статтею 4 розділу II Прикінцевих положень Закону України № 725/97-ВР від 16.12.1997 р. "Про внесення до деяких законів України змін щодо відкриття банківських рахунків" **основним вважається рахунок у національній валюті**, який призначається для обліку заборгованості, що списується в безспірному порядку. Тому всі валютні рахунки клієнтів є додатковими рахунками відносно основного.

Чи повинна профспілкова організація, відкриваючи рахунок, надавати документ, який засвідчує взяття на податковий облік?

Пункт 2.2.5 Інструкції не містить вимог щодо пред'явлення профспілковими організаціями при відкритті рахунку в установі банку документа про взяття на податковий облік.

Що є підставою для надання установовою банку документа, який засвідчує сплату власником внеску до статутного фонду? Чи надають банки довідку у разі внесення частки статутного фонду у негрошовій формі?

Відповідно до підпункту "г" пункту 3 Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 740 від 25.05.1998 р., для державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності — юридичної особи власник (власники), уповноважений ним (ними) орган чи особа (заявник) осібисто або поштою (рекомендованим листом) подають до органу державної реєстрації документ, який засвідчує сплату власником (власниками) внеску до статутного фонду суб'єкта підприємницької діяльності в розмірі, передбаченому законом.

Згідно зі статтею 52 Закону України "Про господарські товариства" до моменту реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю кожен із його учасників зобов'язаний сплатити не менше 30 відсотків від зазначеного в установчих документах вкладу, що підтверджується документами, видачими банківською установою.

Враховуючи, що відповідно до пункту 2.2.13 Інструкції про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті для зарахування коштів, які вносяться для формування статутного фонду господарського товариства, банки відкривають цим товариствам рахунки.

Довідки, надані банками, можуть містити лише інформацію щодо розміру грошових внесків.

Чи обов'язково повідомляти податкові органи про відкриття в установі банку кредитних та розподільчих рахунків клієнтів?

Відповідно до пункту 1.6 Інструкції це слід зробити у разі відкриття (закриття) або зміни номерів усіх видів рахунків (крім рахунків фізичних осіб та офіційних представництв), **передбачених цією Інструкцією**. Кредитні та розподільчі рахунки є балансовими обліковими рахунками банку, тому повідомлення про їх відкриття податковим органам **не насилається**.

У якій установі банку відкривається поточний рахунок за спеціальним режимом використання: за місцем відкриття основного поточного рахунку, за місцем відкриття додаткового поточного рахунку, в обох установах?

Відповідно до останнього абзаца пункту 2.1.1 Інструкції про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті рахунок за спеціальним режимом використання належить до поточних рахунків, тому згідно зі статтею 31 Закону України "Про банки і банківську діяльність" клієнт може відкривати його за власним вибором та за згодою банку.

Чи має право банк застосовувати довільну форму картки зі зразками підписів для відкриття поточного рахунку фізичній особі, якщо ці підписи засвідчено уповноваженим працівником банку?

Так, дотримуючись вимог чинного законодавства щодо засвідчення.

50-мільйонна Україна не має підручника з хірургії державною мовою.

Протягом останніх тридцяти років
доктор медицини Ярослав К. Туркало (США)
готує до видання

"КУРС ОПЕРАТИВНОЇ ХІРУРГІЇ"

— підручник із хірургії українською та англійською мовами, призначений для студентів, лікарів та хірургів, у якому будуть висвітлені історія хірургії, повний курс теорії та атлас хірургічної техніки.

Праця складатиметься зі 100 розділів, її обсяг становитиме близько 5 000 сторінок, або 10 томів. Це буде перша така праця в українській медичній науці в галузі хірургії.

Автор шукає людей доброї волі, відданих своїй Батьківщині, для фінансової підтримки.

Прізвища всіх, хто братиме участь у виданні, будуть подані в цій праці із висловленням широї подяки.

Працю автор подарує в 2000-му році незалежній Україні.

**Yaroslav K. Turkalo, M.D.
University Towers
100 York Street
New Haven, CT 06511
U.S.A.**

Пропозиції практиків /

Ольга
Спіркіна

Начальник планово-економічного
відділу Дніпропетровської
обласної дирекції АППБ "Аval"

Євген
Полулях

Економіст планово-економічного
відділу Дніпропетровської
обласної дирекції АППБ "Аval"

Оцінка ефективності структурних підрозділів банку

Одним із найважливіших чинників підвищення ефективності роботи банку є політика стимулювання та заохочення працівників до кращого виконання їхніх обов'язків. Службовці повинні розуміти, що саме вони безпосередньо впливають на діяльність свого структурного підрозділу та банку в цілому. Отже, щоб проаналізувати ефективність підрозділів, рахунки аналітичного обліку об'єднують в умовний баланс кожного підрозділу з прив'язкою відповідних рахунків доходів та витрат. Таким чином вдається досягти наочності та переконливості висновків щодо результатів роботи.

Місяць — оптимальний строк дослідження. Коротші періоди розглядають не доцільно, адже процентні доходи та витрати нараховуються лише раз на місяць. Довші — незручно, бо за квартал чи півріччя у структурі активів та пасивів можутьстатися значні зміни, при- міром, зміниться рівень процентних ставок. За таких обставин, хоч усе це й позначиться на середніх значеннях активів і пасивів, на процентних доходах та витратах, наочність буде втрачено. З'ясувати вплив об'єктивних (zmіна курсу валюти, процентних ставок) і суб'єктивних (неefективне використання ресурсів) факторів буде дуже важко.

Отже, коректні висновки можна зробити лише за умови, що дослідження спирається на середньомісячні значення активів та пасивів.

Розглянемо методику аналізу діяльності підрозділів банку детальніше.

1. Розподіляючи рахунки доходів і витрат за підрозділами банку, ми вихо-

дили з таких міркувань.

Розподілити процентні та комісійні доходи і витрати, а також результати торговельних операцій за певними підрозділами нескладно, бо різні підрозділи не повинні мати спільного аналітичного рахунку доходів або витрат.

Відрахування у резерви або зменшення резервів також легко віднести до від-

Об'єднавши в умовний баланс кожного підрозділу рахунки аналітичного обліку (за відповідними рахунками доходів та витрат), можна досягти наочності та переконливості висновків щодо ефективності його роботи

повідніх підрозділів (насамперед кредитного, фондового). Результат перевірки валюти стосуватиметься підрозділу, який управляє ресурсами банку та валютною позицією.

Але решту доходів та витрат (непредбачені, банківські й небанківські, податок на прибуток) можна віднести до того чи іншого підрозділу лише умовно. Є такі категорії витрат, які просто неможливо розглядати стосовно певного підрозділу (наприклад, орендні платежі, плата за охорону, спонсорська допомога). Ряд інших витрат (відрядження, маркетинг і реклама, амортизація, поштово-телефонні розрахунки) точно розподіляють між підрозділами. Але це копітка й часом невідправдана робота, оскільки інформація щодо цих витрат потребує штучної обробки, а питома вага їх у сумарному заліку незначна.

Найраціональнішим розв'язком цієї

проблеми був би розподіл таких витрат пропорційно до кількості працівників кожного підрозділу. Це виправдано з огляду на те, що на різні підрозділи припадають приблизно однакові суми витрат і більша їх частка (амортизація і утримання основних засобів, господарські витрати та зв'язок) прямо пов'язана з кількістю працюючих: кожен службовець користується комп'ютерною технікою, засобами зв'язку, меблями, всім треба створити оптимальні умови для роботи.

Витрати на охорону та оренду також доцільно розподіляти між підрозділами пропорційно, оскільки численніший штат, за логікою, займає більшу площину. А плата за охорону й оренду обчислюється саме за площею приміщення. Якщо підрозділи розташовані в різних будинках, то плата за оренду та охорону може бути різною, але й у такому разі середні витрати, розраховані пропорційно до кількості працівників, дають уявлення щодо цих витрат у підрозділах.

У наших розрахунках ми згідно з кількістю працівників розподіляємо лише витрати, безпосередньо пов'язані із забезпеченням роботи підрозділів, а саме:

- господарські витрати, охорона, зв'язок (рахунки 7430—7442),
- утримання основних засобів (рахунки 7420, 7421),
- амортизація (рахунок 7423),
- оренда (рахунок 7395).

До перелічених витрат також додається заробітна плата з відрахуваннями по кожному підрозділу.

Аналіз ефективності підрозділів умовного банку									
Гранична ставка за гривневими ресурсами — 50%				Гранична ставка за валютними ресурсами — 21%					
Кредитний підрозділ Процентні доходи та витрати підрозділу									
Актив				Пасив					
Стаття	Середні залишки	Дохідність, % річних	Доходи, тис. грн.	Стаття	Середні залишки	Процент річних	Витрати, тис. грн.		
Позики у гривнях	10000	84.00	700	Вилучення у гривнях	10000	50	417		
Позики у валюті	4000	30.00	100	Вилучення у валюті	4000	21	70		
Усього процентних доходів	800.00		Усього процентних витрат			486.67			
					Частка загальнобанківських витрат і фонд оплати праці (з відрахуваннями)				
					21				
					Формування резерву за позиками				
Усього доходів	800.00		Усього витрат			658			
Результат підрозділу	142								
Ресурсний підрозділ Процентні доходи та витрати підрозділу									
Коррахунки у гривнях	7000			МБК у гривнях	3716	48.44	150		
Коррахунки у валюті	3000			МБК у валюті	3000	16.00	40		
Каса у гривнях	800			Депозити юридичних осіб у гривнях	2000	42.00	70		
Каса у валюті	900			Депозити юридичних осіб у валюті	1000	12.00	10		
МБК у гривнях	2000	42.00	70	Векселі емітовані	1000	24.00	20		
МБК у валюті	2800	17.14	40	Кредитори у гривнях	776				
ОВДП	8000	52.50	350	Кредитори у валюті	47				
Векселі	2500	72.00	150	Позиція у гривнях	1418				
Дебітори у гривнях	1400			Позиція у валюті	-1418				
Дебітори у валюті	200			Фонд резервування к/р	6377				
Залучення у гривнях	-6413	50	-267						
Залучення у валюті	-4271	21	-75						
Усього процентних доходів	268.06		Усього процентних витрат			290.00			
Комісійні доходи	45		Комісії за обмінними операціями			15			
Результат торговельних операцій	4		Держмито за цінними паперами			2			
Результат переоцінки валюти	50		Формування резерву цінних паперів			0			
					Частка загальнобанківських витрат і фонд оплати праці (з відрахуваннями)				
					19				
Усього доходів	367.06		Усього витрат			326.00			
Результат підрозділу	41								
Підрозділ із питань роботи з населенням Процентні доходи та витрати підрозділу									
Готівка в обмінних пунктах у гривнях	200			Внески до запитання у гривнях	3000	12.00	30		
Готівка в обмінних пунктах у валюті	150			Внески до запитання у валюті	2000	7.20	12		
Дебітори у гривнях				Строкові депозити у гривнях	2000	42.00	70		
Дебітори у валюті	50			Строкові депозити у валюті	5000	18.00	75		
Фонд резервування к/р	1980			Кредитори у гривнях					
Залучення у гривнях	2820	50	118						
Залучення у валюті	6800	21	119						
Усього процентних доходів	236.50		Усього процентних витрат			187.00			
					Комісійні витрати				
					2.0				
Результат від торгівлі готівкою валуютою	30		Частка загальнобанківських витрат і фонд оплати праці (з відрахуваннями)			69.0			
Усього доходів	266.50		Усього витрат			258.00			
Результат підрозділу	9								

Підрозділ електронних розрахунків Процентні доходи та витрати підрозділу						
Актив			Пасив			
Готівка у банкоматах у гривнях	100		Zалишки на рахунках клієнтів у гривнях	200		
Позики у гривнях	10	48.00	0.4	Залишки на рахунках клієнтів у валюті	1000	
Позики у валюті	30	20.00	0.5	Кредитори у гривнях	700	
Дебітори у гривнях			Kредитори у валюті	50		
Дебітори у валюті	239					
Фонд резервування к/р	322					
Залучення у гривнях	468	50	20			
Залучення у валюті	781	21	14			
Усього процентних доходів		34.08	Усього процентних витрат		0.00	
Непроцентні доходи		8	Непроцентні витрати		4.0	
			Частка загальнобанківських витрат і фонд оплати праці (з відрахуваннями)		16.0	
Усього доходів		42.08	Усього витрат		20.00	
Результат підрозділу		22				
Відділення № 1						
Фонд резервування к/р	132		Zалишки на рахунках клієнтів у гривнях	800	15.00	10
Залучення у гривнях	668	50	28	Частка загальнобанківських витрат і фонд оплати праці (з відрахуваннями)		12.0
Усього доходів		27.83	Усього витрат		22.00	
Результат підрозділу	6					
Відділення № 2						
Фонд резервування к/р	33		Zалишки на рахунках клієнтів у гривнях	200	18.00	3
Залучення у гривнях	167	50	7	Частка загальнобанківських витрат і фонд оплати праці (з відрахуваннями)		7.0
Усього доходів		6.96	Усього витрат		10.00	
Результат підрозділу	-3					
Загальнобанківські доходи та витрати						
Фонд резервування к/р	3911		Zалишки на рахунках клієнтів у гривнях	15000	12.00	150
Дебітори у гривнях	900		Zалишки на рахунках клієнтів у валюті	500		
Дебітори у валюті	10		Кредитори у гривнях	100		
Основні засоби та інше	6000		Кредитори у валюті	200		
			Капітал	8000		
Залучення у гривнях	12290	50	512			
Залучення у валюті	690	21	12			
			Загальнобанківські витрати	300		
РКО та інші доходи		100.0	Частка загальнобанківських витрат і фонд оплати праці (з відрахуваннями)		114.0	
Усього доходів		624.14	Усього витрат		564.00	
Результат підрозділу	60					
Усього залучень		14000	Усього вилучень	14000		
у т.ч. у гривнях		10000	у т.ч. у гривнях	10000		
у т.ч. у валюті		4000	у т.ч. у валюті	4000		
Усього доходів		2135	Усього витрат	1858		
у т.ч. умовних доходів за залученнями		487	у т.ч. умовних витрат за вилученнями	487		
у т.ч. доходів фактичних		1648	у т.ч. витрат фактичних	1371		
Фінансовий результат банку	277					

Решта витрат відноситься до загальnobанківських, а саме:

- податки (рахунки 7403, 7409, 7900),
- непередбачені витрати (рахунок 7800),
- супутні небанківські операційні витрати, штрафи тощо (рахунки 7450—7499).

2. Для оцінки ефективності роботи підрозділу банку інформації про його доходи та витрати замало. У підсумку його діяльності треба також враховувати, який обсяг ресурсів відволікається або залучається.

Тому всі рахунки балансу розподілено між відповідними підрозділами. Рахунки, які неможливо віднести до певного підрозділу, становлять загальнобанківські активи та пасиви (капітал, основні засоби, дебіторська та кредиторська заборгованість за господарськими операціями, залишки на рахунках клієнтів).

Залишки на рахунках клієнтів віднесенено до загальнобанківських пасивів тому, що з клієнтами працюють: операційний відділ, відділ розробки та експлуатації програмного забезпечення та комп’ютерної техніки (система клієнт-банк), каса та багато інших підрозділів, які надають клієнтам послуги чи забезпечують їх надання.

3. Коли всі рахунки розподілено між підрозділами, постає питання: як врахувати вигоду, яку приносять банку підрозділи, залучаючи кошти, а також приховані витрати, пов’язані з відволіканням ресурсів у активні операції підрозділів?

Це можна зробити, припустивши, що обмін ресурсами між підрозділами здійснюється за умовою процентною ставкою.

У західній економічній літературі [1] використовується поняття “чистої”, або “даної” процентної ставки, яка відповідає дохідності найменш ризикових вкладень, ризик за якими можна вважати нульовим. Як правило, такими вважаються боргові зобов’язання уряду.

Якщо ця ставка активу відповідає нульовому ризику, це означає, що дохідність інших активів має бути вищою на величину ризику. Таким чином ставка ніби “очищена” від ризику і характеризує даний рівень вартості грошей у певний період часу та служить орієнтиром для всіх інвесторів.

Щоб вирахувати розмір даної ставки, потрібно визначити, які вкладення у наших умовах можна вважати безризиковими. Зрозуміло, цінні папери уряду до таких не належать.

В умовах, у яких працює філія банку, що не має прямих відносин з іншими

банками, безризиковими вкладеннями можна вважати міжфілійні кредити. Але для комерційних банків в Україні немає вкладень, ризик за якими можна було б вважати нульовим. Тому використовувати “чисту”, або “дану” процентну ставку в умовах нашої країни можуть тільки філії.

Комерційним банкам можна запропонувати користуватися граничною процентною ставкою, нижче якої банк намагається залучати, а вище якої — розміщувати кошти.

Найточнішим орієнтиром у визначені граничної процентної ставки є міжбанківські кредити (МБК). Головний аргумент на заперечення цієї тези полягає в тому, що ставки за МБК дуже (у кілька разів) різняться залежно від строку погашення. Але якщо не брати крайні випадки — “овернайт” або на строк понад місяць, — розбіжність у ставках стає не такою вже й великою. До того ж слід пам’ятати, що проголошені ставки не завжди відповідають укладеним угодам, і реально розмістити кошти в певний час можна лише у досить вузькому їх діапазоні.

Отже, якщо вибрати ставку за МБК, за якою реально, без надмірного ризику, в певних умовах конкретного банку можна розмістити кошти на досить тривалий строк (блізько 2—3 тижнів; угоди на більший термін укладаються рід-

платних та безплатних ресурсів: чим більше безплатних ресурсів, тим нижча собівартість. Але низька собівартість ресурсів не означає, що їх слід розміщувати неефективно, за меншою дохідністю при однаковому ризику. До того ж діяльність підрозділів, які залучають кошти (МБК, депозити), якщо їх оцінювати з позиції собівартості ресурсів, завжди буде збитковою.

Важливо пам’ятати, що при зміні співвідношення платних та безплатних ресурсів у бік зменшення частки осстанніх банк може зазнати значних збитків, якщо орієнтуватиметься лише на собівартість ресурсів.

Підіб’ємо підсумок.

Проблема врахування прихованих доходів та витрат підрозділів, пов’язаних із відволіканням чи залученням певного обсягу ресурсів, вирішується шляхом введення граничної процентної ставки. З нею порівнюються дохідність розміщення ресурсів підрозділами, які здійснюють активні операції, та ставки за процентними витратами підрозділів, що проводять пасивні операції.

Зрозуміло, в умовах мультивалютності допускається застосування щонайменше двох граничних процентних ставок.

4. Недоліки запропонованого підходу та деякі припущення.

● Найсуттєвіший недолік — великий суб’єктивний вплив при визначені граничної процентної ставки, пов’язаний зі значним коливанням ставок, неоднозначною оцінкою дохідності, яку протягом місяця забезпечує ринок міжбанківських кредитів. Але так чи інакше, у будь-якому випадку при інвестуванні коштів повинна розглядатись альтернативна ставка дохідності (принцип альтернативної вартості — opportunity cost — один із головних принципів кредитування Всесвітнім банком [2]), а запропонована гранична якраз і становить таку альтернативу.

● Аналіз ресурсів підрозділів здійснюється на підставі середніх даних. Це може вплинути на визначення середньої валютної позиції. Наприклад, якщо протягом одного тижня була довга позиція, а протягом другого — коротка, то в середньому вона може виявитися закритою. Зрозуміло, результати переоцінки валюти можуть не відповісти такому значенню валютної позиції.

Література.

1. К.Макконнелл, С.Брю. Экономикс. Пер. с англ. — М., 1992.
2. Экономическая теория / Под ред. В.И.Видяпина, Г.П.Журавлёвой. — М., 1997. — С. 216.

Менеджмент /

Система матеріального заохочення як інструмент менеджменту

У процесі становлення нових соціально-економічних відносин більшість керівників підприємств та організацій України, оволодіваючи принципами ринкової ідеології, усвідомила необхідність планування свого бізнесу, збагнула просту істину: лише той, хто діє згідно із законами конкурентного середовища, може сподіватися на виживання. Це насамперед стосується внутрішніх механізмів управління.

Одним із найважливіших серед них є система матеріального заохочення.

МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАОХОЧЕННЯ: СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ

На сьогодні ситуація склалася така: вітчизняні підприємства, фірми, компанії в основному сплачують своїм співробітникам винагороду за їхню роботу, керуючись у визначені рівня оплати тими чи іншими правилами, які нині перебувають під впливом ряду факторів:

1) *традиція* — визначення базової оплати ґрунтуються на застарілих підходах, характерних для централізованої планової економіки (норми виробітку, категорії кваліфікації, тарифи тощо);

2) *внутрішнє середовище* — фінансовий стан компанії, структура витрат, політика управління персоналом;

3) *зовнішнє середовище*:

- ◆ ринок праці — здебільшого сприятливий для наймача (роботодавця), оскільки попит на працю нині значно перевищує її пропозицію;

- ◆ законодавство.

Системи матеріального заохочення, які ґрунтуються лише на цих засадах, не можна вважати раціональними. Вони спрямовані на короткострокові цілі та інтереси роботодавців, проте не стимулюють ініціативність працівників, їх прагнення до підвищення кваліфікації тощо.

В економічно розвинутих країнах світу система матеріального заохочення слугує насамперед для залучення, утримання та мотивації висококваліфікованого персоналу. Тому нагальною потребою в процесі реструктуризації підприємств та організацій в Україні є радикальна перебудова існуючих систем матеріального заохочення.

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАОХОЧЕННЯ

Cтворення системи матеріального заохочення можна умовно поділити на три основні етапи:

Моделювання структури оплати

Фіксована оплата

Наймання висококваліфікованих спеціалістів

Висока оплата праці

Очікування високопрофесійного виконання роботи

Оплата, що залежить від рівня виконання

Наймання висококваліфікованих спеціалістів

Очікування високопрофесійного виконання роботи

Оплата праці у разі досягнення високих результатів

Світлана
Полугаєва

Консультант із питань управління персоналом Українського центру після-приватизаційної підтримки підприємств

1. Початковий етап

1.1. Визначення філософії компанії щодо системи матеріального заохочення. Це має дати вичерпні відповіді на такі запитання:

- ◆ якому рівню оплати надає перевагу компанія порівняно з конкурентами?

- ◆ яка частина оплати буде фіксованою?

- ◆ що компанія на сьогоднішньому етапі розвитку вважає для себе найважливішим — забезпечення зовнішньої конкурентоспроможності на ринку праці (наскільки більшою чи меншою є оплата праці порівняно з конкурентами) чи встановлення внутрішньої корпоративної справедливості (праця кожного співробітника оплачується залежно від складності виконуваних функціональних обов'язків, від професійного рівня співробітника тощо)?

Крім того, раціональна філософія системи матеріального заохочення покликана забезпечувати загальну бізнес-стратегію компанії.

1.2. Визначення цілей системи матеріального заохочення. Серед них виділяються такі напрями:

- ◆ вибір ідеальної для даної компанії моделі;

- ◆ визначення ступеня реорганізації;

- ◆ планування і розрахунок фонду оплати праці.

Протягом початкового етапу найважливішу роль виконують висококваліфіковані спеціалісти компанії у галузі управління персоналом. Консультанти можуть організувати обговорення, надати допомогу у виборі моделей і здійснювати методичну підтримку в процесі впровадження.

2. Етап проектування

2.1. Аналіз посад.

Полягає у визначенні відмінних рис усіх посад компанії. Для результативності аналізу опис посад повинен бути повним і детальним.

2.2. Побудова ієрархічного “дерева”

компанії.

На підставі опису посад та обраних критеріїв оцінки (складність роботи, відповідальність тощо) спеціалісти-аналітики встановлюють порівняльну “цінність” посад, яка, в свою чергу, слугує підґрунтам для побудови ієархії посад у компанії.

2.3. Оцінка конкурентоспроможності рівня заробітної плати компанії на ринку праці.

Оцінка конкурентоспроможності дає змогу визначати конкурентів компанії на ринку праці, зіставляти їхні і свої витрати на оплату праці.

2.4. Ранжування посадових окладів — визначення мінімуму і максимуму для кожної категорії посад.

Це один із найважливіших етапів розробки системи матеріального заохочення. Необхідно віднайти оптимальну різницю в оплаті мінімуму і максимуму щодо кожної посади. Наприклад, оклади бухгалтерів компанії можуть коливатися у межах 350—370 гривень. Виникає запитання: чи будуть зацікавлені співробітники брати на себе більший обсяг відповідальності та ширше коло обов’язків із різницею в окладі лише 20 гривень? З другого боку, якщо різниця дуже велика (350—700 гривень), це також не сприятиме мотивації праці співробітників, оскільки виникатиме чимало перешкод суб’ективного характеру на шляху до швидкої кар’єри.

2.5. Визначення структури оплати праці, розробка підходів до оцінки діяльності співробітників та встановлення принципів змін (підвищення, зниження) заробітної плати.

Ці завдання є основними у визначенні стимулюючого впливу системи матеріального заохочення.

Важливо зазначити: проектування — процес переважно дослідницький, та-кий, що потребує спеціальних знань і досвіду, тому бажано, щоб основну частину цієї роботи виконували професіональні консультанти. Слід враховувати, що пропозиції, зроблені стороннimi консультантами, сприймаються співробітниками з більшою довірою, ніж пропозиції “своїх” колег.

3. Етап впровадження.

Розробка програмного забезпечення

Зрозуміло, що процес впровадження потребує передусім розробки відповідного програмного забезпечення: оперативного розрахунку заробітної плати, премій та інших виплат, передбачених законодавством і внутрішніми положеннями компанії. Для створення такого виду прикладного комп’ютерного забезпечення найдоцільніше звер-

Оцінний аркуш визначення політики компанії у галузі змінної заробітної плати (ЗЗП)		
Види ЗЗП	Фінансова винагорода	Підвищення оплати Премії Одноразові виплати Система пільг, які надаються співробітникам (безплатна освіта, пільгова ставка кредиту тощо)
	Нефінансова винагорода	Розширення сфери відповідальності і/або повноважень Збільшення кар’єрних можливостей Підвищення рівня самостійності у прийнятті рішень Краща організація робочого місця Публічне визнання заслуг, досягнень
Величина ЗЗП	Співвідношення між частинами заробітної плати	Відсоток базової заробітної плати Абсолютний розмір усієї винагороди
	Варіативність	Невизначені межі Визначення максимального рівня Визначення мінімального рівня Нульовий бонус
	Часовий показник	Короткостроковий (оперативний: місячний, квартальний, річний) Довгостроковий (стратегічний: 1, 2, 3 роки)
Підстави ЗЗП	Орієнтація на результат	Результат діяльності компанії Результат діяльності підрозділів Комбінація обох видів результатів
Критерії оцінки діяльності	Фінансові показники	Прибуток компанії Прямий прибуток підрозділу Дохід до оподаткування (компанії, підрозділу) Обсяг повернених коштів Чистий прибуток тощо
	Нефінансові показники	Зростання продажу продукції (послуг) Частка участі в ринку Ступінь задоволеності потреб клієнта Якість продукції (послуг) Соціальна відповідальність компанії (виробництво, що не завдає шкоди довкіллю) Розвиток персоналу тощо
Критерії порівняння, зіставлення	Період часу	Щорічна діяльність Порівняльний розвиток, розвиток у часі
	Порівняльні показники діяльності компаній аналогічного сектора економіки	Прибуток Показники попередніх періодів діяльності Показники діяльності конкурентів
Визначення ЗЗП	Система розрахунків	Математичний підхід (формула) Аналітична оцінка результатів (метод порівняння, аналіз) Суб’ективний підхід Комбінований підхід
Система виплат	Види виплат	Готівка У вигляді акцій компанії У вигляді інших цінних паперів Виплати продукцією компанії тощо

нутися за допомогою до експертів.

Для створення систем матеріального заохочення компанії можуть використовуватися як окремі моделі, так і комбіновані їх варіанти. У разі використання комбінованої моделі пропорції

фіксованої і змінної частин заробітної плати залежать від політики матеріального заохочення компанії і можуть встановлюватися диференційовано навіть щодо окремої посади.

Винесена в заголовок тема була пріоритетною на другій зимовій міжнародній конференції працівників інформаційної галузі. Автор публікації – організатор і учасник ділового зібрання – ділиться враженнями про цю подію.

Після дворічної перерви у місті Закопане, що у Польських Татрах, знову відбулася міжнародна конференція "Сучасні банківські технології: стан і розвиток", яка вже стає традиційною. Її організатори – департамент інформатизації НБУ, центр банківських інформаційних технологій (ЦЕБІТ) і польське агентство ATLAS Travel Service – зібрали понад 90 учасників з України, Польщі та інших країн близького й далекого зарубіжжя. Цього разу інтерес до конференції виявили також Національні банки Грузії та Таджикистану, АгроВестбанк Таджикистану. З польської сторони, крім наших давніх знайомих – представників Розрахункової палати Польщі, активну участь у роботі зимової конференції взяли спеціалісти Асоціації польських банків.

Примітною рисою цієї зустрічі було те, що співрозмовники прагнули не лише похвалитися досягненнями, а й знайти відповіді на ряд важливих запитань: стосовно "проблеми 2000 року", використання банками України системи платежів у реальному часі, побудови аналітичних систем у системах автоматизації банків.

Відкриваючи конференцію, автор цих рядків зупинився саме на зазначених проблемах. У доповідях фахівців департаменту інформатизації йшлося про стан та перспективи розвитку міжбанківських електронних розрахунків в Україні, мережі передачі та системи захисту інформації Національного банку України. З короткими повідомленнями стосовно сучасного стану справ та майбутніх змін у процесах автоматизації банківських технологій в своїх країнах виступили начальник управління Національного банку Грузії Вахтанг Карелі й заступник голови Національного банку Таджикистану Віра Шестак.

Представники Асоціації польських банків Маріуш Корпол і Елизавета Олешчук розповіли учасникам конференції, як ведеться підготовка банківського сектора Польщі до діяльності в 2000 році, та висвітили хід робіт зі стандартизації й нормалізації у польській банківській справі. Головний фахівець Розрахункової палати Польщі Маріуш Конпняк поінформував про діючі та заплановані до впровадження системи міжбанківських розрахунків.

На засіданні круглого столу, проведенню НБУ з представниками комерційних банків, було обговорено "проблему 2000 року". Йшлося про її аспекти: організаційні (усвідомлення установами важливості питання і масштабів можливих наслідків) і технічний (необхідність ретельної інвентаризації програмно-технічних засобів; визначення достатнього рівня їх тек-

теорія і практика /

Сучасні банківські технології: стан і розвиток

Сергій
Цокол

Заступник директора
департаменту інформатизації —
начальник управління комп'ютерних
технологій. Кандидат технічних наук

ють заданим критеріям, передбачено ще кілька сценаріїв моделювання.

Доповідь компанії DECROS (Чехія) була присвячена на тематиці захищеності інформаційних ресурсів – комп'ютерної техніки, даних і секретної інформації – від несанкціонованого доступу на апаратному і програмному рівнях. Рішення цієї компанії адресовані насамперед тим, хто розуміє, що застосування пароля для комп'ютера та файлів ще не гарантує цілковитого захисту даних. Апаратні та програмні засоби захисту від несанкціонованого доступу, динамічне шифрування файлів, електронний підпис на кореспонденції – лише набір усіх цих елементів дасть змогу задовільнити ті організації, які висувають високі вимоги до безпеки своїх інформаційних систем.

Учасники конференції відзначили, що останнім часом зростає інтерес державних структур, банків і великих компаній до систем електронного документообігу, електронного архіву і управління завданнями. Цій темі присвятила свою доповідь компанія ЦЕБІТ. У ній були висвітлені основні принципи побудови рентабельних і продуктивних систем документообігу та управління завданнями з використанням передових світових технологій і продуктів (DOCS Open і WorkRoute). Сучасна організаційна структура банку – це складний комплекс матеріальних, інформаційних, людських та інших ресурсів, якими необхідно управлювати в реальному часі, вибираючи при цьому оптимальну тактику і стратегію розвитку. Відтак виникає потреба у створенні могутніх корпоративних систем, що забезпечують можливість управління документами (створення, перегляд, систематизацію, зберігання, супровід і надійний захист корпоративних інформаційних архівів різного рівня складності і обсягів), а також необхідність координувати діяльність співробітників і підрозділів, забезпечувати їх потрібою інформацією та контролювати виконавську дисципліну.

На закінченні організатори і учасники конференції ще раз підкреслили, що проведення подібних форумів – справді корисна справа, а також висловили сподівання на зустріч у червні в Ялті, щоб простижити зміни в автоматизації банківської системи України. Відлік часу до відкриття шостої міжнародної науково-практичної конференції "Банківські системи і мережі" (м. Ялта, 13–19 червня 1999) вже почався, і оргкомітет чекає пропозицій від бажаючих взяти у ній участь (телефони оргкомітету конференції – (044) 516-5720, 516-5764, 516-5795).

Міні-рецензія /

Не лише для нумізматів

Зварич В.В., Шуст Р.М. Нумізматика: Довідник. — Тернопіль — Львів: Тернопіль, 1998. — 462 с.

Ми живемо в час довідників. Це — магістральна тенденція розвитку сучасної інформатики. Особливо багато довідкових видань виходить у сфері гуманітарних наук, зокрема історичної — за останні роки побачили світ кілька десятків довідників і словників з історії. На жаль, далеко не всі вони відповідають навіть елементарним вимогам сучасної науки, оскільки такі довідники часто збиваються нашвидкуруч, а переважна більшість авторів статей не володіє необхідною кваліфікацією, уперше в житті взявши за цю відповідальну справу. Не випадково Інститут історії України Національної Академії наук України поставив перед собою мету створити фундаментальну 5-томну "Енциклопедію історії України", яка б поклала край дилетантству у царині історичної науки.

На цьому тлі вигідно вирізняється довідник із нумізматики, написаний відомими українськими фахівцями В.В.Зваричем (на жаль, нині вже покійним) та його учнем Р.М.Шустом. Появі цієї праці, виконаної, на мій погляд, на рівні європейської науки, передувало кілька видань "Нумізматичного словника" В.В.Зварича, останнє з яких побачило світ 1980 року. В новому довіднику охоплено значно ширше коло питань, враховано наукові дослідження останніх двадцяти років. Це праця, яка писалася по-новому, тому її слід оцінювати з позицій сучасного стану нумізматики. Що ж до матеріалу, то він охоплює проблематику від появі перших монет до сучасних грошових знаків і фінансових та банківських термінів.

Нумізматика народилася ще в античну добу і спершу зводилася до колекціонування монет. Згодом з'явилися описи колекцій та окремих монет, а потому настала черга класифікації і систематизації. Сьогодні нумізматика є допоміжною історичною дисципліною, яка, аналізуючи головним чином скарби монет і зіставляючи одержані результати зі свідченнями писемних джерел, з'ясовує питання стосовно історії грошової справи й monetного обігу, стану грошового ринку та фінансів минулих епох узагалі. Саме у цьому аспекті рецензоване видання виходить за рамки зазначененої у його назві науки: це до певної міри довідник фінансовий. Підтвердженням сказаному — велика кількість статей (гасел), які стосуються безпосередньо фінансів і банківської справи (ажіо, вексель, гіперінфляція, Міжнародний валютний фонд тощо).

Довідник налічує понад дві тисячі статей, у яких висвітлено найрізноманітніші питання нумізматики та суміжних дисциплін. Щоправда, у прагненні якомога повніше охопити всю широчину пов'язаної з нумізматикою проблематики, автори часом уміщують терміни, що мають лише побіжний стосунок до тематики довідника (лише на літеру "а" знаходить: "абатство", "адміністратор", "Аполлон" та ін.). У цілому ж, як на мене, В.В.Зварич і Р.М.Шуст вельми вдало поєднали конкретні й лаконічні статті зі статтями більш широкого і загального змісту. Серед останніх варто виділити статті " античні монетні системи", "гривна, гривня", "грошовий обіг на українських землях доби середньовіччя", "нумізматика" та ряд інших.

Необхідно відзначити українську спрямованість тематики довідника. У ньому з максимальною для сьогодення повнотою представлено термінологію українського грошового господарства і ринку, зокрема, з'ясовано зміст термінів із середньовічних документів, які досі залишаються загадковими. Автори використовують результати власних наукових студій, тож видання значною мірою має дослідницький характер. Це можна лише вітати.

Насамкінець хотілося б вказати ще на один із нечисленних недоліків довідника "Нумізматика", а саме: дещо випадковий вибір персоналій. Подано десятки імен маловідомих колекціонерів і музейних працівників далекого і недавнього минулого, а проте найвидатнішого російського

й українського нумізмата І.Г.Спаського автори чомусь обійшли увагою. Відсутні також статті про таких корифеїв вітчизняної нумізматики, як І.І.Толстой (котрий відкрив і ввів у науку златники й срібляники Київської Русі), О.В.Орешников та інші.

Утім, цей недолік не потьмає загалом прекрасного враження від фундаментальної праці В.В.Зварича і Р.М.Шуста. Щиро рекомендую її не лише аматорам нумізматики, а й фахівцям у галузі фінансів та банківської справи — вони знайдуть для себе багато нового і корисного.

Марина Скржинська,
доктор історичних наук.

Від редакції. Оскільки Роман Шуст, продовжуючи традицію свого вчителя В.В.Зварича, працює над другим виданням довідника "Нумізматика", вважаємо за необхідне висловити і свої побажання й поради (про що просили самі автори у передньому слові).

Очевидно, було б добре, якби кожне слово супроводжувалося і такою орфографічною характеристикою, як наголос. Адже більшість нумізматичних термінів складна, тож для ефективного її засвоєння треба знати правильне звучання.

Зауважимо на деякі непослідовності, помічені в словнику. Так, автори часто подають кілька фонетичних варіантів одного слова, наприклад: бир, бер, бір. Можливо, ці варіанти теж слід було б подати в алфавітному порядку.

Більшість нумізматичної термінології — іншомовного походження, тому автори часто подають слово мовою оригіналу, але, на жаль, не всюди. Треба було б уніфікувати і це. Звичайно, для науковців (дане видання розраховано передусім саме на них), а також перекладачів термін мовою оригіналу просто-таки необхідний.

Автори ввели до книги багато пояснень, які стосуються зображені на монетах. Але це спровалює враження, що у довіднику багато зайвих слів (типу берет (головний убір), хрест, цар, князь, Аполлон і т. ін.). Добре було б усі монетні символи та емблеми систематизувати, себто подати за певними ідейно-тематичними серіями (військові символи, зображені на монетах елементи побуту, зображення державних діячів, міфічних героїв, тварин і т. ін.).

Написання у словнику окремих термінів суперечить найновішому академічному виданню "Українського правопису" та підготовленому на його основі "Орфографічному словнику української мови". Замість ненормативних "дірхем", "міліарсій", "лейпцигський", "Сурінам", СДР (SDR — спеціальні права запозичення) тощо треба було б писати "дирхем", "міліарисій", "лейпцизький", "Суринаам", СПЗ. Але цю хибу легко усунути в другому виданні.

Бажаємо Р.Шусту плідної праці на терені української науки, зокрема нумізматики. Сподіваємося, що наукові традиції, фундатором яких був В.В.Зварич, будуть достойно продовжені його учнями.

Концепції /

Вихід економіки України з кризового стану значою мірою залежатиме від науково обґрунтованої інвестиційної політики, на основі якої мають сформуватися сприятливий інвестиційний клімат, ефективне управління інвестиційним процесом. У статті аналізуються основні засади цієї політики.

Інвестиційна політика України: методологічні проблеми формування

В Україні на державному рівні іноземними інвестиціями опікується ціла низка організацій: Палата незалежних експертів із питань іноземних інвестицій (постійний консультаційно-дорадчий орган при Президентові України); Українська державна інвестиційно-кредитна компанія; Національне агентство з реконструкції та розвитку; Ліга підприємців з іноземними інвестиціями; Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі; Державний експортно-імпортний банк; Міністр комітету; валютно-економічне управління Міністерства фінансів України.

Між цими структурами немає чіткого розподілу функцій і повноважень, до того ж часто виникають непорозуміння.

Основна проблема полягає не так у координації дій усіх вищезазначених структур, як у самих засадах реальної інвестиційної політики: регулювання процесу заолучення іноземних інвестицій нині полягає в основному у створенні різноманітних бюрократичних органів, а не у створенні та вдосконаленні законодавчого поля, згідно з яким виконавча влада мінімально втручалася б у процес заолучення іноземних інвестицій, як це прийнято в усому цивілізованому світі.

Відсутність ринкових інструментів стабілізації економіки переходного періоду породила таке явище, як неплатежі, — вони практично зупинили процес інвестування, що є катастрофою для економіки. Проблематичним стало не лише розширене, а й просте відтворення.

Яку ж інвестиційну політику необхідно розробити і провадити в Україні на державному рівні?

Передусім під час переходного періоду держава повинна регулювати економічні процеси в цілому та інвестиційні зокрема. Її інвестиційна політика має бути загальнодержавною, випереджати хід подій, будуватися на системі гарантій.

Загальнодержавний характер інвестиційної політики полягає у визначені загальних пропорцій розширено-

го відтворення валового внутрішнього продукту. Формуючи цю політику, виконавча влада повинна враховувати динамізм та глобалізацію сучасних економічних процесів, внутрішній та зовнішній чинники, які впливають на реформування економіки та на її стан.

Внутрішні чинники інвестиційного клімату в Україні значою мірою зумовлені відсутністю ефективного власника — основного суб'єкта процесу інвестування. Питання нині стоїть так: будуть створені нормальні умови для появи ефективних власників — інвестиційний процес отримає внутрішню рушійну силу. Без цього ніякі централізовані заходи на рівні держави не увінчуються успіхом.

Зовнішні чинники зумовлені зростаючою інтернаціоналізацією виробництва, що активно впливає і на процеси інвестування. Глобалізація інвестиційного процесу двояко позначається на економіках країн, що трансформу-

Під час переходу від адміністративно-командної до ринкової економіки держава має регулювати інвестиційний процес

ються, — і позитивно, і негативно. Включення національної економіки до світового виробничого процесу актуалізує питання конкуренції на світовому рівні. Лише конкурентоспроможна економіка може ввійти у світові економічні процеси на рівноправних засадах. Слабкі держави з нерозвинутою економікою закономірно потрапляють під політичний та економічний диктат сильних країн, які не зациклені уяві нових конкурентів.

Випереджальність державної інвестиційної політики має забезпечувати розробка органами виконавчої влади своєчасної та об'єктивної прогнозної оцінки процесів інвестування.

Така політика може бути реалізована на основі так званого процесного підходу, за яким відтворення валового продукту розглядається як без-

Володимир Мартиненко

Завідувач науково-методичним центром Інституту банків банку "Україна".
Доцент, кандидат економічних наук

перервний у часі та просторі процес. Процесний підхід потребує чіткого визначення мети інвестування, конкретизації майбутніх бажаних і можливих результатів, прогнозування можливих суперечностей та проблем, а також розробки системи гарантій здійснення інвестиційної політики.

Під системою гарантій розуміється забезпечення умов обов'язкового досягнення поставлених цілей на основі конкретизації якісних та кількісних критичних параметрів кожної складової ланки системи, достатніх для досягнення запланованого результату.

Основною метою процесу інвестування в економіці України має бути структурна перебудова та модернізація виробництва, оскільки існуюча структура продуктивних сил раніше була підпорядкована військово-промисловому комплексу, а виробництво товарів широкого вжитку слугувало додатком до нього. Тож завдання інвестиційної політики — визначитись із критичними параметрами розширеного відтворення валового внутрішнього продукту, зорієнтованого на цивільне споживання.

Визначивши основну мету та конкретизувавши її критичні параметри, необхідно визначитись із бажаними та можливими результатами реалізації зазначених параметрів. Важливого значення набуває фактор часу, за який необхідно досягти бажаних результатів: невизначеність щодо тривалості економічних перетворень призводить до того, що внутрішні та зовнішні інвестори не поспішають вкладати кошти у виробництво, а займаються торгівлею, де кошти обертаються швидко, а ризики низькі, ніж у виробництві.

Інвестиційна політика має чітко визначити позитивні можливості національної економіки, реально зважувати негативні чинники, конкретизувати їх, щоб об'єктивно оцінити інвестиційний потенціал. Глибоке осмислення сьогоденних проблем дасть змогу ще на етапі її формування розробити

механізми, які допоможуть послабити негативний вплив цих проблем.

Після того, як визначено цілі та конкретизовано бажані й можливі результати, окреслено проблеми, які можуть виникнути в ході реалізації поставлених завдань, розробляють систему гарантій. Вона налічує політичні, правові, організаційні, фінансові та соціально-психологічні гарантії.

Політичні гарантії мають вселити учасникам інвестиційного процесу впевненість у тому, що вкладені кошти не будуть націоналізовані. Практика реформ у країнах колишнього соціалістичного табору підтверджує: щойно політичну владу перебирають ліві — інвестиційний процес зупиняється, а економіка держави знову потрапляє у вир. кризи.

Політичні гарантії необхідно підсили-
ти правовими. Згадаймо 1994 рік: лише
відсутність правових гарантій із боку
держави дала змогу фінансовим посе-
редникам акумулювати величезні кош-
ти внутрішніх інвесторів — громадян
України — і безслідно зникнути. За та-
ких же обставин “зникли” й кошти тих
громадян, які свого часу довірилися
Ощадбанку. Це завдало процесу інвесту-
вання низцівного удару.

Інвестиційна політика має чітко формувати, які правові гарантії надаються внутрішнім і зовнішнім інвесторам. Проблема полягає у професійній спроможності представників державних органів влади розрізнати банкрутство і звичайне шахрайство. Відповідних інструментів для цього в нашій державі поки що не розроблено.

Реалізація гарантій упереджуvalьної

оцінки інвестиційного процесу може бути забезпечена на основі розробки інструментів прогнозування та створення відповідних державних структур. Інвестиційна політика повинна давати чітку відповідь на питання про те, які структури за що відповідають і якими володіють повноваженнями. На державному рівні її формуванням, на нашу думку, має займатися одна структура, яка б відповідала за розробку інвестиційної політики, визначала її кри-

Сучасна інвестиційна політика в Україні має бути загальнодержавною, випереджати хід подій, спиратися на систему гарантій

тичні параметри, розробляла механізми реалізації та контролювала цей процес.

Організаційні гарантії необхідно підсилити фінансовими. Інвестиційна політика повинна визначати джерела інвестування. Щодо них нині точиться політична дискусія: чи залучати іноземні інвестиції? Держава мала б дати на це запитання вичергуну відповідь. Як і на запитання про те, якому джерелу інвестування — внутрішньому чи зовнішньому — належить провідна роль? Якщо провідними вважати внутрішні джерела інвестування, то які конкретно суб'єкти у змозі створити критичну масу інвестицій, здатних відновити просте і розширене відтворення валового внутрішнього продукту? Відповіді на ці стратегічні питання мають велике значення для формування фінансових гарантій інвестиційного процесу.

Інвестиційна політика повинна формувати основні критичні параметри

соціально-психологічних гарантій. З усієї системи гарантій соціально-психологічні є найскладнішими, оскільки сучасний стан майнової диференціації громадян України приховує в собі значні потенційні суперечності, які можуть при загостренні політичної ситуації трансформуватись у класовий антагонізм. Ці суперечності містять великий соціально-політичний ризик для внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Завдання інвестиційної політики — визначитись, як попередити можливий антагонізм.

Над розв'язанням цього питання повинні працювати не лише законодавчий виконавча влади, а й підприємці. Нажаль, сьогодні українські приватні підприємці ще не усвідомили своєї соціально-політичної ролі у становленні нового способу виробництва. Соціально-політична пасивність нового класу підприємців нині негативно впливає на формування сприятливого інвестиційного клімату. Підприємці різних форм власності очікують, поки законодавча та виконавча влади забезпечать їм нормальні умови для бізнесу, а тим часом, за даними преси, переважна частина валового внутрішнього продукту виробляється тіньовим сектором економіки.

Отже, інвестиційну політику необхідно формувати на державному рівні, причому в цій справі мають брати участь усі суб'єкти виробничих відносин. Лише такий підхід може забезпечити її успішну розробку та реалізацію, а в підсумку — подолання економічної кризи та економічне зростання країни.

ЛІТОПИС БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Експрес-інформація /

Український напір – для інгійських рупій

Y сучасній Україні не так багато новобудов, які могли б стати символом доби. Тим приємніше відзначити, що серед них є підприємства банківської системи України — столичний Банкнотно-монетний двір і Фабрика банкнотного паперу в Малині. Ці новітні виробничі комплекси споруджено на виконання рішення Президії Верховної Ради України щодо створення потужностей з виготовлення національної валюти та інших паперів.

Фабрику банкнотного паперу НБУ було введено в експлуатацію 1 квітня 1997 року. Всього за два роки вона зуміла зарекомендувати себе як одне із найпотужніших у світі підприємств такого профілю.

На фабриці встановлено найсучасніше технологічне обладнання, яке дає змогу виготовляти високозахищений банкнотний папір на рівні найвищих світових стандартів. Це, зокрема, устаткування, призначене для виготовлення бавовняної сировини та виготовлення високоякісного банкнотного паперу з круглосітковими багатотоновими фіксованими водяними знаками та іншими новітніми елементами захисту.

Продукція малининських майстрів швидко здобула добру славу. Всього через рік після відкриття фабрика взяла участь і перемогла у міжнародному тен-

дері на постачання банкнотного паперу з круглосітковими водяними знаками Міністерству фінансів та Резервному банку Індії. Отже, індійська рупія друкуватиметься на папері, виготовленому в Україні. Поставки вестимуться впродовж двох років. Особливу переконливість успіху надає той факт, що у тендерах брали участь найавторитетніші фірми і компанії, які займаються виготовленням банкнотного паперу десятки років.

Сфера діяльності Фабрики банкнотного паперу НБУ щороку розширяється. За участі ВАТ "Український науково-дослідний інститут паперу" тут освоєно випуск паперу для виготовлення паспортів, акцій, облігацій, лікарників, листків, залишничних квитків та акцизних марок.

Із введенням у дію Фабрики банкнотного паперу в Малині Національний банк України створив завершений комплекс із виготовлення грошей, що дає змогу не лише заощадити значні кошти на виготовлення грошей для України, а й постачати високотехнологічну продукцію на експорт.

Лідія Міхеєва,
прес-служба НБУ

Технічна допомога /

Швейцарські уроки оптимізму

У час, коли іноземні інвестори згортають свою діяльність в Україні, Швейцарія продовжує програму технічної допомоги, орієнтовану на сприяння інвестиціям. 16 березня у Банківській академії НБУ відбулася робоча зустріч представників Національного банку України та уряду Швейцарії.

ДО ПРИВАТНОГО БІЗНЕСУ – ЧЕРЕЗ КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Два роки тому уряд Швейцарії через фірму KPMG розпочав програму співробітництва, спрямовану на розвиток інвестиційного процесу, торгівлі та приватного сектора в Україні. Швейцарська сторона переконана, що найпершою умовою успішного здійснення цих завдань є ефективна банківська система. Саме тому програма технічної допомоги зосереджувалася на поліпшенні діяльності комерційних банків України.

Започаткувало і фінансувало програму Агентство розвитку та співробітництва при федеральному Департаменті зовнішніх справ Швейцарії. Продовжило її відомство зовнішньоекономічних справ (FOFEA) при федеральному Департаменті економіки Швейцарії. Щоб залучити інвестиції, було засновано Швейцарську організацію сприяння інвестиціям (SOFI) у формі спільного підприємства між урядом Швейцарії та фірмою KPMG.

З урахуванням пілотної фази проекту навчання пройшли 1700 фахівців банківської справи. За останні 15 місяців проведено 49 семінарів, присвячених загальнобанківській тематиці: кредитній політиці, управлінню активами та пасивами, фінансовому аналізу. У ході робо-

Олександр Кіреєв, Джордж Мелкотсіс, Дітмар Кук: щойно ухвалено Меморандум взаєморозуміння між Національним банком України та Швейцарською організацією сприяння інвестиціям.

ти визначилися питання, які особливо цікавили банкірів. Тому заняття були доповнені такими темами, як ринок капіталів, управління банківськими ризиками, запобігання відмиванню брудних грошей, фінансування торговельних операцій.

У березні відбулася робоча зустріч представників швейцарської та ук-

Обговорюються ефективні шляхи співпраці між Україною і Швейцарією.

райської сторін, на якій підведено підсумки попереднього та окреслено завдання наступного етапу програми. Заступник Голови Правління НБУ Олександр Кіреєв та директор департаменту персоналу Микола Ільїн високо оцінили постійну увагу посольства Швейцарії, зокрема консула Шпека Штефена, до виконання програми, подякували за сприяння у розвитку зв'язків Національного банку України з урядом Швейцарії.

Крім 12 семінарів, проведених для НБУ, в яких узяли участь 350 працівників банку, у вересні минулого року відбулася зустріч експертів центральних банків Швейцарії та України, на якій упродовж чотирьох днів обговорювалися питання грошово-кредитної політики, банківського нагляду та законодавства. НБУ засікавлений у вивчені досвіду Національного банку Швейцарії та розширенні співпраці, особливо у сфері обміну ноу-хау, наголосив Олександр Кіреєв. Відзначили представники Національного банку та-ж предметну підтримку швейцарського уряду — допомогу підручниками та виданнями із банківської справи.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОПОМОГИ – В АДРЕСНОСТІ І КОНКРЕТНОСТІ

Другий етап програми буде ще конкретнішим, — запевнили менеджер по країнах СНД Департаменту зовнішніх справ Швейцарії Шлаффер Барбара, генеральний директор SOFI Малкотсім Джордж, директор програми

Кук Дітмар (SOFI) та менеджер проекту програми Гасконь Сандра (SOFI). Кількість українських банків-учасників буде обмежена тими, які відповідають певним критеріям, зацікавлені в економічному співробітництві України та Швейцарії і достатньо сильні, щоб продовжити свою діяльність у наступні роки. Стратегічним напрямом їх роботи має бути міжнародна діяльність — фінансування експорту, інвестиційних проектів. На початковому етапі ці вимоги задовольняють сім комерційних банків. У ході здійснення програми склад банків-учасників за домовленістю сторін може змінюватися.

Для реалізації другого етапу програми FOFEA надасть 2.2 мільйона швейцарських франків. Згідно з положеннями уряду Швейцарії ці кошти не можна використовувати для придбання матеріальних цінностей (апаратного і програмного забезпечення, навчальних засобів та обладнання), оплату візитів до Швейцарії тощо — вони призначенні для фінансування інтелектуального потенціалу, освіти, навчання.

Крім загальних лекцій, швейцарські експерти працюватимуть з українськими фахівцями безпосередньо на робочих місцях — виконуватимуть разом із ними індивідуальні завдання, надаватимуть консалтингові послуги.

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК — КООРДИНАТОР СПІВРОБІТНИЦТВА

З а два роки співпраці швейцарська сторона переконалася в ефективній підтримці програми співробітництва з боку Національного банку України. Тому на другому етапі йому відведено роль координатора та радника програми. НБУ спільно із SOFI та FOFEA входить до керівного комітету, який, збираючись двічі на рік, аналізуватиме та оцінюватиме ефективність співпраці, схвалюватиме майбутні заходи.

Уряд та парламент Швейцарії чітко регламентували рамки програми наданням допомоги приватному сектору. Однак з огляду на вирішальну роль НБУ в питаннях банківського нагляду та формуванні банківської системи програмою передбачено спеціальну допомогу і центральному банку України. Вона включає виділення 25 тисяч швейцарських франків на придбання необхідних книг та інших матеріалів, поповнення бібліотеки НБУ банківською та фінансовою літературою, допомогу в публікації українською мовою підручників за навчальною програмою, поглиблення професійних відносин між центральними банками двох країн.

Зі свого боку Національний банк Ук-

райни забезпечує умови для навчання — надає приміщення, технічне обладнання.

Навчальні семінари у рамках програми проводитимуться впродовж наступних двох років двічі на місяць три-валістю по 2 дні.

З ПОГЛЯДОМ У ПЕРСПЕКТИВУ

Програма співробітництва враховує реалії сьогодення. Оцінюючи інвестиційний клімат в Україні, директор програми Кук Дітмар зазначив, що нині інвестори почиваються в нас незатишно: повсюди панує зарегульованість. Ще більше лихो — інтерпретація численних державних регуляцій, як дипломатично висловився пан Дітмар. Одні і ті ж нормативи на різних поверхах владної ієрархії трактують по-різному. Це одна з найболючіших проблем.

Попри тимчасове ускладнення інвестиційної ситуації український ринок усе ще приваблює іноземців. Дітмар Кук процитував керівника однієї з великих західних фірм: “Якщо ми не ввійдемо на український ринок сьогодні, завтра це коштуватиме значно дорожче”. □

Олег Бакун,
“Вісник НБУ”.

ХРОНІКА

VISA — найкращий спосіб розрахунків

“Kартки VISA наближають той час, коли у світі буде єдина валюта”, — ця думка рефреном звучала на прес-конференції, яку організувала за участю Національного бан-

ку України і представників VISA International Вілард група “TWG” (віце-президент Максим Рильський).

Виступаючи перед журналістами, виконавчий віце-президент у справах

розвитку бізнесу VISA International Аллан Гослар підкреслив, що нині членами VISA є 21 тисяча банків, а загалом система обслуговує понад 800 мільйонів власників карток. Наприкінці минулого року членами VISA International стали 17 провідних українських банків — Україна першою в світі ввела в дію систему ТОПАЗ, яка виконує процесинг внутрішніх транзакцій за операціями, що здійснюються за допомогою міжнародних та внутрішніх платіжних карток. За три місяці, відколи діє ТОПАЗ, було виконано процесинг 56 тисяч транзакцій на суму близько 3 мільйонів гривень. Директор департаменту інформатизації НБУ Анатолій Савченко назвав цікаві цифри: у 1997 році в Україні було 27 тисяч власників карток, а в 1998 році — вже 90 тисяч. Це свідчить не лише про те, що система завойовує дедалі більше прихильників, а й про те, що Україна активно долучається до того, що є най прогресивнішим у світі. □

Виконавчий віце-президент у справах розвитку бізнесу VISA International Аллан Гослар (на фото — крайній ліворуч): “Україна першою в світі запровадила систему ТОПАЗ для виконання процесингу внутрішніх транзакцій за операціями, які здійснюються за допомогою міжнародних та внутрішніх платіжних карток”.

Фоторепортаж /

“Україна сьогодні”: експозиція НБУ

Експозиція НБУ в Національному виставковому центрі розміщена на шести планшетах. На першому подано загальну інформацію про банківську систему країни, другий присвячено безпосередньо Національному банку, третій розповідає про діяльність комерційних банків та фінансово-кредитних установ, знайомить із відповідними статистичними матеріалами.

нотно-монетному двору Національного банку надано виключне право на забезпечення потреб центрального банку держави у банкнотах і монетах масового обігу, карбуванні і реалізації ювілейних і пам'ятних монет, виготовлення банкнот і монет на замовлення іноземних держав. Банкнотно-монетний двір НБУ — одне із найсучасніших підприємств світу такого профілю. Ма-

Ось уже рік у головному павільйоні Національного виставкового центру України діє експозиція “Україна сьогодні”, значну частину якої становлять матеріали, присвячені вітчизняній банківській системі. У склад-

них умовах переходу до ринкових відносин (у нашій державі цей процес, як відомо, супроводжується падінням виробництва, численними проблемами, пов’язаними з кардинальними змінами структури державного управління) банківська система успішно розвивається, зберігаючи і примножуючи свій потенціал.

На четвертому планшеті відображені основні позитивні зрушення, що відбулися у банківській сфері України за останні чотири роки:

- ◆ проведення цілеспрямованої monetarnої політики, зорієнтованої на макроекономічну стабілізацію;
- ◆ здійснення грошової реформи та створення грошової системи держави із запровадженням вітчизняної грошової одиниці — гривні;
- ◆ безперебійне забезпечення усіх суб’єктів господарювання готівкою;
- ◆ створення та подальше вдосконалення національної платіжної системи з використанням прогресивних технологій;
- ◆ систематичне зростання обсягів кредитних вкладень в економіку України;
- ◆ створення нормативної бази з банківських технологій та нагляду за діяльністю комерційних банків.

Указом Президента України Банк-

теріали про нього, а також про Фабрику банкнотного паперу в Малині, інші підприємства Національного банку представлено на п’ятому планшеті експозиції.

Шостий планшет розповідає про

співробітництво НБУ з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Банком міжнародних розрахунків у Базелі, а також із центральними банками країн СНД та світу.

В експозиції широко представлено періодичні та інші видання НБУ, зокрема статистичний “Бюлєтень Національного банку України”, “Платіжний

баланс України”, журнал “Вісник Національного банку України”, додатки до журналу “Вісник НБУ” “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності” та “Українська нумізматика і боністика”, книга “Гроші в Україні”.

Зацікавлення відвідувачів виставки викликають і розміщені тут банкноти, розмінні монети всіх номіналів, ювілейні та пам'ятні монети, випущені Національним банком України.

Експозиція головного виставочно-

го павільйону постійно оновлюється, поповнюючись матеріалами про нові здобутки вітчизняної банківської системи.

Павло Бурматов,
заступник начальника управління економічного департаменту НБУ.

Любов Савоськіна,
директор головного павільйону
Національного виставкового центру
України.

БАНКІВСЬКЕ ПРАВО

Подія /

Центр банківського права

Інститутом держави і права ім. В.М.Корецького Національної Академії наук спільно з Національним банком України нещодавно було створено Центр банківського права. Він є науково-дослідним господарським підрозділом Інституту держави і права НАН України. Метою діяльності Центру є сприяння систематизованому розвитку законодавства України в галузі банків і банківської діяльності.

Основними напрямами діяльності Центру є:

- здійснення наукових досліджень із проблем правового регулювання банківської діяльності в Україні та підготовка на цій основі практичних рекомендацій для Національного банку України з метою удосконалення правового регулювання діяльності банків і застосування норм світової банківської практики в Україні;

- адаптація банківського законодавства України до законодавства країн Європейського Союзу та інших розвинутих країн, гармонізація банківського права України з міжнародним банківським правом та імплементація міжнародних стандартів правового регулювання банківської діяльності;

- підготовка проектів нормативних документів з питань банків і банківської діяльності в Україні, здійснення науково-правової експертизи проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань банківської діяльності;

- координація наукових досліджень із питань банківської діяльності в Україні. Узагальнення досліджень та підготовка проектів відповідних документів для Національного банку України;

- організація міжнародного співробітництва в галузі банківського права та практики його застосування. Участь

у діяльності міжнародних організацій із розробки нормативно-правових документів у галузі банківської діяльності;

- підготовка і видання наукової, науково-популярної літератури та довідників із питань банківського права.

Інститут держави і права є провідною юридичною науково-дослідною установою в Україні і має у своєму складі досвідчених фахівців у всіх галузях права, які братимуть участь у роботі Центру. Інститут активно співпрацює з органами державної влади і управління з питань розробки проектів нормативних документів і законодавчих актів. Зокрема, Інститут має довгострокову програму співробітництва з Національним банком України відповідно до договору від 16 грудня 1998 року щодо удосконалення банківського законодавства.

Основним принципом діяльності Центру є концентрація зусиль провідних експертів із питань банківського права для систематичної роботи над нагальними проблемами удосконалення банківського законодавства України шляхом поєднання практичного досвіду роботи у цій галузі спеціалістів НБУ та наукового потенціалу Інституту держави і права. Загальне керівництво роботою Центру здійснюється директором Інституту держави і права академіком Ю.С.Шемшученком і Го-

овою Національного банку України В.А.Ющенком.

Центром розроблено програму розвитку банківського законодавства України і вже розпочато роботу з реалізації окремих напрямів цієї програми, зокрема таких:

1. Розробка законодавчих актів, що регулюють банківську діяльність. Пріоритетним завданням діяльності Центру найближчим часом є доопрацювання проектів Закону України “Про банки і банківську діяльність” (нова редакція) і Закону України “Про переказ грошових коштів”.

2. Здійснення досліджень із метою удосконалення нормативно-правової бази Національного банку України.

3. Відпрацювання рекомендацій із питань адаптації українського банківського законодавства до міжнародного банківського права. Ця проблема набула сьогодні особливого значення у світлі указів Президента України “Про заходи щодо удосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади” від 9 лютого 1999 р., “Про забезпечення виконання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і удосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)” від 24 лютого 1998 р., “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” від 11 червня 1998 р.

Крім того, Центр спільно з Вищою школою права при Інституті держави і права ім. В.М.Корецького планує здійснювати підготовку кадрів вищої кваліфікації для банківських установ.

Особлива увага у ході реалізації програми приділятиметься співробітництву з міжнародними фінансовими установами і експертами. Використання світового досвіду та практики у галузі правового регулювання і забезпечення банківської діяльності є однією з найважливіших складових розвитку національного банківського законодавства.

ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА – КОНКУРС “ДІЛОВА ЖІНКА УКРАЇНИ-98”

Від усієї душі вітаю переможців та учасників загальнонаціональної програми-конкурсу “ДІЛОВА ЖІНКА УКРАЇНИ-98”, який є підтвердженням високих досягнень і заслуг наших жінок. Бажаю вам великих професійних успіхів і нових звершень на благо незалежної України.

Міцного здоров'я вам і вашим родинам, чудового весняного настрою!

Президент, голова програми-конкурсу
“Ділова жінка Україна – Євразія-2000”
О.Хмиров

Засновники та організатори програми-конкурсу
“ДІЛОВА ЖІНКА УКРАЇНА – ЄВРАЗІЯ-2000”:

Асоціація співробітництва із зарубіжними країнами “ARTALEX”,
Міжнародний жіночий бізнес-клуб “IBWC”.

За підсумками двох етапів опитування громадського журі Оргкомітет конкурсу “ДЖУ-98”
і почесне журі визначили переможців конкурсу “ДІЛОВА ЖІНКА УКРАЇНИ-98”.

ДІЛОВА ЖІНКА УКРАЇНИ – ЛІДЕР 1998 РОКУ:

**ОЛЕКСАНДРА КУЖЕЛЬ – голова Державного комітету України
з питань розвитку підприємництва**

НОМИНАЦІЇ:

ДЕРЖАВНА І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Парламентарій року – Катерина ВАЩУК

Міністр року – Сюзана СТАНІК, міністр юстиції України

Державний діяч року – Валентина ДОВЖЕНКО, голова Державного комітету України у справах сім'ї та молоді

Тетяна Графова – АТ “Реклама”

Тетяна Белозьорова – рекламне агентство “Разбори”

Лариса Баторшина – “Жовті сторінки” (реклама)

Таїсія Повалій, Ані Лорак, Катя Бужинська – шоу-бізнес

Наталія Петрова – Всеукраїнський комітет захисту прав дітей

Марія Орлик – Спілка жінок України

Марія Драч – Міжнародне жіноче товариство

Ольга Сумська – актриса

Оксана Забужко – письменниця

Ольга Герасим'юк – канал “1+1”

Наталія Чангулі – тележурналіст ТРК “Київ”

Лілі Ковальова – ТРК “НАРТ”

Ірина Ванникова – телеведуча “СТБ”

Олена Роміна – телеведуча ТРК “ЕРА”

Марина Остапенко – телеведуча каналу “ІНТЕР”

Ганна Безулик – канал “1+1”

Світлана Леонтьєва – телеведуча каналу “ІНТЕР”

Галина Дехтярьова – газета “I love you”

Нана Морозова – журнал “LOOKS International”

ФІНАНСОВА І ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Банкір року – Лариса ЗАГОРОДНЯ, президент Електронбанку

Інвестор року – Валентина ЛАШКЕВИЧ, голова Правління Трансбанку

Товарищество року – Ганна АНТОНЬЄВА, ВО “Артеміда”

Сфера послуг – Олена КУЛЬБАЧЕНКО, “Примекспрес”

Реклама – Людмила ЗАЙЦЕВА, “Укрреклама”

ГРОМАДСЬКА І СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Громадський діяч року – Ніна КАРПАЧОВА, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Меценат року – Людмила КУЧМА, фонд “Україна – дітям”

Юрист року – Ольга КОЛІНЬКО, заступник Генпрокурора України

АСОЦІАЦІЯ “ARTALEX” ДЯКУЄ ВСІМ УЧАСНИКАМ І СПОНСОРАМ ПРОГРАМИ-КОНКУРСУ “ДЖУ-98”

СПІВОРГАНІЗATORI ПРОГРАМИ-КОНКУРСУ “ДЖУ-98”:

– Спілка рекламистів України

– об'єднання “УКРРЕКЛАМА”

– юридична фірма “ЮРКОНСАЛТИНГ”

ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА:

Оргкомітет програми-конкурсу “ДЖУ-98” запрошує організації та приватних осіб України і зарубіжних країн до співробітництва для організації і проведення міжнародної програми-конкурсу “ДІЛОВА ЖІНКА УКРАЇНА – ЄВРАЗІЯ-2000”

Зaproшуємо взяти участь у добroчинному проекті “ДІТИ ВУЛИЦІ”

Заявки приймаємо за адресою: 253002, Київ, а/с 235,
“ARTALEX”, тел./факс: 547 71 80

ПОЧЕСНІ УЧАСНИЦІ

Наталія Вітренко – парламентарій

Юлія Тимошенко – парламентарій

Раїса Богатирьова – міністр охорони здоров'я України

Ольга Кандибка – Національний банк України

Наталія Гребеник – Національний банк України

Людмила Медвецька – ВАБанк

Ольга Ратушнюк – Києво-Печерський банк

Олена Аршава – банк “Кредит-Дніпро”

Олександра Кубляк – Національний банк України

Лариса Носик – банк “Металург”

Людмила Супрун – “Інтерагро”